

**Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів**

**ГРОШІ ТА КРЕДИТ
(ПРАКТИКУМ)**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

**А. А. Мещеряков
Н. В. Архірейська**

**Дніпро
2022**

*Схвалено вченою радою Університету митної справи та фінансів
(протокол № 12 від 28.03.2022 р.)*

Рецензенти:

О. Й. Шевцова, доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Н. М. Чуприна, доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу та логістики Українського державного хіміко-технологічного університету

Мещеряков А. А. Гроші та кредит (практикум) : навчальний посібник / А. А. Мещеряков, Н. В. Архірейська. – Дніпро : УМСФ, 2022. – 171 с. – (Серія «Бізнес. Економіка. Фінанси»).

ISBN 978-966-328-186-5

Навчальний посібник розроблено відповідно до навчального плану і програми підготовки бакалаврів галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». У ньому комплексно розкрито актуальні питання, пов'язані з організацією грошового обороту, грошових потоків, регулюванням грошової маси, запобіганням інфляції, підготовкою та наданням кредитно-депозитних банківських продуктів, здійсненням операцій на валютному ринку.

Посібник призначено для студентів економічних закладів вищої освіти, фінансових менеджерів, працівників банків, фінансових посередників, а також усіх читачів, які мають намір підвищити рівень знань у цій галузі.

УДК 336.71

Серія «БІЗНЕС. ЕКОНОМІКА. ФІНАНСИ»

Серію засновано у 2017 році

Редакційна колегія:

Васильєва Т. А. (голова редакційної колегії), д.е.н., проф., директор навчально-наукового інституту фінансів, економіки і менеджменту ім. Олега Балацького Сумського державного університету;

Алієв А. А., д.е.н., проф., экс-голова Державного митного комітету Республіки Азербайджан;

Бережнюк І. Г., д.е.н., доц., начальник Хмельницької митниці Державної фіскальної служби України;

Доріна О. Б., д.е.н., проф., завідувач кафедри національної економіки та державного управління Білоруського державного економічного університету;

Єгоров О. Б., экс-голова Державної митної служби України, заслужений економіст України;

Задоя А. А., д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та економічної теорії Університету імені Альфреда Нобеля, академік Академії економічних наук України;

Макаренко А. В., экс-голова Державної митної служби України, заслужений економіст України;

Пашко П. В., д.е.н., проф., ректор Університету Державної фіскальної служби України, заслужений діяч науки і техніки України;

Ченцов В. В., д.держ.упр., д.і.н., проф., перший проректор Університету митної справи та фінансів, заслужений діяч науки і техніки України

У серії «Бізнес. Економіка. Фінанси» вийшли друком:

2019

Вплив фінансової системи на стабільність економічного розвитку /
за редакцією д.е.н., професора А. А. Мещерякова
(монографія)

Ковтун Н. С., Літовченко Б. В. Історія вчень менеджменту. Практикум
(навчальний посібник)

Щетинін А. І. Гроші та кредит
(навчальний посібник)

Івашина О. Ф., Івашина С. Ю., Олексієнко Р. Ю., Матвійчук І. О.
Макроекономіка. Практикум
(навчальний посібник)

Організація виробничої та маркетингової діяльності малого і середнього
бізнесу / за наук. ред. д.е.н, проф., ак. АЕНУ К. С. Жадька
(монографія)

2020

Дулій Т. О. Оподаткування в Україні. Частина І. Основи оподаткування
(навчальний посібник)

Терещенко Т. Є., Заволока Л. О., Пономарьова О. Б.
Страхування (у схемах, таблицях, коментарях)
(навчальний посібник)

Мещеряков А. А. Економіка банку
(навчальний посібник)

ЗМІСТ

ВСТУП	6
Тема 1. Сутність і функції грошей	7
Тема 2. Грошовий оборот. Грошова маса	25
Тема 3. Грошовий ринок	340
Тема 4. Грошова та кредитна системи	51
Тема 5. Інфляція	73
Тема 6. Валютна система, валютний ринок	87
Тема 7. Кредит і кредитування	108
Тема 8. Фінансові послуги та фінансові посередники	127
ПРАКТИКУМ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	
І ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ	138
КОРОТКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ СЛОВНИК	165
Рекомендована література	167

ВСТУП

Грошово-кредитна система – невід’ємна складова сучасної економіки, її діяльність тісно пов’язана з потребами суспільства. Банківська система створює основу ринкового механізму, за допомогою якого функціонує економіка країни. Сучасний етап економічного розвитку відзначається глибокими перетвореннями у банківській сфері, розширенням спектра банківських послуг, розвитком нових тенденцій в організації та методах управління грошовим обігом і організацією кредитних відносин.

У зв’язку з цим важливою складовою підготовки фахівців з фінансів є вивчення дисципліни «Гроші та кредит», особливо її практичної складової.

Пропонований навчальний посібник-практикум, підготовлений на сучасному рівні, розкриває найважливіші проблеми та особливості сучасного управління сферою грошового обігу, інфляцією, кредитними та валютними відносинами, діяльністю сучасного банку.

Дисципліну «Гроші та кредит» вивчають студенти, які навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» за спеціальністю «Фінанси, банківська справа та страхування».

Матеріал навчального посібника викладено у восьми темах, які охоплюють важливі аспекти управління грошовим та кредитним ринками, основними напрямками діяльності банку.

Послідовно розкрито тенденції управління та розвитку грошової системи, грошового ринку, валютної та кредитної систем.

Основна спрямованість пропозицій виявляється в комплексному підході до розгляду діяльності сучасної грошово-кредитної системи, включно з діяльністю центрального банку країни та акціонерних банків.

У посібнику з практичної позиції розглянуто зв’язок показників визначення та регулювання грошової маси, рівня інфляції та інших макроекономічних показників.

Значну увагу приділено розгляду практичних прикладів визначення та зв’язку грошей, інфляції, кредиту, валютного та фондового ринків.

Крім прикладів, наведено розрахункові та тестові завдання для самостійної роботи студентів.

Посібник може використовуватися для викладання навчальних дисциплін «Гроші та кредит», «Банківська система», «Валютні операції».

Для кращого засвоєння матеріалу навчального посібника до кожної теми додаються контрольні питання і завдання до самостійної роботи.

Автори будуть вдячні всім за конструктивні пропозиції щодо вдосконалення змісту посібника і зауваження, які просимо надсилати за адресою: м. Дніпро, Університет митної справи та фінансів, вул. Володимира Вернадського, 2/4, кафедра фінансів, банківської справи та страхування.

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ І ФУНКЦІЇ ГРОШЕЙ

Сутність грошей

Оскільки гроші є явищем суспільним, то визначення їхньої сутності змінюється адекватно змінам характеру суспільних відносин, в яких вони функціонують.

У ХІХ ст. з'являється концепція **грошей як вуалі**. Розв'язання проблем економічної теорії тих часів базувалося на працях А. Сміта та Д. Рікардо, які фактично обмежувалися проблемами бартерного товарообміну. Це призвело до того, що тодішні економісти розглядали гроші як засіб полегшення руху товарів на ринку (колесо обігу. – *А. Сміт*, мастило товарного обігу. – *Маршалл*, вуаль, що покриває економічні відносини, але не чинить на них самостійного впливу. – *Ж. Сей*).

Такий підхід став основою розподілу в буржуазній політекономії економічних процесів на «реальні» та «грошові».

Шумпетер. Гроші беруть участь у господарстві лише як технічний посередник для полегшення товарообміну. Доки це знаряддя не вийшло з ладу, воно не впливає на господарський процес, який відбувається так само, як за умов натурального обміну. Під час аналізу фундаментальних особливостей економічного процесу гроші мають бути відкинуті подібно до того, як треба зняти вуаль, щоб побачити обличчя.

Вальрас у своїй моделі економіки, щоб підкреслити обслуговуючий та умовний характер грошей запропонував для них спеціальне визначення – рахункова одиниця.

Викселль. «**Нейтральні гроші**». На циклічні коливання економіки впливають не гроші, а норми процента за кредитами та очікувана норма прибутку на вкладений капітал. Капіталовкладення, які не покриті реальними заощадженнями, покриватимуся за рахунок кредиту, який збільшить кількість грошей в обігу, що, своєю чергою, приведе до збільшення споживчого попиту на товари, зростання рівня цін та інфляційних процесів в економіці.

Маркс. Виникнення грошей обумовлено суперечностями товару, які виявляються під час обміну. (*Товар – продукт праці, призначений для обміну*). *Перша суперечність* – між споживною вартістю, яка задовольняє конкретні потреби споживача, та вартістю, яка проявляється під час обміну у формі мінової вартості. (Мінова вартість – вартість одного товару вимірюється у товарі-еквіваленті).

Як споживна вартість товар втілює в собі конкретну, якісно неоднакову та кількісно непорівнянну працю, а як мінова вартість – абстрактну, якісно однакову та кількісно порівнянну працю.

Друга суперечність – між конкретною та абстрактною працею, витраченою на виробництво товару.

Третя суперечність товару – між суспільним та індивідуальним характером праці, витраченої на його виготовлення. Оскільки розподіл праці призвів до повної взаємозалежності товаровиробників, виробництво отримало

суспільний характер. Трудові витрати індивідуального виробника не можуть лягти в основу обміну через їх якісну нерівнозначність, яка унеможливає вимір вартості через витрати часу на виробництво товару. При цьому суспільний характер праці виявляється лише під час обміну.

Як вирішуються суперечності товару

Проста, або випадкова форма вартості: x товару A обмінюється на y товару B . Товар A , відображаючи свою мінову вартість, зараховує її до споживної вартості товару B і виявляється у *відносній формі вартості*. Товар B виявляється в *еквівалентній формі вартості*.

Товар, що виявляється у відносній формі вартості, шукає вирішення закладених у ньому суперечностей. Товар в еквівалентній формі вирішує ці суперечності через те, що: споживна вартість товару B стає формою прояву своєї протилежності – мінової вартості товару A ; конкретна (індивідуальна) праця, втілена в товарі B , стає засобом вираження абстрактної праці, втіленої в товарі A ; індивідуальні трудові витрати, втілені у товарі B , стають вираженням суспільних витрат, вміщених у товарі A .

За розгорнутої форми вартості x товару A обмінюється на y товару B або C . Із розвитком товарного виробництва товар, який найчастіше використовується для обміну, стає засобом обміну для всіх інших товарів та виникає *загальна форма вартості*. На відміну від двох попередніх, ця форма еквівалента закріплюється за одним товаром, який і стає грошима (тобто загальним еквівалентом), а загальна форма вартості переходить у *грошову*.

Маркс. Особливий товар, який представляє адекватне існування мінової вартості всіх товарів, або мінова вартість товарів як особливий, визначений товар, і є гроші. Гроші – це кристалізація мінової вартості товарів, що створюється ними в процесі обміну. Але не гроші роблять товари порівнюваними, а суспільно необхідна праця, виражена у грошовій формі.

Сучасна західна грошова теорія визначає сутність грошей як усього того, що використовується як гроші. При цьому помітна спроба охопити всі функції, що виконують гроші, та всі сфери їх використання (*функціональний підхід*). Сутність грошей – механічна сукупність функцій, які вони виконують. **Е. Долан.** Гроші – засіб оплати товарів та послуг, засіб вимірювання вартості, засіб накопичення вартості. Але функції економічної категорії визначаються її сутністю, а не навпаки.

Представники іншої школи пояснюють сутність грошей, виходячи з їхнього місця в товарному обміні. Із цієї позиції гроші – специфічний товар, що є загальним еквівалентом (*еквівалентний підхід*). При цьому не враховується таке призначення грошей, як обслуговування потреб нагромадження цінності, де гроші вилучаються з обігу.

Для визначення сутності грошей на основі *портфельного підходу* використовується умовний портфель активів, які розміщуються в міру зниження їх ліквідності, тобто здатності до обміну.

1. Готівка – абсолютна ліквідність.
2. Вклади до запитання – висока ліквідність.

3. Строкові вклади – ще нижча ліквідність (квасігроші).

4. Облігації – низька ліквідність.

За портфельного підходу визначення грошей охоплює їх призначення як засобу обігу, платежу та нагромадження, але виникає плутанина між поняттями гроші та квазігроші.

М. Фрідмен. Гроші – це те, чому ми надаємо числову величину за допомогою обумовленої процедури; це не те, що вже існує, це експериментальна теоретична конструкція, яку необхідно винайти, подібно до понять довжина, температура або сила у фізиці.

Майже всі підходи до визначення сутності грошей визнають одну спільну рису – абсолютну ліквідність, тобто здатність обмінюватися на будь-який інший товар, бути загальним еквівалентом. Статус загального еквівалента є основним у розумінні сутності грошей.

Природа грошей як загального еквівалента визначена їхнім походженням.

Гроші виникли внаслідок виокремлення з безлічі товарів одного, найбільш придатного за своїми фізичними властивостями до задоволення найпоширеніших потреб людей. Носієм еквівалента вартості протягом тисячоліть були товари в їх натурально-речовому вигляді, зокрема золото і срібло, які були звичайними товарами та визначали товарну природу самих грошей.

Золото, ставши монополюючим носієм грошової сутності, набуло подвійного існування – як звичайний товар і як гроші, що виявилось у роздвоєності його споживної цінності для задоволення певних потреб людини та мінової вартості – здатності задовольняти будь-які потреби внаслідок використання його як загального засобу обміну.

У міру розвитку товарного виробництва для задоволення потреб обігу в золоті-грошах довелося би повністю відмовитись від використання його як конкретного товару.

Вирішення цієї суперечки було знайдено на шляху ідеалізації грошей, поступового переходу загальної споживної цінності від конкретного товару-золота до його знака. Миттєвий характер функціонування грошей як засобу обігу відкрив шлях для заміщення грошей-золота грошима-знаками.

Відмінність цінності золота як товару і як грошей виявляється в обігу монет, які стираються від тривалого обігу, тобто цінність золота, що лишається в монеті, зменшується, але вони продовжують циркулювати у своїй попередній вартості, що залишилася лише номінально.

Це свідчить, що в процесі обігу гроші набувають особливої мінової цінності, яка може існувати відокремлено від внутрішньої цінності того матеріалу, з якого вони виготовлені. Таким чином, гроші стають абсолютним уособленням мінової цінності, сформованої в обігу, а не запозиченої від грошового товару. Це створило основу для відокремлення грошей від конкретного товарного носія.

Гроші мають не конкретну, а універсальну споживну цінність, можливість обмінюватися на всі блага, вони стають абстрактним товаром, який протистоїть на ринку всім іншим товарам, стає мірилом їх цінності та безпосереднім втіленням багатства взагалі.

Поступово гроші із засобу обігу перетворилися на носія цінності, яка сама зростає, тобто на форму капіталу. Гроші як гроші використовуються для реалізації наявної споживчої цінності, їх цільове призначення обмежується посередництвом в обміні. Гроші як капітал використовуються для зростання наявної цінності. Це відбувається шляхом їх використання для формування промислового, торговельного та позичкового капіталу.

Гроші стають капіталом у разі їх нагромадження, зберігання та продажу на грошовому ринку.

Походження грошей

Рационалістична концепція. Гроші виникли внаслідок угоди між людьми або запроваджені актами держави для полегшення обміну товарами.

Класична політична економія (*еволюційна концепція*) пов'язує виникнення грошей з труднощами безпосереднього обміну продуктами праці.

1. Серед продуктів, котрі обмінюються на ринку, є такий, попит на який найбільший, тобто він має найвищу споживчу цінність і може завжди обмінятися на необхідне благо. Стихійне закріплення за одним з товарів ролі загального еквівалента означало появу грошей.

2. З розвитком товарного виробництва посилюються вимоги до грошового товару – здатність ділитися та відновлювати потрібну форму, тривале зберігання фізичних якостей, висока вартість і здатність її утримувати.

3. Відбувається розмежування природної споживчої цінності грошового товару і його цінності як грошей, а саме здатності задовольняти потреби ринку в засобах обігу, зберігання та накопичення цінності.

4. Роль грошей переходить до нематеріального носія, що зовсім не має споживчих якостей, – демонетизація золота.

Існує *державна теорія грошей* (Кейнс, Кнапп), сутність якої полягає в тому, що гроші – продукт, створений державою. Але, *по-перше*, не держава, а ринок спричиняє об'єктивну потребу в грошах. *По-друге*, ринок висуває чіткі умови до носія грошових функцій, а держава зобов'язана створити такого носія, який відповідає ринковим вимогам. *По-третє*, кількість грошей в обороті визначається об'єктивними закономірностями, які держава мусить ураховувати під час виконання своїх регулятивних дій.

Якісні властивості грошей: стабільність цінності; економічність (мінімізація витрат на виготовлення грошей та забезпечення ними потреб обороту і довгостроковість використання); однорідність (рівнозначність та взаємозамінюваність грошей в обороті, кількісно однакова сума грошей становить однакову цінність); подільність (можливість вільно ділитися на будь-які частини, виготовлення грошей різних номіналів та поділ самої грошової одиниці на 100); портативність (зручність у користуванні у повсякденному житті).

Форми грошей

Повноцінні гроші – номінальна і реальна вартість переважно збігаються.

Штучні гроші – продовольство, худоба, прикраси. Не мали однорідності та подільності, а вимір вартості відбувався у штуках товару, що відігравав роль грошей.

Вагові металеві гроші – зливки, виготовлені за різними технологіями – прутти, дріт, пластини. Потім з'являються зливки з визначеними ознаками: ваги та складу.

Монета – грошовий знак, виготовлений з металу, який має встановлену форму, зовнішній вигляд та вагу.

Повноцінні гроші – це *товарні гроші*, що мають внутрішню реальну цінність, адекватну цінності того матеріалу, з якого гроші були виготовлені.

Товарними грошима спочатку виступали предмети першої необхідності (худоба, сіль, зерно), потім – предмети розкоші, які мали більш стабільну цінність, наступна форма грошей – металеві гроші зі срібла та золота – золото-срібний біметалізм, наприкінці XIX ст. установився золотий монометалізм.

Еволюція металевих грошей проявилася у двох напрямках: перший – набуття і вдосконалення монетної форми; другий – розвиток представницьких форм металевих грошей в обігу.

Держави почали виготовляти за встановленою формою зливки металу, вагу і пробу яких засвідчували своїм штемпелем. Такі зливки дістали назву монети. Щоб запобігти підробленню та обрізанню монет, по краях в їх дизайні було застосовано рельєфний малюнок та «зубиювання» країв.

Із часом з'являються *білонні монети* – розмінні монети з дрібною вартістю, які призначалися для виконання грошових функцій основними монетами. Такі монети карбувалися не з дорогоцінних металів, отже, були неповноцінними.

Неповноцінні гроші – гроші, які не мають власної трудової вартості, а лише уявну мінову цінність, якої набувають в обігу. Їх основою є віра в можливість забезпечення майбутніх платежів.

Неповноцінні гроші (знаки вартості) – неповноцінні монети, паперові гроші (казначейські білети), кредитні гроші (вексель, банкнота, чек).

Оскільки карбування монет відбувається в закритому режимі, держава отримує дохід у вигляді різниці між номінальною вартістю монети і ринковою ціною металу, з якого вона виготовлена.

Паперові гроші. Мають два визначення: широке, коли паперовими називають будь-які гроші, виготовлені з паперу; і вузьке, коли паперовими грошима визнаються лише *казначейські білети* – не розмінні на метал знаки, що випускаються державою для покриття своїх витрат, наділяються примусовим курсом та законодавчо визначаються як обов'язкові для приймання в усі види платежів. Це форма знака вартості, яка відокремлена не лише від реальної цінності грошей, але й від реальних потреб обороту. Мірилом їх емісії є потреба держави у фінансуванні бюджетного дефіциту.

Паперові гроші виникли в процесі обігу металевих грошей через відхилення зазначеного на них номіналу від реальної ваги. Можливість їх появи пов'язана з ідеальним характером грошей як міри вартості та короткостроковим характером функціонування як засобу обігу. Етапи заміни: 1) фізичне зношення монет; 2) псування монет; 3) випуск знаків вартості для покриття державних витрат (не можуть самотійно виконувати функції міри вартості та засобу накопичення).

Паперові гроші – знаки вартості, що наділені примусовим номіналом, не розмінні на метал та емітовані для покриття державних витрат. Мають представницьку вартість лише в процесі обігу. Не дивлячись на те, що держава може емітувати необмежену кількість паперових грошей, вони все одно, потрапляючи в обіг, підпорядковуються законам грошового обігу, тому що виникли як знаки золота і срібла (в основі їх обігу закони металевих обороту).

Через неможливість переходу в скарб реакцією на порушення законів грошового обігу є знецінення паперових грошей, яке відбувається внаслідок надмірного їх випуску, що призводить до відмови прийому їх до платежів за номіналом та знецінення стосовно металу.

Кредитні гроші – знаки вартості, які виникли на заміну золота на основі кредиту, тому виступають і як знак золота, і як знак кредиту, тобто опосередковують рух капіталу між кредиторами та позичальниками. Маса може змінюватися відповідно до потреб господарства, скорочують витрати обігу.

Кредитні гроші – це неповноцінні знаки вартості, які емітуються на основі кредитування економіки. Завдяки цьому їх випуск тісно пов'язується з потребами обороту, забезпечується їх вилучення з обороту в разі погашення позик і підтримка стабільної цінності (позички завжди надаються під певне забезпечення, тобто ці гроші є еквівалентом реальних матеріальних цінностей).

Спочатку торговельний оборот створив торгові гроші у формі боргової розписки, або комерційного векселя. Потім комерційні векселі почали замінюватися банками їх власними зобов'язаннями – банкнотами (банківські гроші, вексель на банкіра). *Банкнота* – простий вексель емісійного банку.

Класична банкнота – розписка банкіра про взяття на збереження золота і про зобов'язання повернути його на першу вимогу. Поступово такі розписки набули встановленої форми і почали довго затримуватися в обігу, не повертаючись у банки. Ця обставина дала можливість банкірам видавати свої банкноти на суму, що перевищувала вартість золота, прийнятого на збереження (*фідуціарна емісія* – випуск банкнот понад наявне золоте забезпечення).

Депозитні (безготівкові) гроші – різновид кредитних грошей, який існує у вигляді певних сум, записаних на рахунках економічних суб'єктів у банках. Вони не мають речового вираження і використовуються у безготівковій формі. Рух цих грошей здійснюється за рахунками в банках та не виходить за межі банківської системи. Така форма грошей має переваги перед готівковою: значно економніша, зручна у користуванні, підлягає контролю з боку банків.

Електронні гроші – різновид депозитних грошей, які існують у пам'яті комп'ютера і здійснюють свій рух через комп'ютерні системи за розпорядженням власників рахунків.

Квазігроші – специфічні грошові форми, в яких грошова сутність істотно послаблена, відхиляється від стандартних форм. Наприклад, довгострокові вклади зберігають форму депозитних грошей, проте в них знижу-

ється ліквідність, тобто здатність бути платіжним засобом. Вексель може використовуватися лише у функції платіжного засобу, хоча не є грошима в загальноприйнятому розумінні.

Цінність грошей

1. Цінність грошей як грошей формується у сфері їх обігу, де гроші обмінюються на реальні блага. Їхня цінність набуває купівельної спроможності.

Повноцінні гроші вступають в обіг з власною вартістю, яка визначається затратами суспільної праці на видобуток золота і виготовлення монети. При цьому мінова цінність грошей та динаміка цін на товарних ринках могли не збігатися з динамікою витрат у золотодобуванні та монетному виробництві.

Цінність неповноцінних грошей є ірраціональною величиною, яка визначається не втіленою в грошовому товарі суспільною працею, а тим середовищем, у якому гроші функціонують. Маса грошових знаків, що вступає у сферу обміну в кожному наступному циклі відтворення, зумовлена сукупною міною цінністю товарів, які реалізовані у попередньому циклі й вийшли у сферу споживання. Грошові знаки, залишаючись в обігу, продовжують становити цю сукупну товарну цінність.

Формою цінності неповноцінних грошей є *купівельна спроможність* – маса товарів, які можна купити за одиницю грошей. Вона визначається рівнем цін. Тобто між купівельною спроможністю кредитних грошей та рівнем цін на товари існує залежність $I_{ц.г.} = 1 / I_{ц.}$. $I_{ц.г.}$ – зміна цінності грошей; $I_{ц.}$ – індекс середнього рівня цін за період.

2. Гроші як капітал набувають цінності на ринку капіталу у формі процента під впливом попиту і пропозиції. Купівельна спроможність грошей як капіталу формується переважно на ринку засобів виробництва.

Функції грошей

Функція грошей – це певне призначення грошей щодо обслуговування руху цінності в процесі відтворення.

1. Міра вартості та масштаб цін – це функція, в якій гроші забезпечують вираження і вимірювання цінності товарів, надаючи їй форму ціни. Ми вимірюємо вартість товарів у грошах так само, як вимірюємо вагу в кілограмах, а відстань – у кілометрах.

В умовах бартерної економіки, коли гроші не виконують цієї функції, необхідно встановлювати окрему ціну для обміну одного товару на інший. Кількість цін для обміну одного товару на інший можна визначити за формулою:

$$\frac{N(N-1)}{2},$$
 де N – кількість видів товарів. Якщо економіка має 10 товарів, то необхідно $10(10-1) / 2 = 45$ цін.

В умовах обігу неповноцінних грошей між цінністю товару і грошовою ціною немає золотої ціни.

Представники сучасних економічних теорій зводять функцію мірила цінності (одиниці виміру) до технічного обчислення та ціноутворення через рахункову одиницю. Тобто грошова одиниця безпосередньо вимірює цінність товару.

Інші концепції пояснення механізму реалізації грошима цієї функції зводяться до такого:

- нерозмінні знаки лише представляють в обігу золото, яке й виконує функцію мірила цінності;
- у сучасних умовах змінився сам механізм формування цінності товарів, і вона може вимірюватися грошима без внутрішньої вартості;
- оскільки сучасні гроші є носіями мінової вартості, то через їх порівнювання до звичайних товарів можна забезпечити вимірювання цінності останніх.

Економічний зміст вираження цінності за допомогою грошей полягає в тому, що вона визначається сумою грошей, якою товар оцінюється на ринку та яка задовольняє продавця і покупця. Звідси з'являються певні особливості функції міри вартості.

1. Її виконують *повноцінні гроші*. Для того щоб кількісно порівняти вартість товарів, гроші самі повинні мати вартість, створену працею. При цьому не гроші роблять товари порівнюваними, всі товари є порівнянними через те, що містять абстрактну суспільну працю.

2. Її виконують *ідеальні гроші*. Вираження в грошах вартості продуктів праці характеризує їх зіставлення як якісно однорідних величин, де золото виступає не у натурально-речовій формі, а ідеально, як згусток суспільної праці. Золото як грошовий товар не має власної ціни, воно втілює суспільно необхідний робочий час. А ринкову ціну отримує у неповноцінних грошах як звичайний, а не загальний товар.

З початком централізованого карбування державами монет виник **масштаб цін** – вагова кількість благородного металу, взятого за грошову одиницю.

Між поняттям міра вартості та масштаб цін є відмінності. Міра вартості – це економічна функція грошей, яка не залежить від держави. Через масштаб цін уявна (ідеальна) ціна товару як показник його вартості трансформується в ринкову ціну, яка виражається в національних грошових одиницях.

У разі втрачання золотом грошових функцій грошовий товар протиставляється не товарній масі, а неповноцінним грошам під час операцій на ринку золота.

Е. Долан. Міра вартості – грошова одиниця, яка використовується для виміру та порівняння вартості товарів і послуг.

2. Засіб обігу – це функція, в якій гроші є посередником в обміні товарів і забезпечують їх обіг.

Обмін товарів за допомогою грошей поділяється на два самостійні акти: продаж ($T - G$) і купівля ($G - T$), які можуть відокремлюватися в просторі й часі. Крім того, продавець одного товару може взагалі не купувати іншого товару тобто відкривається можливість затримувати гроші та нагромаджувати цінність.

Рух товарів є основним, рух грошей – похідним, але необхідним елементом процесу відтворення. Особливості цієї функції: її виконують не ідеальні, а реальні гроші; оскільки в цій функції гроші виступають як тимчасовий посередник, під час обміну товарів, виникає можливість заміни грошового товару знаками вартості.

Гроші як засіб платежу це втілення мінової вартості, вони забезпечують перехід товару від виробника до споживача, після чого товари виходять зі сфери обігу, а гроші залишаються в обігу, переходячи від одного суб'єкта до іншого.

Під час металевих обігу гроші не виконували б функцію міри вартості, якби вони не функціонували як засіб обігу, а повноцінні гроші не були б засобом обігу, якби не були мірою вартості.

З появою неповноцінних грошей золото перестало безпосередньо виконувати функцію засобу обігу. В результаті відбулося матеріальне роз'єднання функції міри вартості та засобу обігу зі збереженням їх функціональної єдності. Ця єдність проявляється в тому, що неповноцінні гроші як засіб обігу можуть конвертуватися в золото на ринку.

Протилежність функцій міри вартості та засобу платежу виявляється в тому, що: міра вартості – ідеальні, засіб обігу – реальні гроші; міра вартості – повноцінні, засіб обігу – неповноцінні гроші.

Кількість грошей, необхідних для обслуговування товарообігу залежить від маси та ціни реалізованих товарів і кількістю товарних угод, які обслуговує грошова одиниця протягом певного проміжку часу.

У сучасних умовах використання грошей як засобу обігу здійснюється переважно у роздрібній торгівлі, під час надання послуг та в міжнародній торгівлі.

Долан. Засіб обігу – гроші, які використовуються для купівлі товарів, послуг та сплати боргів. Заміна бартерних операцій механізмом, який використовує гроші як засіб обігу, приводить до зменшення витрат обігу.

3. Засіб платежу – це функція, в якій гроші обслуговують погашення різноманітних боргових зобов'язань між суб'єктами економічних відносин.

Поява функції була зумовлена розвитком продажу товарів у кредит, оскільки при цьому виникав борг, який погашався грошима. Розвиток функції грошей як засобу платежу був пов'язаний з таким.

1. Неоднакові умови виробництва та обігу товарів (тривалість виробничого циклу – більша або менша), віддаленість ринків реалізації товарів, труднощі їх транспортування.

2. Сезонний характер виробництва окремих видів товарів.

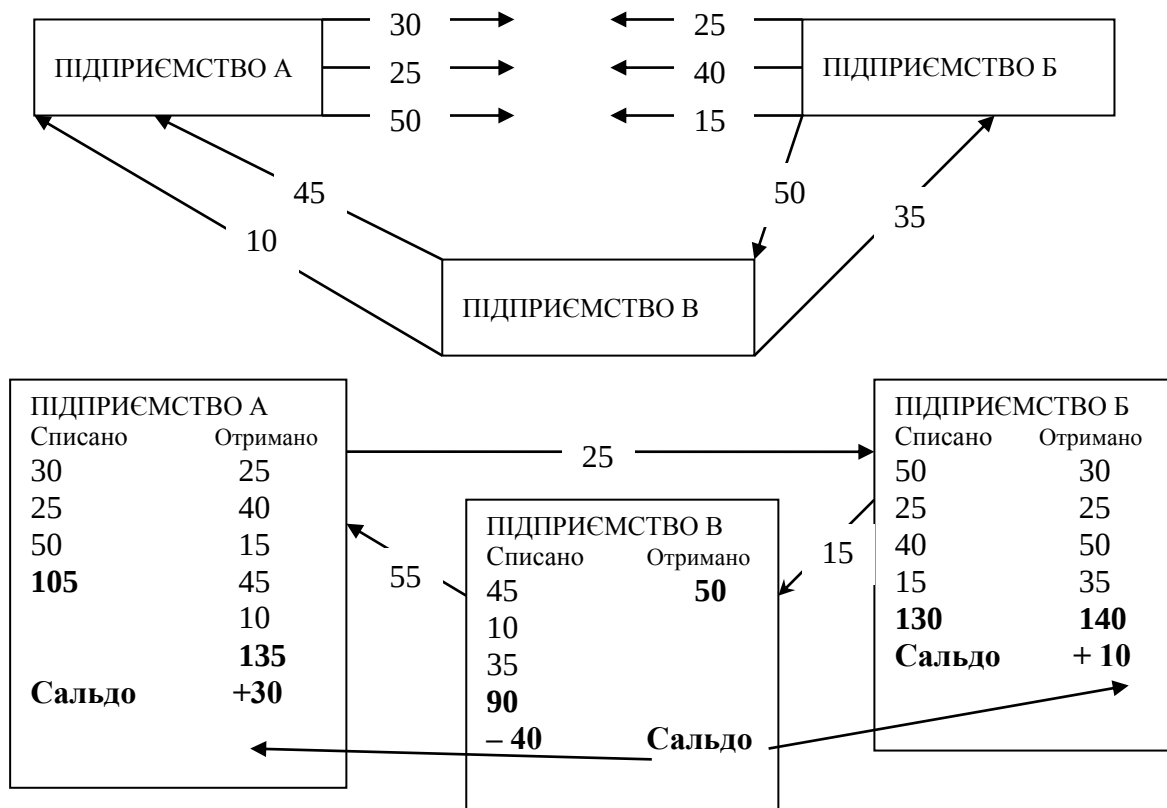
3. Виплата заробітної плати, орендних платежів тощо.

Відмінність від функції засобу обігу полягає в такому:

1. Гроші не опосередковують, а завершують купівлю-продаж, відбувається відносно самостійний рух товарів стосовно руху грошей: Товар → Зобов'язання (функцію виконують неповноцінні, реальні гроші) Зобов'язання → Гроші. Тобто гроші не виступають посередником.

2. Фактор часу, який відокремлює реалізацію товару в борг від платежу в погашення заборгованості. Вартість платежу не завжди еквівалентна вартості товарів, реалізованих у борг. На цю вартість впливає зміна вартості грошової одиниці, цінові зміни, зміна позичкового процента.

3. Покупець і продавець можуть бути пов'язані взаємними вимогами та зобов'язаннями, виникає можливість їх взаємозаліку (функцію виконують ідеальні гроші).

4. Функція засобу платежу знімає обмеження, які створює еквівалентний обмін у разі негайної оплати товарів, розширює можливості з управління коштами, сприяє економії грошових коштів та прискоренню обігу капіталу. Тимчасово зменшується потреба товарообігу у грошових коштах.

5. Розвиток функції передбачає необхідність створення резервного фонду для здійснення майбутніх платежів, тобто виявляється зв'язок із функцією засобу накопичення. Водночас у цій функції міститься загроза неплатежу, яка може спричинити грошово-кредитну кризу.

Зв'язок цієї функції з попередніми виявляється в такому. Як засіб платежу гроші можуть використовуватися лише за умови виконання ними двох попередніх функцій.

4. Засіб нагромадження – це функція, в якій гроші обслуговують нагромадження цінності в процесі її розширеного відтворення.

Виникнення функції стає можливим тоді, коли продуктивність праці працівника почала перевищувати його виробничі та споживчі потреби, з'являється розрив між продажем одного та купівлею іншого товару. Гроші вилучаються з обігу.

Спочатку нагромадження грошей мало мету – збереження цінності. У такій формі багатство нагромаджувалося у злитках дорогоцінних металів та мало назву *скарбу*.

Потім скарбу стали надавати форму предметів розкоші – виникає естетична форма скарбу, який набув певного споживчого сенсу.

Згодом сформувалася мета нагромадження скарбу – створення резерву платіжних засобів, без якого виробник не міг підтримувати безперервність розширеного виробництва. Товаровиробники почали нагромаджувати скарб заради одержання додаткового прибутку через розширення виробництва.

У сучасних умовах, коли нагромадження цінності зумовлюється потребами розширеного відтворення, має конкретне цільове призначення та є відносно короткостроковим, цю функцію виконують неповноцінні гроші. У тій частині, де нагромадження відбувається за межами процесу суспільного відтворення, воно має форму скарбу й обслуговується повноцінними грошима.

У період металевих монет скарб виконував роль стихійного регулятора грошового обігу. Зі зростанням виробництва – виходять зі скарбу, зі скороченням – повертаються.

Зараз скарб – загальний страховий фонд держави та приватних осіб. Золоті запаси пов'язані з ринками золота, де відбувається обмін золота на неповноцінні гроші та відбувається оцінка його вартості.

Неповноцінні гроші – це не скарб, а засіб накопичення, який опосередковує процес формування, розподілу і перерозподілу національного доходу.

5. Світові гроші – це функція, в якій гроші обслуговують рух цінності в міжнародному економічному обороті й забезпечують реалізацію взаємовідносин між країнами.

Гроші на світовому ринку виконують функції загального платіжного та купівельного засобу, засобу перенесення багатства з однієї країни в іншу. Отже, це комплексна функція, що повторює всі функції, властиві грошам на внутрішньому ринку.

Функціонування грошей більшості держав обмежено виключно національними кордонами. І коли економічні суб'єкти виходять на світовий ринок, їм потрібні інші гроші, що й дає підставу визначити окрему функцію світових грошей.

Світові гроші функціонують як мірило цінності та рахункові одиниці, оскільки національні ціни жодної країни не можуть задовольнити потреби світового ринку, на якому формується своя система цін.

ТЕСТИ

1. Характеристика грошей «портативність» передбачає:

- а. гроші повинні мати довгий строк існування у тій формі, в якій вони були емітовані;
- б. гроші мають бути зручними під час розрахунків за придбані товари;
- в. гроші мають бути зручними для використання, транспортування та обігу;
- г. гроші повинні легко і швидко ідентифікуватись у процесі обігу;
- д. гроші не повинні втрачати своїх властивостей у процесі обігу.

2. Характеристика грошей «однорідність» передбачає:

- а. гроші є законним платіжним засобом на території країни;
- б. гроші повинні легко і швидко ідентифікуватись у процесі обігу;
- в. гроші не повинні втрачати своїх властивостей у процесі обігу;
- г. рівнозначність грошової одиниці у всіх формах грошей, що є в обороті;
- д. гроші повинні мати довгий строк існування у тій формі, в якій вони були емітовані.

3. До безготівкових грошей належать:

- а. вексель;
- б. чек;
- в. білонна монета;
- г. електронні гроші;
- д. банкнота.

4. Квасігроші – це:

- а. різновид депозитних грошей, які означають переказування грошових сум за рахунками в банках;
- б. неповноцінні знаки вартості у вигляді купюр та розмінної монети різного номіналу, які використовуються як засіб обігу та платежу;
- в. специфічні грошові форми, в яких грошова суть істотно послаблена і відхиляється від загальноприйнятих норм;
- г. неповноцінні знаки вартості, які виникають і функціонують в обігу на основі кредитних відносин;
- д. неповноцінні знаки вартості, які не мають речового вираження та існують лише у вигляді певних сум на рахунках у банках.

5. До безготівкових грошей не належать:

- а. вексель;
- б. банкнота;
- в. чек;
- г. депозитні гроші;
- д. електронні гроші.

6. Які концепції походження грошей існують у сучасній економічній науці:

- а. раціоналістична концепція;
- б. кількісна концепція;
- в. унітарна концепція;
- г. металістична концепція;
- д. номіналістична концепція?

7. Основою якої концепції походження грошей є думка, що гроші виділяються із загальної товарної маси у результаті розвитку товарного виробництва та обміну:

- а. раціоналістичної концепції;
- б. кількісної концепції;
- в. інституційної концепції;
- г. еволюційної концепції;
- д. раціоналістична концепція?

8. Яка з форм вартості характеризується тим, що обмін товарів стає регулярним процесом:

- а. проста;
- б. повна, або розгорнута;
- в. загальна;
- г. грошова;
- д. номінальна?

9. Яка з форм вартості характеризується тим, що із загальної маси товарів у речовій формі виділяється один, який виконує роль загального еквівалента:

- а. проста;
- б. повна;
- в. загальна;
- г. грошова;
- д. реальна?

10. За якої форми вартості одному товару, що перебуває у відносній формі, протистойть безліч товарів-еквівалентів:

- а. простої форми вартості;
- б. розгорнутої форми вартості;
- в. загальної або еквівалентної форми вартості;
- г. грошової форми вартості;
- д. випадкової форми вартості?

11. Яка з властивостей грошей полягає в тому, що гроші повинні протягом тривалого періоду зберігати однакову купівельну силу:

- а. легка подільність;
- б. однорідність;
- в. довговічність;
- г. стабільність;
- д. загальноновизначеність?

12. Повноцінними грошами є:

- а. кредитні гроші;
- б. вексель;
- в. прикраси;
- г. білонна монета;
- д. чек.

13. Як визначається вартість повноцінних грошей:

- а. номіналом;
- б. кількістю паперових грошей в обігу;
- в. внутрішньою вартістю;
- г. сукупністю товарів, які протистоять їм в обігу;
- д. особливостями грошового обігу?

14. Як називається вагова кількість дорогоцінного металу, прийнятого за грошову одиницю:

- а. ціна грошей;
- б. грошова одиниця;
- в. вартість грошей;
- г. масштаб цін;
- д. трійська унція?

15. Як називається певне кількісне співвідношення, в якому один товар обмінюється на інші:

- а. споживна вартість;
- б. мінова вартість;
- в. вартість грошей;
- г. масштаб цін;
- д. трудова вартість?

16. Як називається конкретний вияв суті грошей щодо обслуговування руху вартості товарів:

- а. споживна вартість;
- б. мінова вартість;
- в. вартість грошей;
- г. функція грошей;
- д. форма грошей?

17. В якій із функцій гроші виступають під час виплати заробітної плати працівникам:

- а. міра вартості;
- б. засіб обігу;
- в. засіб платежу;
- г. засіб нагромадження;
- д. світові гроші?

18. Який з наведених термінів відповідає терміну «сеньйораж»:

- а. банк, який має право проводити емісію незабезпечених грошей;
- б. дохід у вигляді різниці між номіналом банкнот і витратами на їх емісію;
- в. дохід у вигляді різниці між номіналом казначейських білетів та витратами на їх емісію;
- г. казначейська емісія;
- д. прибутковість державних боргових зобов'язань?

19. Банкнота може надходити в обіг шляхом:

- а. банківського кредитування держави;
- б. банківського кредитування суб'єктів економіки;
- в. продажу дорогоцінних металів;
- г. обміну іноземної валюти;
- д. формування банківських резервів.

20. Монопольне право на емісію належить:

- а. центральному банку;
- б. центральному банку та міністерству фінансів;
- в. центральному банку та державному казначейству;
- г. центральному банку та уряду;
- д. міністерству фінансів та казначейству.

21. В економічній науці існують концепції походження грошей:

- а. раціоналістична концепція;
- б. кількісна концепція;
- в. функціональна концепція;
- г. інституціональна концепція;
- д. номіналістична концепція.

22. Гроші виділяються із загальної товарної маси у результаті розвитку товарного виробництва та обміну – це основа:

- а. раціоналістичної концепції;
- б. кількісної концепції;
- в. інституційної концепції;
- г. еволюційної концепції;
- д. функціональної концепції.

23. Обмін товарів стає регулярним процесом за такої форми вартості:

- а. повна;
- б. загальна;
- в. грошова;
- г. проста;
- д. розгорнута.

24. Роль загального еквівалента гроші виконують за:

- а. простої форми вартості;
- б. повної форми вартості;
- в. загальної форми вартості;
- г. грошової форми вартості;
- д. розгорнутої форми вартості.

25. Грошовий товар-еквівалент не може задовольнити вимоги ринку за:

- а. простої форми вартості;
- б. повної форми вартості;
- в. загальної форми вартості;
- г. грошової форми вартості;
- д. розгорнутої форми вартості.

26. Формула Товар А обмінюється на Товар Б відповідає:

- а. простій або випадковій формі вартості;
- б. повній або розгорнутій формі вартості;
- в. загальній або еквівалентній формі вартості;
- г. грошовій формі вартості;
- д. розгорнутій формі вартості.

27. За якої форми вартості одному товару, що перебуває у відносній формі, протистоять безліч товарів-еквівалентів:

- а. простої або випадкової форми вартості;
- б. повної або розгорнутої форми вартості;
- в. загальної або еквівалентної форми вартості;
- г. грошової форми вартості;
- д. розгорнутої форми вартості?

28. Зручність грошей у розрахунках за товари визначає така їх властивість:

- а. однорідність;
- б. довговічність;
- в. стабільність;
- г. загальність;
- д. портативність.

29. Гроші протягом тривалого періоду зберігають однакову купівельну силу. Це означає:

- а. подільність;
- б. однорідність;
- в. довговічність;
- г. стабільність;
- д. загальність.

30. Повноцінними грошами є:

- а. прикраси;
- б. білонна монета;
- в. чек;
- г. банкнота;
- д. немає правильної відповіді.

31. До безготівкових грошей зараховують:

- а. вексель;
- б. електронні депозити;
- в. чек;
- г. білонну монету;
- д. немає правильної відповіді.

32. Вартість повноцінних грошей визначається:

- а. номіналом монети;
- б. кількістю паперових грошей, які замінюють їх в обігу;
- в. вартістю металу, з якого вони зроблені;
- г. сукупністю товарів, які протистоять їм в обігу;
- д. усі відповіді правильні.

33. Розмінна монета з дрібною вартістю, що карбується не з дорогоцінного металу, – це:

- а. монета;
- б. білонна монета;
- в. банкнота;
- г. квазігроші;
- д. усі відповіді правильні.

34. Грошова сутність істотно послаблена в:

- а. електронних грошей;
- б. неповноцінних грошей;
- в. повноцінних грошей;
- г. квазігрошей;
- д. банкнот.

35. Кількість дорогоцінного металу, прийнятого за грошову одиницю, – це:

- а. ціна грошей;
- б. грошова одиниця;
- в. вартість грошей;
- г. масштаб цін;
- д. курс грошової одиниці.

36. Кількісне співвідношення, в якому один товар обмінюється на інші:

- а. споживна вартість;
- б. мінова вартість;
- в. вартість грошей;
- г. масштаб цін;
- д. загальна вартість.

37. Вияв сутності грошей щодо обслуговування руху вартості товарів – це:

- а. споживна вартість;
- б. мінова вартість;
- в. вартість грошей;
- г. функція грошей;
- д. вид грошей.

38. Гроші обслуговують погашення боргових зобов'язань у функції:

- а. міри вартості;
- б. засобу обігу;
- в. засобу платежу;
- г. засобу нагромадження;
- д. світових грошей.

39. Гроші забезпечують обіг товарів у функції:

- а. засобу обігу;
- б. засобу платежу;
- в. засобу нагромадження;
- г. світових грошей;
- д. загального еквівалента вартості.

40. Під час виплати заробітної плати гроші виступають у функції:

- а. міри вартості;
- б. засобу обігу;
- в. засобу платежу;
- г. засобу нагромадження;
- д. світових грошей.

ТЕМА 2. ГРОШОВИЙ ОБОРОТ. ГРОШОВА МАСА

Сутність грошового обігу

Товарна форма виробництва визначає подвійне вираження руху ВВП – у натурально-речовій та грошовій формах. Основою грошового обігу є товарне виробництво. Рух цінності в цих двох вираженнях проявляється як два самостійних, але пов'язаних процеси: рух продуктів і грошей. Гроші базуються на цінності виробленого продукту, а рух грошей обслуговує переміщення цієї цінності між суб'єктами економічних відносин.

Грошовий обіг – це процес руху грошових знаків між суб'єктами економічних відносин у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання національного продукту шляхом безготівкових та готівкових грошових розрахунків. Це сукупність усіх грошових платежів і надходжень в економіці.

Грошовий обіг – *рух грошей* у готівковій і безготівковій формі, який обслуговує кругообіг товарів, а також платежі й розрахунки в економіці.

Гроші, що належать індивідуальному власнику, є формою капіталу та елементом багатства, яке належить цьому власнику. В цьому випадку гроші як капітал потребують для себе відповідної норми прибутку. Чим більшою масою грошей володіє їхній власник, тим він багатший.

У сукупному грошовому обігу гроші не є капіталом, тому їх масу в обороті не можна вважати частиною багатства країни, тобто зростання грошової маси в обігу не збільшує сукупного капіталу суспільства. Навпаки, зростання грошової маси в обігу пов'язано зі зростанням витрат на виготовлення грошей та з інфляцією.

Потреби у додатковій емісії можуть бути зумовлені лише зростанням ВВП, перевищенням імпорту над експортом, уповільненням руху грошей.

Центральний банк (ЦБ) країни – єдиний емісійний центр готівки та основний центр безготівкової емісії.

Готівка емітується в оборот Центральним банком шляхом її продажу комерційним банкам на підставі касових планів. ЦБ визначає правила обігу, збереження, інкасації та вилучення готівки з обігу.

Безготівкову грошову масу ЦБ створює під час надання кредитів, купівлі валюти і цінних паперів понад суми акумульованих у нього ресурсів. При цьому збільшення активів приводить до збільшення пасивів шляхом безготівкової емісії, тобто ЦБ сам створює для себе ресурси.

Комерційні банки позбавлені права емісії та можуть діяти лише в межах акумульованих ресурсів, причому частина цих ресурсів підлягає передачі ЦБ у формі обов'язкових резервів. Переказ уже емітованих ЦБ коштів з рахунка одного банку на рахунок іншого слід зараховувати не до емісійного процесу, а до дії кредитного мультиплікатора.

Грошовий мультиплікатор – процес збільшення грошової маси на депозитних рахунках банків у момент їх переказу з одного банку в інший.

$$B_m = 1 / \text{норма обов'язкового резерву.}$$

Наведемо приклад дії грошового мультиплікатора з нормою обов'язкового резерву 15 %.

Банк А одержує кредит у ЦБ у сумі 10 млн грн.

Б а н к А	Обов'язкові резерви 1,5 млн	Б а н к Б	Обов'язкові резерви 1,3 млн	Б а н к В	Обов'язкові резерви 1,1 млн	Б а н к Г	Обов'язкові резерви 0,9 млн	Б а н к Д	Обов'язкові резерви 0,8 млн
	Вільні кошти 8,5 млн		Вільні кошти 7,2 млн		Вільні кошти 6,1 млн		Вільні кошти 5,2 млн		Вільні кошти 4,4 млн

У результаті дії мультиплікатора первісний кредит ЦБ у сумі 10 млн збільшив грошову масу в результаті чотирьох переказів на $8,5 + 7,2 + 6,1 + 5,2 + 4,4 = 31,4$ млн, а в разі відсутності норми резервування грошова маса збільшилася б на 50 млн і могла б зростати далі до нескінченності. Величина коефіцієнта мультиплікації зворотно пропорційна нормі обов'язкового резерву (у прикладі $1/15 \cdot 100 = 6,67$, тобто грошова маса максимально може зрости в 6,67 разів).

Управління мультиплікатором здійснює ЦБ, збільшуючи або зменшуючи можливості банків з проведення активних операцій.

Не за рахунок мультиплікатора зростання грошової маси відбувається за такими напрямками:

1. Зростання зобов'язань комерційних банків перед ЦБ за отриманими кредитами.
2. Зростання конвертацій іноземних активів у національну валюту.
3. Зростання зобов'язань уряду перед ЦБ (цінні папери, кредити).

Структура грошового обороту і грошова маса

1 сектор. **Грошовий обіг** обслуговує насамперед відносини обміну. При цьому рух грошей має такі характерні особливості:

- еквівалентність – назустріч грошам переміщуються продукти рівної номінальної вартості;
- безповоротність – одержані продавцем гроші не повертаються до свого попереднього власника;
- прямолінійність – постійне віддалення грошей від суб'єкта, який використав їх для купівлі товарів, оскільки наступний суб'єкт також витрачає їх для закупівель.

2 сектор. **Фіскально-бюджетний** – вилучення частини доходів суб'єктів економіки на потреби держави (податки, збори, обов'язкові платежі). Рух грошей безеквівалентний та безповоротний.

3 сектор. **Кредитний оборот** – обслуговує сферу перерозподільчих відносин, коли гроші не відчужуються від власника, а передаються у тимчасове користування (депозити, цінні папери). Рух грошей тут характеризується нееквівалентністю, зворотністю і платністю.

Залежно від форми грошей, в якій відбувається грошовий оборот, він поділяється на безготівковий та готівковий.

Оснoву грошового обігу становить платіжний оборот, в якому гроші функціонують як засіб платежу і використовуються для погашення боргових зобов'язань.

Весь безготівковий оборот є платіжним, тому що припускає розрив у часі між рухом товару і коштів (гроші функціонують як засіб платежу).

Безготівковий оборот (90 % грошового) здійснюється у вигляді записів за рахунками платників і одержувачів коштів.

З терміном «безготівкові розрахунки» пов'язані два поняття.

Розрахунки – це обмін інформацією між платником та одержувачем грошей, а також фінансовими посередниками – банками – про порядок і способи погашення зобов'язань або процес урегулювання взаємних розрахункових претензій.

Платіж – безвідклична і безумовна передача грошей платником одержувачу, що завершує процес розрахунків, або акт, яким суб'єкт господарювання звільняється від боргу.

Кількісною характеристикою руху грошей є *грошова маса в обігу* – це гроші, призначені для поточних витрат, або це сукупний обсяг купівельних і платіжних засобів, що належать приватним особам, підприємствам і державі.

Обсяг і структура грошової маси характеризуються *грошовими агрегатами* – це специфічний показник грошової маси, що характеризує певний набір її елементів залежно від їх ліквідності.

Маса грошей в обігу – загальна сума залишків коштів у всіх формах, що перебувають у розпорядженні суб'єктів економіки.

M0 – банківські білети і розмінна монета, що перебуває за межами банківської системи.

M1 – M0 + залишки коштів на поточних банківських рахунках у національній валюті.

M2 – M1 + залишки коштів на рахунках строкових банківських вкладів у національній валюті й валютні кошти.

M3 – M2 + кошти клієнтів на банківських рахунках за трастовими операціями і цінні папери, емітовані банками.

НБУ визначає показник «грошова база» – це маса грошей на його балансі. Це об'єднана сума готівки: поза банківською системою; у касах банків; залишки коштів комерційних банків на рахунках у національному банку.

Функцію пропозиції грошей можна подати у такому вигляді:

$$M = n * B,$$

де M – грошова маса;

B – грошова база;

n – мультиплікатор.

$$B = R + Rn + C,$$

де R – сума обов'язкових резервів;
 Rn – сума надлишкових резервів;
 C – готівка в обігу.

Агрегати	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010
M0	165	225	259
M1	423	496	520
M2	852	893	966
M3	1002	1325	1500

1. Визначити грошовий мультиплікатор ($M3/M1$).

	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010
$N=M3/M1$	2,37	2,67	2,88

Про що свідчить зростання грошового мультиплікатора:

- а) про зниження норми обов'язкового резервування;
- б) про збільшення швидкості обороту грошей?

2. Нормативи банків:

- для строкових коштів вони становлять 3 %;
- для коштів, залучених на поточні рахунки, – 6,5 %.

Визначити суму обов'язкових резервів банківської системи.

	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010
Поточні рахунки M1–M0	258	271	261
Резерв – 6,5 %	16,77	17,62	16,97
Строкові кошти M3 –поточні рахунки	744	1054	1239
Резерв – 3 %	22,32	31,62	37,17
Обов'язкові резерви разом	39,09	49,23	54,13

Банківська система дотримується заборони на користування грошима клієнтів, незважаючи на строковість, ліквідність і прибутковість активів, до яких вони розміщуються, сума грошей на кореспондентських рахунках банків у НБУ становитиме:

R – сума обов'язкових резервів.

01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010
258	271	261

Приклад 1. В Україні обсяг ВВП у 2004 р. становив 344,8 млрд грн. На початок року в обороті перебувало (агрегат М1) 51,5 млрд грн, на кінець року – 67,1 млрд грн, середньорічний обсяг – 59,3 млрд грн. Середня швидкість обігу гривні у 2004 р. становила – $344,8/59,3 = 5,8$ разів, середня тривалість одного обороту – $360 \text{ днів}/5,8 = 62,1$ дні.

Приклад 2. Про що свідчать зміни в грошовій масі, якщо припустити, що ВВП лишився незмінним на рівні 5000?

Агрегати	01.01.2008	01.01.2009
М0	165	225
М1	423	496
М2	852	893
М3	1002	1325

2008

Готівка: 165.

Поточні вклади: $M1 - M0. 423 - 165 = 258.$

Строкові вклади: $M2 - M1 = 852 - 423 = 429.$

Цінні папери: $M3 - M2 = 1002 - 852 = 150.$

2009

Готівка: 225.

Поточні вклади: $M1 - M0. 496 - 225 = 271.$

Строкові вклади: $M2 - M1 = 893 - 496 = 397.$

Цінні папери: $M3 - M2 = 1325 - 893 = 432.$

ΔM

Готівка: +60.

Поточні вклади: +13.

Строкові вклади: –32.

Цінні папери: +282.

а) Проведена не забезпечена емісія на суму $1325 - 1002 = 323.$

б) Проведена емісія цінних паперів на суму 282.

в) Швидкість обороту гр. одиниці зменшилась: $2008 = 5000/1002 = 4,99;$
 $2009 = 5000/1325 = 3,77.$ Це підтверджує факт формування довгострокових внесків у цінні папери.

г) з незмінним ВВП та збільшенням грошової маси гроші зі строкових внесків унаслідок інфляційних очікувань перейдуть у готівку або на поточні внески. Можна припустити, що з 32 одиниць 13 перейшло на поточні рахунки, а 19 – у готівку. Тобто Δ Готівка = 60. З них 19 одиниць перейшло зі строкових внесків, 41 – за рахунок емісії.

Емісія на суму 323 розподілилась так: Δ Готівка: +41 одиниць; Δ Цінні папери: 282 одиниці.

Завдання. Про що свідчать зміни в грошовій масі, якщо припустити, що ВВП лишився незмінним на рівні 5000?

Агрегати	01.01.2009	01.01.2010
M0	225	259
M1	496	520
M2	893	966
M3	1325	1500

Швидкість обороту грошей та монетизація

Кількість грошей, необхідних в обороті визначається швидкістю їх обігу або інтенсивністю використання грошей у платіжному обороті. Швидкість обороту грошей визначає частоту, з якою кожна грошова одиниця, що перебуває в обігу, використовується для реалізації товарів і послуг за визначений проміжок часу.

Зв'язок між швидкістю обороту грошей і грошовою масою традиційно визначається рівнянням Фішера $MV = PQ$, де M – гроші в обігу, V – швидкість обігу грошей, P – загальний рівень цін, Q – обсяг реалізованих товарів і послуг.

$$V = \frac{P * Q}{M}.$$

Приклад. В Україні обсяг ВВП у 2004 р. становив 344,8 млрд грн. На початок року в обороті перебувало (агрегат M1) 51,5 млрд грн, на кінець року – 67,1 млрд грн, середньорічний обсяг – 59,3 млрд грн. Середня швидкість обігу гривні у 2004 р. становила – $344,8/59,3 = 5,8$ разів, середня тривалість одного обороту – $360 \text{ днів}/5,8 = 62,1$ дні.

Величина V залежить від частоти й обсягів товарних трансакцій кожного суб'єкта грошового обігу та тривалості перебування грошей у фіскально-бюджетних установах і банківській системі.

Тут головну роль у встановленні цін відіграє кількість грошей в обігу – це основний зміст *кількісної теорії грошей*. У рівнянні показник V – швидкість обігу грошей – характеризується як стабільний, але він може бути визначений і як результат співвідношення обсягу реалізації та кількості грошей в обігу (чим менше грошей обслуговує певний обсяг реалізації, тим швидше вони обертаються).

На основі кількісної теорії виникли кейнсіанський та монетаристський підходи.

Прибічники *кейнсианства* передбачають активну роль держави у регулюванні грошової маси та закликають до збільшення кількості грошей в обороті для стимулювання зайнятості та ділової активності. Це, на їхню думку, стимулює виробництво.

Монетаристи закликають, навпаки, до державних заходів, спрямованих на стримування зростання грошової маси в обороті та наголошують на ринковій саморегуляції кількості грошей. Це, на їхню думку, стимулює зацікавленість в отриманні грошей та, відповідно, зростання пропозиції товарів.

Поряд із кількісною теорією існує думка англійського економіста Філіпса про залежність рівня цін не від кількості грошей в обороті, а від рівня зайнятості населення та відповідного рівня заробітної плати. Тобто рівень цін визначає рівень платоспроможного попиту.

З показником швидкості обороту грошей пов'язаний показник монетизації, який є зворотним йому. Тобто зі збільшенням монетизації швидкість грошового обігу зменшується.

$$1/V, \text{ або } K_m = \frac{M}{ВВП},$$

де K_m – рівень монетизації;

M – маса грошей на кінець року, взята за агрегатом M_3 ;

$ВВП$ – річний обсяг валового внутрішнього продукту.

ТЕСТИ

Грошовий оборот і грошова маса

1. Як називається сукупність грошових коштів у будь-якій їх формі, яка є в розпорядженні економічних суб'єктів у даний момент:

- а. грошовий мультиплікатор;
- б. грошовий агрегат;
- в. грошова база;
- г. грошова маса?

2. Як називається коефіцієнт, що відображає співвідношення між первинною емісією грошей і кінцевим збільшенням грошової маси в результаті цієї емісії:

- а. грошовий мультиплікатор;
- б. грошовий агрегат;
- в. грошова база;
- г. грошова маса?

3. Як називається процес створення нових банківських депозитів під час кредитування банками за рахунок коштів, що надійшли ззовні:

- а. грошовий мультиплікатор;
- б. грошовий агрегат;
- в. грошова база;
- г. грошово-кредитний мультиплікатор?

4. Як називається сукупність грошових коштів комерційних банків, які в даний момент є в розпорядженні банку і можуть бути використані ним для активних операцій:

- а. грошовий потік;
- б. грошовий оборот;
- в. швидкість обігу грошей;
- г. вільний резерв?

5. Як називається частина грошового обороту, що відображає платежі між економічними суб'єктами:

- а. грошовий потік;
- б. грошовий оборот;
- в. швидкість обігу грошей;
- г. вільний резерв?

6. Який з ринків у моделі грошового обороту забезпечує реалізацію створеного національними фірмами національного продукту:

- а. ринок продуктів;
- б. ринок ресурсів;
- в. грошовий ринок;
- г. світовий ринок?

7. За видами платіжних засобів структура грошового обороту поділяється на:

- а. фіскально-кредитний оборот і сектор грошового обігу;
- б. фіскально-бюджетний оборот і кредитний оборот;
- в. готівковий оборот і безготівковий обіг;
- г. грошовий та кредитний.

8. Як називається рух грошей, пов'язаний з процесами розподілу вартості ВВП, за якого рух грошей відбувається нееквівалентно:

- а. грошовий сектор;
- б. фіскальний сектор;
- в. фінансово-кредитний сектор;
- г. кредитний сектор;
- д. фіскальний та кредитний сектори?

9. Який з грошових агрегатів в Україні включає готівку поза банками, депозити до запитання та строкові депозити:

- а. M_0 ;
- б. M_1 ;
- в. M_2 ;
- г. M_3 ?

10. Який з грошових агрегатів в Україні включає готівку поза банками:

- а. M_0 ;
- б. M_1 ;
- в. M_2 ;
- г. M_3 ?

11. Який з грошових агрегатів в Україні включає готівку поза банками та депозити до запитання:

- а. M_0 ;
- б. M_1 ;
- в. M_2 ;
- г. M_3 ?

12. Грошові агрегати M_1 та M_2 відрізняються на величину:

- а. строкових депозитів;
- б. депозитів до запитання;
- в. готівки поза банками;
- г. коштів на вкладах за трастовими операціями.

15. Грошові агрегати M_2 та M_3 відрізняються на величину:

- а. строкових депозитів;
- б. депозитів до запитання;
- в. готівки поза банками;
- г. коштів на вкладах за трастовими операціями.

13. Якщо об'єктивно необхідна маса грошей в обігу більша за фактичну масу грошей, то в обігу перебуває:

- а. необхідна маса грошей;
- б. зайві гроші;
- в. брак грошей;
- г. залежно від грошових агрегатів.

14. Кількість грошей, у середньому необхідних для обігу протягом певного часу, обернено пропорційна:

- а. кількості товарів;
- б. рівню цін на товари;
- в. середній швидкості обігу грошової одиниці;
- г. нормі резервування.

15. Чому дорівнює швидкість обігу грошей, якщо сума ВВП – 20 млрд грн, грошовий агрегат M_3 – 10 млрд грн:

- а. 0,5;
- б. 2;
- в. 4;
- г. 200?

16. Вторинну емісію грошей здійснюють:

- а. центральний банк;
- б. комерційні банки;
- в. інвестиційні компанії;
- г. держава.

17. Величина грошово-кредитного мультиплікатора не залежить від:

- а. маси готівки в обороті;
- б. суми резервів комерційних банків;
- в. курсу національної грошової одиниці;
- г. маси грошей на депозитах комерційних банків.

18. Як зміняться грошова база й обсяг грошової пропозиції зі зростанням облікової ставки:

- а. грошова база знизиться, обсяг грошової пропозиції знизиться;
- б. грошова база знизиться, обсяг грошової пропозиції зросте;
- в. грошова база зросте, обсяг грошової пропозиції знизиться;
- г. грошова база зросте, обсяг грошової пропозиції зросте;
- д. змін не відбудеться?

19. Як зміняться коефіцієнт мультиплікації та загальний обсяг грошової пропозиції зі зростанням процентної ставки за позичками у комерційних банках:

- а. коефіцієнт мультиплікації зросте, загальний обсяг грошової пропозиції знизиться;
- б. коефіцієнт мультиплікації зросте, загальний обсяг грошової пропозиції зросте;
- в. коефіцієнт мультиплікації знизиться, загальний обсяг грошової пропозиції зросте;
- г. коефіцієнт мультиплікації знизиться, загальний обсяг грошової пропозиції знизиться;
- д. змін не відбудеться?

20. ВВП становив 127 126 млн грн, грошова маса – 22 070 млн грн, швидкість обігу гривні становитиме:

- а. 5,76;
- б. 6,75;
- в. 7,56;
- г. 57,6;
- д. 67,5.

21. Загальна сукупність грошей в економіці – це:

- а. грошовий мультиплікатор;
- б. грошовий агрегат;
- в. грошова база;
- г. грошова маса;
- д. грошова одиниця.

22. Співвідношення між емісією та збільшенням грошової маси в результаті цієї депозитної емісії – це:

- а. грошовий мультиплікатор;
- б. грошовий агрегат;

- в. грошова база;
- г. грошова маса;
- д. норма обов'язкового резервування.

23. Грошові кошти в розпорядженні банку для активних операцій:

- а. грошовий потік;
- б. грошовий оборот;
- в. грошова маса;
- г. грошова база;
- д. вільний резерв.

24. Ринок, який забезпечує реалізацію створеного ВВП, – це:

- а. ринок продуктів;
- б. ринок ресурсів;
- в. грошовий ринок;
- г. світовий ринок.

25. За формою платіжних засобів структура грошового обороту поділяється на:

- а. фіскально-кредитний оборот і сектор грошового обігу;
- б. фіскально-бюджетний оборот;
- в. готівковий оборот і безготівковий обіг;
- г. кредитний оборот;
- д. нееквівалентний рух вартості.

26. Нееквівалентний рух грошей відбувається у:

- а. фіскальному секторі;
- б. фінансовому секторі;
- в. кредитному секторі;
- г. безготівковому обігу;
- д. готівковому обігу.

27. В Україні грошовий агрегат включає готівку поза банками, депозити до запитання та строкові депозити:

- а. M_0 ;
- б. M_1 ;
- в. M_2 ;
- г. M_3 .

28. В Україні грошовий агрегат включає готівку поза банками:

- а. M_0 ;
- б. M_1 ;
- в. M_2 ;
- г. M_3 .

29. В Україні грошовий агрегат включає готівку поза банками та депозити до запитання:

- а. M_0 ;
- б. M_1 ;
- в. M_2 ;
- г. M_3 .

30. Грошові агрегати M_1 та M_2 відрізняються на суму:

- а. строкових депозитів;
- б. депозитів до запитання;
- в. готівки поза банками;
- г. коштів на вкладах за трастовими операціями.

31. Грошові агрегати M_2 та M_3 відрізняються на величину:

- а. строкових депозитів;
- б. депозитів до запитання;
- в. готівки поза банками;
- г. коштів на вкладах за трастовими операціями.

32. Кількість грошей в обігу обернено пропорційна:

- а. кількості товарів;
- б. рівню цін на товари;
- в. середній швидкості обігу грошової одиниці;
- г. грошовому мультиплікатору;
- д. немає правильної відповіді.

33. Кількість грошей в обігу обернено пропорційна:

- а. кількості товарів;
- б. рівню цін на товари;
- в. середній швидкості обігу грошової одиниці;
- г. грошовому мультиплікатору;
- д. немає правильної відповіді.

34. ВВП – 120 млрд грн, M_3 – 20 млрд грн, грошовий мультиплікатор становить:

- а. 50;
- б. 12;
- в. 14;
- г. 20;
- д. 6.

35. Вторинну емісію грошей здійснюють:

- а. центральний банк;
- б. банки;
- в. фінансові компанії;
- г. страхові компанії;
- д. держава.

36. Вільні кошти банку зменшуються за зростання:

- а. капіталу банку;
- б. залучених банком коштів у строкові депозити;
- в. вкладень банку в активні операції;
- г. депозитів до запитання;
- д. усі відповіді правильні.

37. Величина грошово-кредитного мультиплікатора не залежить від:

- а. маси готівки в обороті;
- б. суми резервів комерційних банків;
- в. курсу національної грошової одиниці;
- г. маси грошей на депозитах комерційних банків;
- д. грошової бази.

38. Вексель, не забезпечений товаром або іншими цінностями, – це:

- а. товарний вексель;
- б. фінансовий вексель;
- в. банківський вексель;
- г. ректа-вексель;
- д. бронзовий вексель.

39. Операція з векселем, коли платник замість себе призначає платником за векселем третю особу:

- а. доміциляція векселя;
- б. інкасування;
- в. облік векселів;
- г. переоблік векселів;
- д. ломбардна операція.

40. Аркуш, на якому здійснюється індосамент:

- а. цесія;
- б. акцепт;
- в. алонж;
- г. трата;
- д. індосамент.

ПРАКТИКУМ

Задача 1. ВВП у 2009 р. – 127 126 млн грн, у 2010 р. – 170 070 млн грн. Грошова маса у 2009 р. дорівнювала 22 070 млн грн. НБУ у 2010 р. емітував додатково 1500 млн грн. Грошовий мультиплікатор – 2,3.

Як зміниться швидкість обігу гривні у 2010 р. порівняно з 2009 р.?

$$V_{09} = \frac{127126}{22070} = 5,76;$$

$$V_{10} = \frac{170070}{22070 + (1500 * 2,3)} = 6,66 \rightarrow 6,66 - 5,79 = 0,9 \text{ об.}$$

Швидкість обігу гривні у 2010 р. збільшилася на 0,9 оборотів на рік.

Задача 2. Грошова база – 1000 млн грн, грошова маса – 3000 млн грн, ВВП – 18 000 млн грн, норма обов'язкового резервування (НОР) – 10 %.

Як зміниться швидкість обігу гривні, якщо НБУ підвищить НОР на 5 % за незмінних показників ВВП та грошового мультиплікатора?

1. Швидкість обороту початкова $V_1 = 18\,000/3000 = 6$.
2. Грошовий мультиплікатор $n = 3000/1000 = 3$.
3. Зі збільшенням норми резервування на 5 % збільшуються залишки на рахунках ком. банків у НБУ, тобто збільшиться грошова база = $1000 * 1,05 = 1050$, а з урахуванням мультиплікації на $1050 * 3 = 3150$.

$$4. \text{ Тому } V_2 = \frac{18000}{3150} = 5,7 \quad 5,7 - 6 = -0,3 \text{ об.}$$

Швидкість обігу гривні у 2010 р. зменшиться на 0,3 оборотів на рік.

Задача 3

Показник	2009	2010
ВВП	297 344	344 822
Швидкість обігу гривні	6 оборотів	6 оборотів

Як зміниться грошова маса у 2010 р.?

1. $MV=PQ$. Швидкість обороту $V_{2009} = 6 = 297\,344/M$. Тобто $M_{2009} = 44\,557$.
2. Швидкість обороту $V_{2010} = 6 = 344\,822/M$. Тобто $M_{2010} = 57\,470$.
3. $57\,470 - 44\,557 = 12\,913$.

Грошова маса у 2010 р. збільшиться на 12 913 млн грн.

Задача 4

Показник	2009	2010
ВВП	225 810	267 344
Швидкість обігу гривні	4,5 оборотів	

НБУ емітував 15 000 млн грн.

Як зміниться показник монетизації економіки (без урахування коефіцієнта мультиплікації)?

1. Швидкість обороту $V_{2009} = 4,5 = 225\,810/M_{2009}$; $M_{2009} = 225\,810/4,5 = 50\,180$.
2. Коеф. монетизації $K_m 2009 = (50\,180/225\,810) * 100 = 22 \%$.

3. Швидкість обороту $V_{2010} = 267\,344 / (50\,180 + 15\,000) = 4,11$.
4. Коефіцієнт монетизації = $1 / \text{Швидкість обороту}$. $K_{м2010} = (1/4,11) * 100 = 25 \%$.
5. $25 \% - 22 \% = 3 \%$.
- Коефіцієнт монетизації збільшився на 3 %.**

Задача 5

Показник	2009	2010
ВВП	170 070	204 190
Грошова маса	32 087	

Швидкість обігу гривні у 2009/10 рр. була постійною. Коефіцієнт мультиплікації = 2,5.

Скільки необхідно додатково емітувати гривні для нормального обслуговування товарообігу?

1. Швидкість обороту $V_{2009} = 170\,070 / 32\,087$.
 2. Необхідна грошова маса $2010 = 204\,190 / 5,3 = 38\,526$.
 3. Додатково необхідно збільшити грошову масу (M) на $38\,526 - 32\,087 = 2874$.
 4. $M = B * n$; $2874 = X * 2,5$; $X = 2874 / 2,5 = 1149,6$.
- Додатково необхідно емітувати 1149,6.

Розрахункові завдання

1. За умови, що обсяг ВВП – 250 млрд грн, а наявна грошова маса – 50 млрд грн, тривалість одного обороту грошової одиниці в днях становить?
2. За умови, що обсяг ВВП – 250 млрд грн, а наявна грошова маса – 50 млрд грн, швидкість обороту грошової одиниці (обороту за рік) становить?
3. Додаткова емісія Національного банку України становить 7 млрд грн, норма обов'язкового резервування – 10 %. Яку додаткову кількість грошей може утворити банківська система?
4. ВВП – 127 126 млн грн, грошова маса становила 22 070 млн грн, швидкість обігу гривні становитиме?
5. Грошова база – 1000 млн грн, грошова маса – 3000 млн грн, НБУ підвищує норму обов'язкового резервування на 5 %. Як зміниться показник грошового мультиплікатора?

ТЕМА 3. ГРОШОВИЙ РИНОК

Сутність грошового ринку

Грошовий ринок – це особливий сектор ринку, на якому здійснюється купівля та продаж грошей як специфічного товару, формуються попит, пропозиція та ціна на цей товар.

Специфіка грошей як абсолютно ліквідного активу зумовлює специфіку їх переміщення між суб'єктами грошового ринку. Неприйнятними для грошового ринку є такі традиційні поняття товарних ринків, як купівля-продаж. Передавання грошей від одного суб'єкта до іншого відбувається, коли в одного гроші вільні (тобто немає потреби в їх використанні на купівлю матеріальних цінностей), а в іншого – їх немає, як немає і матеріальних благ, що могли б трансформуватися в гроші.

Власник грошей, передаючи їх контрагенту, не втрачає права власності та повертає їх на заздалегідь визначених умовах. Продавець грошей не отримує їх еквівалента, а покупець не одержує права власності (лише право розпорядження).

З допоміжного засобу обігу товарів гроші перетворюються на визначальний об'єкт ринкових відносин, а цінність переміщується лише у грошовій формі в односторонньому порядку, з поверненням до власника, з метою одержання додаткового доходу (процентний дохід).

Купівля грошей є формою одержання суб'єктами ринку у своє розпорядження певної суми грошей в обмін на ринкові інструменти, які зберігають право власності на гроші.

Функції грошового ринку

1. Перерозподіл грошових заощаджень населення, нагромаджень підприємств і держави.
2. Забезпечення ліквідності короткострокових вкладень (забезпечує можливість конвертації інструментів грошового ринку на гроші).
3. Забезпечення дохідності короткострокових вкладень (забезпечує ставку доходу відповідно до термінів внесення коштів).
4. Спрощення товарного обігу за допомогою застосування різноманітних форм розрахунків (зокрема, з наданням кредиту (вексель).
5. Регулювання ліквідності банків та пара-банків.
6. Короткострокове кредитування бюджетних витрат шляхом купівлі-продажу короткострокових державних облігацій.

Інструменти грошового ринку поділяються на неборгові (акції та деривативні інструменти і страхові угоди) та боргові (депозитні та кредитні зобов'язання).

Акція – цінний папір, що засвідчує частку її власника в капіталі даного акціонерного товариства.

Опціон – двосторонній контракт про передачу права на покупку або продаж за фіксованою ціною і впродовж визначеного строку певної кількості певних активів (здобуваються не самі активи, а право на їх придбання).

Ф'ючерс являє собою контракт, за яким інвестор бере на себе зобов'язання після закінчення певного строку продати або купити у свого контрагента певну кількість біржового товару за обумовленою ціною. На відміну від опціону, розрахунок після закінчення строку ф'ючерсного контракту обов'язковий.

Депозит – економічні відносини з приводу передачі коштів клієнта в тимчасове користування банку.

Кредит – це рух грошового капіталу, наданого в позичку на умовах зворотності й за плату у вигляді відсотка. Джерелами кредиту є кошти, що вивільняються з господарського кругообігу.

Різновидом кредитно-депозитних відносин виступає купівля-продаж цінних паперів.

Облігація – боргове зобов'язання, відповідно до якого позичальник гарантує виплату кредиту певної суми після закінчення визначеного строку та виплату щорічного фіксованого або плаваючого доходу.

Депозитні сертифікати – письмові свідоцтва кредитних установ про депонування коштів, що засвідчують право вкладника на одержання депозиту.

Вексель – письмове боргове зобов'язання, що дає його власнику безумовне право вимагати після настання строку з особи, що видала вексель, сплати визначеної в ньому грошової суми.

Умовний характер має й ціна на грошовому ринку. Розмір процента визначається здатністю грошей приносити їх покупцеві додатковий дохід.

Суб'єктами грошового ринку виступають комерційні банки та спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи. Як технічні посередники функціонують біржові брокери та дилери.

Структура грошового ринку

Структуризацію грошового ринку можна здійснити за кількома критеріями.

1. За видами інструментів, що застосовуються для переміщення грошей від продавців до покупців: ринок кредитів; валютний ринок.

Кредитний ринок – сфера ринкових відносин, де здійснюється рух позичкового капіталу на умовах зворотності та сплати відсотка, формується попит і пропозиція на кредитні ресурси. Вміщує обліковий ринок (забезпечує купівлю-продаж векселів до настання терміну їх погашення); міжбанківський ринок (забезпечує купівлю-продаж тимчасово вільних ресурсів комерційними банками).

Валютний ринок – механізм, за допомогою якого встановлюються економіко-правові відносини між учасниками міжнародних розрахунків та інших валютних операцій.

2. За економічним призначенням грошових коштів, що купуються на ринку.

Ринок грошей – сегмент ринку, на якому здійснюються короткострокові депозитно-кредитні операції, обслуговується рух оборотних коштів підприємств і банків. Об'єкт угод – тимчасово вільні грошові кошти.

Ринок капіталів – сегмент ринку, де формується попит і пропозиція на середньостроковий і довгостроковий позичковий капітал. Виконує функції: об'єднання розрізнених вільних коштів суб'єктів економіки в значні грошові фонди; трансформації ресурсів у позичковий капітал, що направляється в економіку. Вміщує **ринок цінних паперів** – сфера відносин із приводу купівлі продажу цінних паперів на підставі попиту і пропозиції. Включає ринки акцій, державних і муніципальних облігацій внутрішньої позики, облігацій підприємств, казначейських зобов'язань, векселів, сертифікатів (ощадних, депозитних, майнових), облігацій зовнішньої позики.

3. За інституційними ознаками грошових потоків – ринок банківських продуктів, ринок продуктів пара-банківських установ.

Банківський продукт – спосіб надання послуг клієнтові банку; регламент взаємодії службовців банку з клієнтом за умови надання послуги, тобто комплекс взаємопов'язаних організаційних, інформаційних, фінансових і юридичних заходів, об'єднаних єдиною технологією обслуговування клієнта.

Банківська операція – система узгоджених за цілями, місцем і часом дій, спрямованих на виконання поставленого завдання з обслуговування клієнта. *Банківська послуга* – форма задоволення потреби (у кредиті, розрахунково-касовому обслуговуванні тощо) клієнта банку.

Попит і пропозиція грошей на ринку

Попит. Виходячи з базового рівняння *кількісної теорії*, попит на гроші можна передбачити, поділивши обидві сторони на V : $M = \frac{1}{V} * PQ$. При цьому якщо ринок перебуває у рівновазі, то кількість грошей, яку люди **нагромаджують (M)**, дорівнює **попиту на гроші (M^d)** і, визнавши значення $k = 1/V$ як постійне, оскільки V – величина постійна, отримуємо $M^d = k * PQ$.

Отже, з *кількісної теорії Ірвінга Фішера* випливає, що попит на гроші є виключно функцією доходу (PQ), і процентні ставки не впливають на попит на гроші.

Попит на гроші виступає як запас грошей, який прагнуть мати у своєму розпорядженні економічні суб'єкти на певний момент.

Економісти *Кембріджської школи* (Маршал, Пігу) пояснювали підхід до попиту на гроші так само, як і Фішер, але виходячи не з питання – обсягу ділових операцій та інституцій, що впливають на здійснення людьми їх операцій, а з питання – якою сумою грошей індивіди хочуть володіти за даних обставин.

Класичні кембріджські економісти виокремлювали дві властивості грошей, що спонукають людей до володіння ними:

1. Гроші функціонують як засіб обміну, тому попит на них пов'язаний з обсягом ділових операцій (Фішер), але існує ще операційний (транзакційний) компонент попиту, що пропорційний номінальному доходу ($M^d = k * PQ$, у цьому рівнянні k – константа пропорційності).

2. Гроші функціонують як нагромадження вартості, тому, якщо майно індивіда зростає, він потребує його нагромадження через володіння більшою кількістю активів, одним з яких є гроші. При цьому якщо гроші пропорційні доходу, то і такий компонент попиту на гроші, як багатство також пропорційний номінальному доходу (PQ).

За всієї схожості кількісного та кембріджського підходів останній давав змогу індивідам обирати, скільки грошей вони хотіли б нагромаджувати. А ступінь нагромадження залежить від доходів за цінними паперами та іншими активами. Хоча прямо вони не свідчили про вплив ставок на попит на гроші.

Попередні теорії виходили з твердження, що швидкість обігу грошей постійна. Кейнс у книзі «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» відмовився від цього припущення та підкреслив важливість процентних ставок у формуванні попиту на гроші.

Попит на гроші можна трактувати як бажання економічних суб'єктів мати певну частку свого портфелю активів у ліквідній формі (Кейнс – *теорія переваги ліквідності*). В основі теорії лежать три мотиви попиту на гроші.

Операційний мотив. Індивіди нагромаджують гроші, адже їх можна застосувати для проведення поточних щоденних операцій. Тобто цей компонент попиту на гроші визначається обсягом ділових операцій. Тому операційний компонент попиту на гроші пропорційний доходу.

Застережний мотив. Грошові залишки нагромаджуються з обачності, їх обсяг визначається обсягом операцій, які люди сподіваються здійснювати у майбутньому. Він прийняв без доказів, що попит на застережні грошові залишки пропорційні доходу.

Спекулятивний мотив. Також пов'язаний з доходом. При цьому важливу роль відіграють процентні ставки. Кейнс поділив засоби нагромадження багатства на гроші та облігації. Очікуваний дохід на гроші – нуль. Для облігацій існує два компоненти очікуваного доходу – оплата процентів і зростання ринкової вартості (приріст капіталу). Отже, коли процентні ставки зростають, то попит на гроші зменшується.

Отже, попит на гроші перебуває у зворотній залежності від рівня процентних ставок.

Склавши три мотиви разом у рівняння попиту на гроші, Кейнс зробив висновок, що люди хочуть нагромаджувати певну кількість реальних грошових залишків, тобто гроші оцінюються тим, що за них можна купити. Тому ліва частина рівняння $M^d = k * PQ$ виглядатиме так: M^d / P . ($M^d = k * PQ \rightarrow M^d / P = k * Q$).

Права частина рівняння визначатиметься функцією від Q – обсяг реалізованих товарів і послуг («+» попит у прямій залежності) та i – рівень процентних ставок («–» попит у зворотній залежності) $\frac{M^d}{P} = f_{-+}(i, Q)$.

Окрім мотивів попиту на гроші Кейнса, існує ще чинник інфляції – грошові запаси знецінюються, що призводить до падіння попиту на гроші, а ставки зростають, тому підвищується попит на альтернативні грошам активи.

З інфляційними очікуваннями пов'язані й очікування погіршення кон'юнктури ринків – скорочення товарної пропозиції. Тому люди віддають перевагу накопиченню багатства у товарній формі, а попит на гроші скорочується.

Загальна формула попиту на гроші: $M = f(Q^+, P^+, R^-, I, O^-)$.

Q – обсяг реалізованих товарів і послуг;

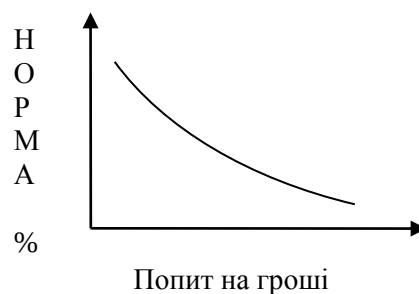
P – рівень цін;

R – рівень доходу на альтернативні грошам активи;

I – рівень інфляції;

O – очікування змін кон'юнктури ринків.

Графічно зобразити попит на гроші можна так.

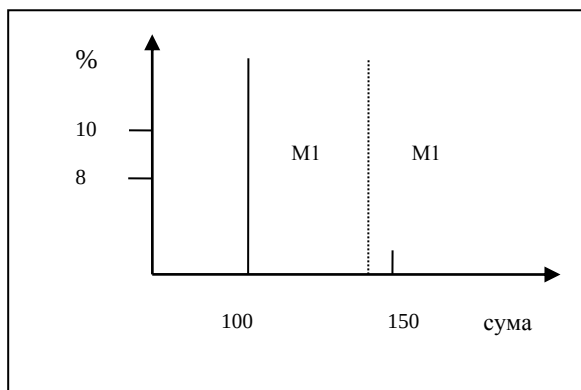
Пропозиція. На рівні окремого економічного суб'єкта, чий запас грошей перевищує його попит, відбувається пропозиція частини запасу грошей на ринок. На макроекономічному рівні фактична маса грошей в обороті є межею їх пропозиції. Понад цю межу пропозиція може бути збільшена лише шляхом додаткової емісії.

Попит на гроші змінюється насамперед під впливом об'єктивних чинників, що формуються всередині сектора реальної економіки. Пропозиція повинна підлаштовуватися до зміни попиту – це об'єктивна закономірність ринку грошей.

Але, крім попиту на гроші, на процес зростання грошової маси впливають інші чинники, які можуть деформувати пропозицію порівняно з попитом. Такими чинниками можуть бути зміни:

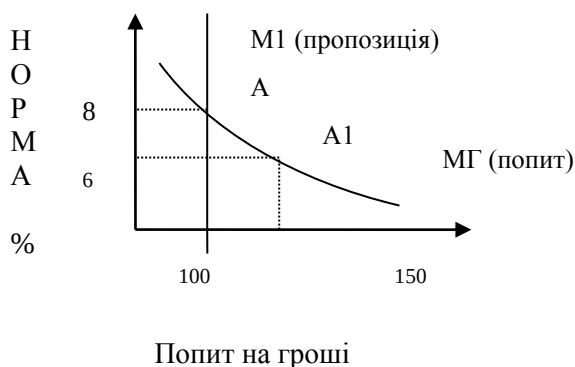
- норми обов'язкових резервів;
- облікової ставки ЦБ;
- ринкової процентної ставки за депозитами;
- обсягу багатства економічних суб'єктів;
- тінізації підприємницької діяльності;
- стану довіри до банків.

Якщо метою грошово-кредитної політики є підтримання грошової маси на незмінному рівні, крива пропозиції має такий вигляд.

Фактична пропозиція грошей становить 100, і банківська система планує підтримувати її на цьому рівні незалежно від зміни % ставки. Якщо буде прийнято рішення збільшити пропозицію до 148, пряма зміститься вправо, але залишиться у вертикальному положенні (незалежно від зміни процентної ставки).

Якщо графіки попиту і пропозиції грошей накласти один на одного в одній системі координат, одержимо завершену графічну модель ринку грошей. Криві попиту (МГ) і пропозиції (М1) перетинаються в точці А, якій адекватна маса грошей в обороті 100 і ставка очікуваного доходу 8 %. Це означає, що економічні суб'єкти бажають мати 100 грн. За цієї умови ставка стабілізується на рівні 8 %. Цей рівень – рівноважна ставка процента: покупці формують необхідний запас грошей – 100, а продавці розмістять гроші за прийнятною ставкою.

Якщо ставка становитиме 6 %, точка попиту зміститься вправо А1, а пропозиція залишиться на попередньому рівні А. Банки не зможуть задовольнити нові вимоги, оскільки пропозиція грошей не змінилась. Банки почнуть шукати ресурси, конкуренція призведе до їх подорожчання, і рівновага знов установиться на рівні 8 %.

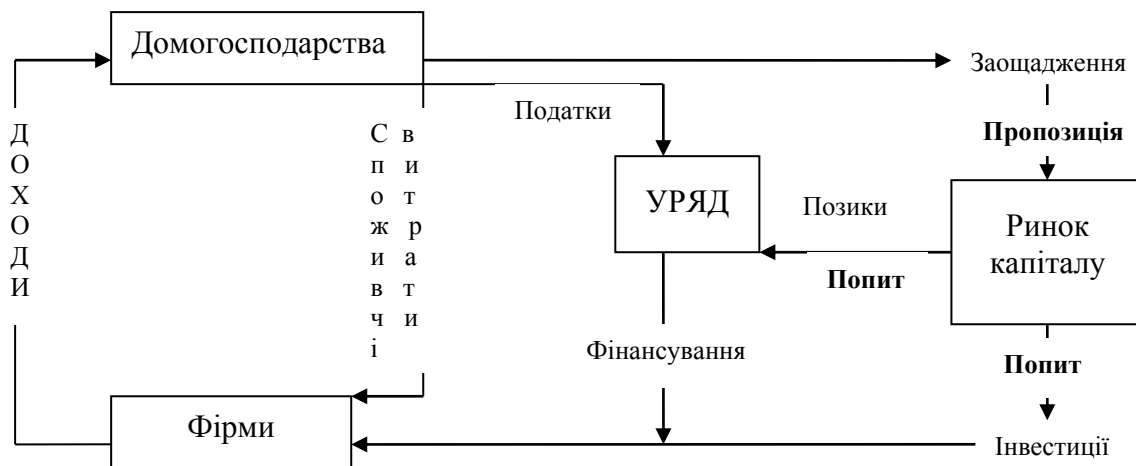
Функціонування ринку капіталу

На ринку капіталів торгують «довгими» грошима. Також діють сили попиту і пропозиції, оперують ті самі суб'єкти, що й на ринку грошей, процентна ставка є спільним ринковим чинником для обох ринків.

Якщо на ринку грошей попит і пропозиція проявляються як залишок грошей у формі готівки та поточних депозитів, то на ринку капіталу вони виступають у формі інвестицій і заощаджень.

Пропозиція грошей на ринку капіталів формується за рахунок заощаджень, зовнішніх позик, емісійних джерел. *Заощадження* – грошові доходи економічних суб'єктів (насамперед домогосподарств), не використані на поточні потреби.

Модель «заощадження/інвестиції» виглядає так.

Ключовим чинником, що визначає динаміку заощаджень, є реальна процентна ставка, яка визначається як різниця між номінальною ставкою та рівнем інфляції.

Реальна ставка – це ставка на майбутній період, що враховує прогноз економічного зростання на період вкладання коштів. Розрахунок майбутньої

вартості грошей здійснюється за формулою $FV = PV \left[1 + \frac{r}{100} \right]^n$, де:

PV – теперішня вартість інвестицій;

FV – майбутня вартість;

r – ставка % річних;

n – періоди вкладання коштів (роки).

Реальна ставка має корегуватися на рівень інфляції:

$$r = \left[\left(\frac{FV}{PV} \right)^{\frac{1}{n}} - 1 \right] * 100.$$

Приклад. Інвестор вкладає 100 000 грн на 1 рік. Очікувані темпи економічного зростання – 4,5 %, темпи інфляції – 8 %, ризик неповернення грошей банком – 2 %. Визначити реальну ставку.

1. Сума до повернення з урахуванням темпів економічного зростання: $100\,000 * (1 + 0,045) = 104\,500$.

2. З урахуванням темпів інфляції $104\,500 * (1 + 0,08) = 112\,860$. Номінальна безризикова ставка $r_1 = ((112\,860 : 100\,000) - 1) * 100 = 12,86\%$.

3. Оскільки ризик неповернення грошей банком – 2 %, інвестор упевнений у поверненні 98 000. Звідси реальна ставка становитиме: $r_1 = ((112\,860 : 98\,000) - 1) * 100 = 15,16\%$.

Кейнс увів у науковий обіг поняття «*гранична схильність до споживання*» та «*гранична схильність до заощаджень*» як коефіцієнти, що виражають відношення споживання (K_c) і заощаджень (K_z) до національного доходу. Оскільки обсяги споживання і заощаджень разом дорівнюють обсягу національного доходу, то $K_c + K_z = 1$. Отже, гранична схильність до заощаджень $K_z = 1 - K_c$.

ПРАКТИКУМ

1. Грошовий мультиплікатор дорівнює 3, грошова база – 1000 млн грн. НБУ підвищує норму обов'язкового резервування на 5 %. За таких умов грошова маса становитиме?

2. Грошова маса становила 22 070 млн грн. НБУ емітував додатково 1500 млн грн. Грошовий мультиплікатор – 2,3. Сума грошової маси після емісії становитиме?

3. ВВП – 170 070 млн грн. Грошова маса – 22 070 млн грн. НБУ емітував додатково 1500 млн грн. Грошовий мультиплікатор – 2,3. За таких умов швидкість обороту грошової одиниці після емісії становитиме?

4. ВВП – 170 000 млн грн. Грошова маса становила 22 000 млн грн. НБУ емітував додатково 1000 млн грн. Швидкість обороту грошової одиниці – 5 оборотів на рік. Грошовий мультиплікатор за таких умов становитиме?

5. Як зміниться грошова маса у 2010 р. за таких умов?

Показник	2009	2010
ВВП	300 000	355 000
Швидкість обігу гривні	5 оборотів	5,5 оборотів

ТЕСТИ

1. Чинники впливу на попит на гроші прямої дії:

- а. норма доходу;
- б. обсяг товарів та послуг;
- в. рівень інфляції;
- г. очікування зміни ринкової кон'юнктури;
- д. політичні ризики.

2. Чинники впливу на попит на гроші зворотної дії:

- а. обсяг товарів та послуг;
- б. обсяг багатства;
- в. середній рівень цін;
- г. норма доходу;
- д. швидкість обороту грошової одиниці.

3. Класичною операцією на ринку капіталу є:

- а. міжбанківське кредитування;
- б. облік векселів;
- в. операції з фондовими інструментами;
- г. ФОРЕКС;
- д. СВОП.

4. Зобов'язання покупців грошей перед їх продавцями:

- а. пряме фінансування;
- б. опосередковане фінансування;
- в. фінансовий інструмент;
- г. фінансове посередництво;
- д. ділінг.

5. Як називаються зобов'язання, за якими покупець грошей має повернути продавцеві одержану від нього суму і сплатити за нею дохід:

- а. пряме фінансування;
- б. боргові фінансові інструменти;
- в. опосередковане фінансування;
- г. неборгові фінансові інструменти;
- д. фінансове посередництво?

6. Як називається процентна ставка, встановлена як плата за кредити, що надаються центральним банком комерційним банкам:

- а. міжбанківська процентна ставка;
- б. номінальна процентна ставка;
- в. ефективна процентна ставка;
- г. реальна процентна ставка;
- д. облікова процентна ставка?

7. Як називається загальний обсяг монет, паперових грошей, депозитів та інших ліквідних активів у економіці:

- а. грошовий ринок;
- б. продаж грошей;
- в. купівля грошей;
- г. пропозиція грошей;
- д. попит на гроші?

8. Який мотив попиту на гроші полягає в тому, що економічні суб'єкти бажають мати у своєму розпорядженні певний запас грошей для того, щоб перетворити їх на високоліквідні фінансові інструменти:

- а. завбачливості;
- б. трансакційний;
- в. спекулятивний;
- г. оперативний;
- д. імперативний?

9. Як називається особа, що виписує вексель і дає наказ іншій особі про його оплату:

- а. трасат;
- б. трасант;
- в. ремітент;
- г. індосамент;
- д. акцепт?

10. Як називається особа, що володіє векселем, пред'являє його до оплати трасату, одержує гроші:

- а. трасат;
- б. трасант;
- в. ремітент;
- г. індосамент?

11. Як називається вексель, не забезпечений товаром, що випускається найчастіше з метою одержання кредиту під облік цього векселя в банку:

- а. товарний вексель;
- б. фінансовий вексель;
- в. банківський вексель;
- г. доміцильований вексель;
- д. приятельський вексель?

12. Додаткова емісія Національного банку України становить 7 млрд грн, норма обов'язкового резервування – 10 %. Яку додаткову кількість грошей може утворити банківська система:

- а. 7;
- б. 0,7;
- в. 70;
- г. 17;
- д. 700?

13. Грошова база – 1000 млн грн, грошова маса – 3000 млн грн, НБУ підвищує норму обов'язкового резервування на 5 %. Як зміниться показник грошового мультиплікатора:

- а. зросте на 5 %;
- б. знизиться на 5 %;
- в. не зміниться;
- г. знизиться на 14 %;
- д. збільшиться на 14 %?

14. Грошовий мультиплікатор – 3, грошова база – 1000 млн грн. НБУ підвищує норму обов'язкового резервування на 5 %. За таких умов грошова маса становитиме:

- а. 3000;
- б. 3150;
- в. 3510;
- г. 5310;
- д. 1530.

15. Грошова маса становила 22 070 млн грн. НБУ емітував додатково 1500 млн грн. Грошовий мультиплікатор – 2,3. Сума грошової маси після емісії становитиме:

- а. 52 520;
- б. 25 250;
- в. 25 520;
- г. 55 220;
- д. 22 550.

16. ВВП – 170 070 млн грн. Грошова маса – 22 070 млн грн. НБУ емітував додатково 1500 млн грн. Грошовий мультиплікатор – 2,3. За таких умов швидкість обороту грошової одиниці після емісії становитиме:

- а. 6,66;
- б. 7,77;
- в. 5,55;
- г. 8,88;
- д. 3,33.

17. ВВП – 170 000 млн грн. Грошова маса становила 22 000 млн грн. НБУ емітував додатково 1000 млн грн. Швидкість обороту грошової одиниці – 5 оборотів на рік. Грошовий мультиплікатор за таких умов становитиме:

- а. 0,21;
- б. 21;
- в. 0,12;
- г. 12;
- д. 120.

18. Як зміниться грошова маса у 2010 р. за таких умов:

Показник	2009	2010
ВВП	300 000	355 000
Швидкість обігу гривні	5 оборотів	5,5 оборотів

- а. зменшиться на 5445;
- б. зросте на 4545;
- в. зросте на 4554;
- г. зменшиться на 5544;
- д. зросте на 4455?

19. ВВП – 150 000 млн грн, швидкість обороту грошової одиниці – 5 оборотів на рік. За таких умов коефіцієнт монетизації становитиме:

- а. 2;
- б. 20;
- в. 0,02;
- г. 0,5;
- д. 0,2.

20. ВВП – 250 000 млн грн, швидкість обороту грошової одиниці – 5 оборотів. НБУ емітував 5000 млн грн. За таких умов коефіцієнт монетизації становитиме:

- а. 12;
- б. 0,22;
- в. 24;
- г. 0,12;
- д. 22.

ТЕМА 4. ГРОШОВА ТА КРЕДИТНА СИСТЕМИ

Поняття грошової та кредитної систем

Грошова система – форма організації *грошового обігу* в країні, яка склалася історично і закріплена національним законодавством.

Призначення грошової системи полягає в такому:

- створення емісійного механізму – дотримання єдиних правил випуску та вилучення грошей з обігу;
- створення та забезпечення функціонування платіжних систем;
- створення механізму регулювання грошового ринку у формі розробки та реалізації грошово-кредитної політики;

Грошова система містить елементи:

1. Грошова одиниця – назва грошової одиниці та її частини, які виникли історично і закріплені законодавчими актами.
2. Порядок забезпечення грошових знаків. Товарно-речові цінності, дорогоцінні метали, цінні папери, урядові та неурядові гарантії.
3. Масштаб цін – засіб вираження вартості товарів у грошових одиницях. У металевому обігу це вагова кількість грошового металу, закріпленого за грошовою одиницею (із припиненням розміну кредитних грошей на золото втратив значення).
4. Види грошей, що мають законну платіжну силу, визначаються законодавчо. Це грошові знаки, обов'язкові до приймання як засіб обігу і засіб платежу на всій території держави. Структура грошової маси – співвідношення готівки та безготівкових коштів.
5. Порядок емісії та обігу грошей устанавлюється державою і регулюється внутрішнім законодавством. Безготівкова емісія здійснюється через кредитування суб'єктів економіки, готівкова – через їх касове обслуговування.
6. Валютний курс – співвідношення грошових одиниць різних країн, визначене на підставі їх купівельної спроможності. Регламентація режиму валютного курсу та операцій з валютними цінностями.
7. Регламентація безготівкового та готівкового оборотів здійснюється через створення платіжних систем. Механізм грошово-кредитного регулювання – інструменти регулювання, права й обов'язки органів, що його здійснюють, завдання та об'єкти регулювання.
8. Регламентація режиму банківського процента – регулювання ціни грошей та, відповідно, їх маси в обігу.
9. Апарат, що здійснює регулювання грошового обігу.

Принципи побудови грошової системи

1. Принцип централізованого управління. Передбачає створення через ЦБ таких умов на грошовому ринку, які змушують його суб'єктів підпорядковувати свою діяльність основним напрямам грошово-кредитної політики держави.

2. Принцип прогнозного планування грошового обороту. Складаються прогнози або орієнтири грошового обороту та окремих його складових, до яких слід прагнути. Директивним фінансовим планом є лише бюджет, за виконання якого відповідає уряд.

3. Принцип стійкості та еластичності грошового обороту. Задовольняти потреби економіки у грошових коштах з недопущенням інфляції та платіжних криз.

4. Принцип кредитного характеру грошової емісії. Поява нових грошових знаків лише внаслідок кредитування банками суб'єктів економіки та недопущення емісії через казначейство.

5. Принцип забезпеченості емісії. Гроші забезпечуються активами банківської системи, товарно-речовими цінностями, дорогоцінними металами, іноземною валютою і цінними паперами.

6. Принцип непідпорядкованості Центрального банку уряду та його підзвітність парламенту країни.

7. Принцип надання грошових коштів уряду лише в порядку кредитування з дотриманням усіх принципів кредитування.

8. Принцип комплексного використання всіх засобів та інструментів грошово-кредитного регулювання для досягнення встановленої мети.

9. Принцип контролю над грошовим оборотом, за виконанням принципів готівкового та безготівкового грошового обороту.

Види грошових систем

Вид грошової системи визначається тим, які гроші перебувають в обігу. Залежно від цього розрізняються: *система металевого обігу* – коли грошовий товар виконує всі функції грошей, а кредитні гроші розмінні на метал; *система обігу кредитних і паперових грошей* – коли золото витиснуто з обігу банкнотами і виконує тільки функції скарбу.

У рамках системи металевого обігу виокремлюють таке.

Біметалізм – грошова система, за якої за двома металами закріплюється роль загального еквівалента вартості, монети із цих металів карбуються й обертаються на рівних підставах. Існують 3 різновиди біметалізму.

– Система рівноцінної валюти, коли співвідношення між золотими і срібними монетами встановлюється стихійно відповідно до ринкової ціни металу.

– Система подвійної валюти, коли таке співвідношення визначається державою.

– Система, коли золоті та срібні монети є законним платіжним засобом, але не на рівних підставах. Золоті карбуються вільно, а срібні – в закритому порядку і стають знаками золота.

Монометалізм – грошова система, за якої один метал слугує загальним еквівалентом, в обігу функціонують і монети, і знаки вартості, розмінні на метал.

Перехід до монометалізму відбувся в результаті здешевлення виробництва срібла в XIX ст., відбулося зменшення фактичної вартості срібної монети зі збереженням її номіналу і співвідношення між номіналом золотої та срібної монети.

Розрізняють 3 види золотого монометалізму.

1. Золотомонетний стандарт: обіг золотих монет; виконання золотом усіх грошових функцій; вільне карбування золотих монет із фіксованою вагою золота; вільний розмін знаків вартості на золоті монети; необмежений рух золота між країнами і приватними особами.

2. Золотозлитковий стандарт: фіксована законом сума банкнот обмінюється на злитки золота (злиток 12,5 кг золота 1700 GBP, або 215 000 FRF).

3. Золотодевізний стандарт: банкноти обмінюються на іноземну валюту (девіз), розмінну на золото.

Система паперово-кредитного обігу – це система, за якої обіг обслуговують грошові знаки, що не мають внутрішньої вартості, а держава бере на себе зобов'язання щодо забезпечення сталості емітованих від її імені грошових знаків.

Грошові системи класифікуються на *ринкові* (коли регулювання грошового обігу відбувається ринковими методами) та *неринкові* (переважають адміністративні методи регулювання); *відкриті* (мінімальне втручання держави у регулювання грошової маси, валютних відносин, повна конвертованість валюти) і *закриті* (значне втручання держави у грошову сферу, значні валютні обмеження, неконвертованість валюти).

Методи регулювання грошового обороту

Пряме державне регулювання

1. Заходи фіскально-бюджетної політики полягають у вилученні в економічних суб'єктів частини їх грошових доходів до централізованих фондів та фінансування із цих фондів державних витрат (оподаткування, обов'язкові платежі та збори до позабюджетних фондів).

2. Заходи грошово-кредитної політики. Пряме регулювання процентної ставки – фіксація ЦБ рівня ставок за депозитами та кредитами КБ, фіксація рівня маржі або рівня відхилення ставок КБ від облікової ставки ЦБ.

Політика адресного рефінансування – адміністративний розподіл ЦБ кредитних ресурсів між окремими КБ.

Обмеження окремих видів діяльності КБ (кредитних, інвестиційних, зарахування частини залучених депозитів до спеціального фонду, формування фонду гарантування вкладів за рахунок прибутку банку).

3. Заходи валютної політики: валютні обмеження і валютна блокада.

4. Регулювання системи платежів та розрахунків, пов'язане з порядком функціонування платіжної системи.

Платіжна система – це законодавчо визначена сукупність принципів, правил та інструментів, на підставі яких організована система платежів і розрахунків в економіці країни.

Мета платіжної системи – забезпечити переказ коштів з рахунка в одному банку на рахунок в іншому. Кожна платіжна система містить три процеси.

1. Процес, за допомогою якого платник доручає своєму банку перевести кошти.

2. Процес обміну платіжними інструкціями між банками.

3. Процес розрахунку між банками на двосторонній основі або через третю сторону (ЦБ, клірінг).

Принципи здійснення платежів:

1. Платники мають право вибору платіжного інструменту.

2. Платники вільно обирають банк для зберігання коштів і здійснення платежів.

3. Таємниця стану рахунків.

4. Платіж здійснюється лише за дорученням або за згодою власника рахунка.

5. Порядок розрахунків визначається угодою між платником та одержувачем коштів.

Платіжні інструменти – це паперові або електронні носії інформації, які слугують банкам правовою та організаційною підставою для перерахування коштів за рахунками та видачі готівки.

Банківський переказ – це доручення переказодавця банку перевести визначену суму на користь переказоотримувача.

За **інкасової форми розрахунків** банк зобов'язується на підставі поданих клієнтом документів одержати належні йому грошові кошти.

Вексель – цінний папір, що містить безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму пред'явнику векселя.

Акредитив – це зобов'язання банку провести за дорученням і відповідно до вказівок покупця оплату платіжних документів продавця в межах визначеної суми і терміну в разі подання в банк зазначених документів.

Чек – безумовна пропозиція чекодавця здійснити платіж зазначеної суми грошей на рахунок власника чеку. Виписаний чекодавцем документ повинен мати відповідне грошове покриття.

Платіжні картки – це стандартизований пластиковий документ, який надає його власнику можливість розпоряджатися коштами на своєму банківському рахунку через систему електронних платежів.

Методи опосередкованого регулювання

Ключовим об'єктом опосередкованого регулювання у монетарній сфері є грошовий ринок, а у сфері реальної економіки – платоспроможний попит, а ключовим механізмом регулювання грошового обороту є грошово-кредитна політика.

Грошово-кредитна політика зводиться до економічного регулювання через зміну пропозиції грошей та їх ціни на грошовому ринку. Залежно від напрямку зазначених змін грошово-кредитна політика поділяється на таку.

Експансійну (або інфляційну), коли допускається неконтрольоване зростання грошової маси для стимулювання економічного зростання. При цьому неминуче виникають інфляційні процеси, що негативно впливають на економіку. Тому більш доцільною є політика *дезінфляції*, коли припускається повільне зростання грошової маси та зниження банківського процента. При цьому інфляція підтримується на контрольованому рівні й перетворюється на стимулятор економічного зростання.

Рестрикційна (або дефляційна) – пов'язана зі стрімким скороченням грошової маси та подорожчанням грошей. Вона також має негативні наслідки – стримує розвиток економіки. Тому краще проводити повільне скорочення грошової маси та повільне зростання рівня процента – *політика рефляції*.

Радикальним методом регулювання грошового обігу є *Грошові реформи* – це повна або часткова зміна грошової системи з метою зміцнення і стабілізації грошового обігу.

Види реформ

Створення нової грошової системи – перехід від біметалізму до монеталізму, від грошей, розмінних на золото, – до нерозмінних.

Часткова зміна грошової системи – зміна порядку емісії, зміна назви грошової одиниці й видів грошових знаків, зміна органів, що здійснюють регулювання.

Заходи для стабілізації грошового обігу

Нуліфікація – оголошення державою знецінених паперових грошей недійсними.

Девальвація – зниження курсу національної валюти до іноземної.

Ревальвація – підвищення курсу національної валюти до іноземної.

Дж. Кейнс і його послідовники абсолютизують роль держави в регулюванні економіки та віддають перевагу засобам фіскально-бюджетної політики над монетарними. Ці переваги вони вбачають у такому:

- заходи фіскально-бюджетної політики чинять відчутніший вплив на активність економічних суб'єктів;
- реакція ринкової кон'юнктури на заходи фіскально-бюджетної політики більш передбачувана, ніж заходи монетарної політики;
- вплив фіскально-бюджетних заходів на ринкову кон'юнктуру виявляється швидше, ніж вплив монетарних заходів.

Монетаристи на чолі з М. Фрідманом, навпаки, абсолютизують здатність ринкової економіки до саморегулювання. Вони спростовують твердження про швидші результати фіскальних заходів через те, що зміна податків чи бюджетних витрат зачіпає інтереси широкого кола суб'єктів, а це надовго затягує прийняття рішень. Завищений рівень оподаткування штовхає економічних суб'єктів на згортання діяльності чи на перехід у «тінь».

Зараз ці дві позиції розглядаються не як альтернативні, а як взаємодоповнювальні зі своїми механізмами впливу на економіку.

ПРАКТИКУМ

1. ВВП – 150 000 млн грн, швидкість обороту грошової одиниці – 5 оборотів на рік. За таких умов коефіцієнт монетизації становитиме?

2. ВВП – 250 000 млн грн, швидкість обороту грошової одиниці – 5 оборотів. НБУ емітував 5000 млн грн. За таких умов коефіцієнт монетизації становитиме?

3. Швидкість обігу гривні у 2009/10 рр. була постійною.

Показник	2009	2010
ВВП	170 000	200 000
Грошова маса	32 000	

Скільки гривні необхідно додатково емітувати для нормального обслуговування товарообігу, враховуючи, що коефіцієнт мультиплікації – 2,5?

4. У зв'язку зі зростанням ВВП не було проведено додаткової емісії. Коефіцієнт мультиплікації 2009 р. становив 2,5. Швидкість обігу гривні незмінна. За такими умовами коефіцієнт мультиплікації?

Показник	2009	2010
ВВП	170 000	200 000
Грошова маса	32 000	32 000

5. У зв'язку зі зростанням ВВП не було проведено додаткової емісії. Коефіцієнт мультиплікації 2009 р. становив 2,5. Швидкість обігу гривні незмінна. Як змінилась норма обов'язкового резервування?

Показник	2009	2010
ВВП	170 000	200 000
Грошова маса	32 000	32 000

ТЕСТИ

1. ВВП у 2011 р. становив 150 000 млн грн, у 2012 р. – 160 000 млн грн. Грошова маса у 2011 р. становила 20 000 млн грн. НБУ у 2012 р. емітував додатково 1000 млн грн. Грошовий мультиплікатор – 2. Як за таких умов зміниться швидкість обігу гривні:

- а. зросте на 23 %;
- б. зросте на 3,2 %;
- в. знизиться 23 %;
- г. знизиться на 3 %;
- д. знизиться на 2,3 %?

2. Грошова база – 1000 млн грн. Грошова маса – 5000 млн грн, ВВП – 25 000 млн грн. Норма обов'язкового резервування (НОР) – 5 %. НБУ підвищує НОР на 5 %. Як за таких умов швидкість обігу гривні зміниться:

- а. знизиться на 5 %;
- б. знизиться на 32 %;

- в. зросте на 2,4 %;
- г. зросте на 24 %;
- д. знизиться на 2,4 %?

3. Грошова база – 2000 млн грн. Грошова маса – 5000 млн грн, ВВП – 25 000 млн грн. Планове зростання ВВП за рік – 10 %. Як за таких умов, за незмінної швидкості обороту гривні та незмінного коефіцієнта мультиплікації, зміниться грошова маса:

- а. зросте на 5000;
- б. знизиться на 1000;
- в. зросте на 50;
- г. зросте на 500;
- д. знизиться на 50?

4. До комерційного сектора грошової системи належать:

- а. ощадні банки;
- б. центральний банк;
- в. монетний двір;
- г. казначейство;
- д. фонд страхування депозитів.

5. Як називається доведення маси грошей в обороті до рівня, достатнього для успішної реалізації всього обсягу вироблених товарів та послуг і погашення боргових зобов'язань:

- а. грошово-кредитна політика;
- б. політика відкритого ринку;
- в. монетизація ВВП;
- г. монетизація бюджетного дефіциту;
- д. рестрикційна політика?

6. Як називаються зміни обсягів купівель та продажів державних цінних паперів ЦБ:

- а. грошово-кредитна політика;
- б. політика відкритого ринку;
- в. монетизація ВВП;
- г. монетизація бюджетного дефіциту;
- д. облікова політика?

7. Як називається елемент грошової системи, який установлюється законодавством країни з урахуванням соціально-економічних та історичних закономірностей її розвитку та слугує для вимірювання цін товарів і послуг:

- а. вартість споживчого кошика;
- б. масштаб цін;

- в. валютний курс;
- г. види і купюрність грошових знаків;
- д. грошова одиниця?

8. Яка з грошових систем належить до саморегульованих:

- а. система паралельної валюти;
- б. паперово-грошова система;
- в. система кредитних грошей;
- г. система «кульгаючої» валюти;
- д. система подвійної валюти?

9. Яка складова економічної політики держави передбачає заходи, спрямовані на забезпечення соціальної рівності та забезпеченості всіх членів суспільства шляхом часткового перерозподілу доходів:

- а. структурна політика;
- б. політика конкуренції;
- в. соціальна політика;
- г. кон'юнктурна політика;
- д. поточна політика?

10. Яка складова економічної політики держави передбачає надання субсидій чи інших стимулів активізації розвитку відсталих регіонів чи певних галузей або секторів виробництва:

- а. експансійна політика;
- б. структурна політика;
- в. політика конкуренції;
- г. соціальна політика;
- д. кон'юнктурна політика?

11. Яка складова грошово-кредитної політики становить сукупність заходів, спрямованих на зростання пропозиції грошей:

- а. фінансово-бюджетна політика;
- б. політика «дорогих» грошей;
- в. рестрикційна політика;
- г. прямий вплив;
- д. експансійна політика?

12. До проміжних цілей грошово-кредитної політики належать:

- а. збалансування економічного розвитку;
- б. зміна грошової маси;
- в. поживлення ринкової кон'юнктури;
- г. зміна процентної ставки;
- д. стримування інфляції.

13. Неопосередковані заходи впливу на систему грошового обігу:

- а. здійснення операцій на фондовому ринку;
- б. здійснення операцій на валютному ринку;
- в. механізм готівкової емісії;
- г. регулювання норм банківських резервів;
- д. регулювання облікової ставки відсотка на позики ЦБ.

14. Як називається тип фінансово-бюджетної політики, спрямованої на перевищення видатків бюджету над його доходами:

- а. дискреційна політика;
- б. недискреційна політика;
- в. сеньйораж;
- г. політика доходів;
- д. рестрикційна політика?

15. Яка складова кон'юнктурної політики не являє собою сукупність заходів держави у сфері регулювання грошової маси в обороті:

- а. грошово-кредитна політика;
- б. експансійна політика;
- в. рестрикційна політика;
- г. фінансово-бюджетна політика;
- д. політика резервів?

16. Швидкість обігу гривні у 2009/10 рр. була постійною.

Показник	2009	2010
ВВП	170 000	200 000
Грошова маса	32 000	

Скільки гривні необхідно додатково емітувати для нормального обслуговування товарообігу, враховуючи, що коефіцієнт мультиплікації – 2,5:

- а. 5735,85;
- б. 2294,3;
- в. 7535,58;
- г. 9224,3;
- д. 3575,85?

17. У зв'язку зі зростанням ВВП не було проведено додаткової емісії. Коефіцієнт мультиплікації 2009 р. становив 2,5. Швидкість обігу гривні незмінна.

Показник	2009	2010
ВВП	170 000	200 000
Грошова маса	32 000	32 000

За такими умовами коефіцієнт мультиплікації:

- а. зріс на 0,43;
- б. зріс на 0,5;
- в. знизився на 0,44;
- г. зріс на 0,44;
- д. знизився на 0,34.

18. У зв'язку зі зростанням ВВП не було проведено додаткової емісії. Коефіцієнт мультиплікації 2009 р. становив 2,5. Швидкість обігу гривні незмінна.

Показник	2009	2010
ВВП	170 000	200 000
Грошова маса	32 000	32 000

Як змінилась норма обов'язкового резервування:

- а. зросла на 16 %;
- б. зросла на 6 %;
- в. знизилася на 6 %;
- г. зросла на 0,6 %;
- д. знизилася на 0,6 %?

19. НБУ емітував у 2010 р. 20 000 млн грн.

Показник	2009	2010
ВВП	250 000	300 000
Швидкість обігу гривні	5 оборотів	

Як зміниться показник монетизації економіки у 2010 р. без урахування коефіцієнта мультиплікації:

- а. зросте на 33,6 %;
- б. зросте на 0,336 %;
- в. знизиться на 6,33 %;
- г. зросте на 3,36 %;
- д. знизиться на 3,36 %?

20. У зв'язку зі зростанням ВВП було проведено додаткову емісію на 3000 млн грн. Коефіцієнт мультиплікації 2009/10 рр. становив 2. Швидкість обігу гривні незмінна.

Показник	2009	2010
ВВП	170 000	200 000
Грошова маса	32 000	

За такими умовами обсяг незабезпеченої емісії становив:

- а. 16,76;
- б. 671,6;
- в. 716,6;
- г. 176,6;
- д. 167,6.

МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА

1. Характеристика грошей «портативність» передбачає:

- а. гроші повинні мати довгий строк існування у тій формі, в якій вони були емітовані;
- б. гроші мають бути зручними під час розрахунків за придбані товари;
- в. гроші мають бути зручними для використання, транспортування та обігу;
- г. гроші повинні легко і швидко ідентифікуватись у процесі обігу;
- д. гроші не повинні втрачати своїх властивостей у процесі обігу.

2. Характеристика грошей «однорідність» передбачає:

- а. гроші є законним платіжним засобом на території країни;
- б. гроші повинні легко і швидко ідентифікуватись у процесі обігу;
- в. гроші не повинні втрачати своїх властивостей у процесі обігу;
- г. рівнозначність грошової одиниці у всіх формах грошей, що є в обороті;
- д. гроші повинні мати довгий строк існування у тій формі, в якій вони були емітовані.

3. До безготівкових грошей належать:

- а. вексель;
- б. чек;
- в. білонна монета;
- г. електронні гроші;
- д. банкнота.

4. Квazігроші – це:

- а. різновид депозитних грошей, які означають переказування грошових сум за рахунками в банках;
- б. неповноцінні знаки вартості у вигляді купюр та розмінної монети різного номіналу, які використовуються як засіб обігу та платежу;
- в. специфічні грошові форми, в яких грошова суть істотно послаблена і відхиляється від загальноприйнятих норм;
- г. неповноцінні знаки вартості, які виникають і функціонують в обігу на основі кредитних відносин;
- д. неповноцінні знаки вартості, які не мають речового вираження та існують лише у вигляді певних сум на рахунках у банках.

5. До безготівкових грошей не належать:

- а. вексель;
- б. банкнота;
- в. чек;
- г. депозитні гроші;
- д. електронні гроші.

6. Які концепції походження грошей існують у сучасній економічній науці:

- а. раціоналістична концепція;
- б. кількісна концепція;
- в. унітарна концепція;
- г. металістична концепція;
- д. номіналістична концепція?

7. Основою якої концепції походження грошей є думка, що гроші виокремлюються із загальної товарної маси у результаті розвитку товарного виробництва та обміну:

- а. раціоналістичної концепції;
- б. кількісної концепції;
- в. інституційної концепції;
- г. еволюційної концепції?

8. Яка із форм вартості характеризується тим, що обмін товарів стає регулярним процесом:

- а. проста;
- б. повна, або розгорнута;
- в. загальна;
- г. грошова;
- д. номінальна?

9. Яка із форм вартості характеризується тим, що із загальної маси товарів у речовій формі виокремлюється один, який виконує роль загального еквівалента:

- а. проста;
- б. повна;
- в. загальна;
- г. грошова;
- д. реальна?

10. За якої форми вартості одному товару, що перебуває у відносній формі, протистойть безліч товарів-еквівалентів:

- а. простої форми вартості;
- б. розгорнутої форми вартості;

- в. загальної або еквівалентної форми вартості;
- г. грошової форми вартості;
- д. випадкової форми вартості?

11. Яка з властивостей грошей полягає в тому, що гроші повинні впродовж тривалого періоду зберігати однакову купівельну силу:

- а. легка подільність;
- б. однорідність;
- в. довговічність;
- г. стабільність;
- д. загальновизначеність?

12. Повноцінними грошима є:

- а. кредитні гроші;
- б. вексель;
- в. прикраси;
- г. білонна монета;
- д. чек.

13. Як визначається вартість повноцінних грошей:

- а. номіналом;
- б. кількістю паперових грошей в обігу;
- в. внутрішньою вартістю;
- г. сукупністю товарів, які протистоять їм в обігу;
- д. особливостями грошового обігу?

14. Як називається вагова кількість дорогоцінного металу, прийнятого за грошову одиницю:

- а. ціна грошей;
- б. грошова одиниця;
- в. вартість грошей;
- г. масштаб цін;
- д. трійська унція?

15. Як називається певне кількісне співвідношення, в якому один товар обмінюється на інші:

- а. споживна вартість;
- б. мінова вартість;
- в. вартість грошей;
- г. масштаб цін;
- д. трудова вартість?

16. Як називається конкретний вияв суті грошей щодо обслуговування руху вартості товарів:

- а. споживна вартість;
- б. мінова вартість;
- в. вартість грошей;
- г. функція грошей;
- д. форма грошей?

17. В якій функції гроші виступають під час виплати заробітної плати працівникам:

- а. міра вартості;
- б. засіб обігу;
- в. засіб платежу;
- г. засіб нагромадження;
- д. світові гроші?

18. Який з наведених термінів відповідає терміну «сеньйораж»:

- а. банк, який має право проводити емісію незабезпечених грошей;
- б. дохід у вигляді різниці між номіналом банкнот і витратами на їх емісію;
- в. дохід у вигляді різниці між номіналом казначейських білетів та витратами на їх емісію;
- г. казначейська емісія;
- д. прибутковість державних боргових зобов'язань?

19. Банкнота може надходити в обіг шляхом:

- а. банківського кредитування держави;
- б. банківського кредитування суб'єктів економіки;
- в. продажу дорогоцінних металів;
- г. обміну іноземної валюти;
- д. формування банківських резервів.

20. Монопольне право на емісію належить:

- а. центральному банку;
- б. центральному банку та міністерству фінансів;
- в. центральному банку та державному казначейству;
- г. центральному банку та уряду;
- д. міністерству фінансів і казначейству.

21. Який з наведених термінів відповідає терміну «грошовий оборот»:

- а. сукупність грошових коштів у будь-якій їх формі, яка є в розпорядженні економічних суб'єктів у даний момент;
- б. платежі за товари, послуги, працю, формування та використання фінансових ресурсів держави;

в. безперервний рух грошей у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання національного продукту;

г. сукупність грошових коштів у будь-якій їх формі, яка є в розпорядженні економічних суб'єктів у даний момент;

д. процес створення нових банківських депозитів?

22. Співвідношення між первинною емісією грошей і кінцевим збільшенням грошової маси – це:

а. показник грошової маси, в якому зібрана певна її частина;

б. показник створення нових банківських депозитів на основі вільних резервів;

в. показник, що характеризує частоту, з якою кожна одиниця наявних в обороті грошей використовується в середньому для реалізації товарів;

г. показник мультиплікації;

д. показник швидкості обороту грошової одиниці.

23. Хто забезпечує розподіл вартості створеного національного продукту:

а. державні структури;

б. фірми;

в. фінансові посередники;

г. домашні господарства;

д. нефінансові посередники?

24. Як називається сукупність грошових коштів комерційних банків, які в даний момент є в розпорядженні:

а. грошова база;

б. грошова маса;

в. надлишковий резерв;

г. грошовий потік;

д. грошовий агрегат?

25. Який з грошових агрегатів в Україні включає готівку поза банками та депозити до запитання:

а. M_0 ;

б. M_1 ;

в. M_2 ;

г. M_3 ;

д. M_4 ?

26. Грошові агрегати M_1 та M_2 відрізняються на:

а. суму строкових депозитів;

б. суму депозитів до запитання;

- в. суму готівки поза банками;
- г. суму коштів на вкладах за трастовими операціями;
- д. суму надлишкових резервів.

27. Вторинну емісію грошей здійснюють:

- а. центральний банк;
- б. комерційні банки;
- в. пара-банки;
- г. міністерство фінансів;
- д. казначейство.

28. Величина грошово-кредитного мультиплікатора не залежить від:

- а. маси готівки в обороті;
- б. суми резервів комерційних банків;
- в. курсу національної грошової одиниці;
- г. маси грошей на депозитах комерційних банків;
- д. кількості банківських установ.

29. За умови, що обсяг ВВП – 250 млрд грн, а наявна грошова маса – 50 млрд грн, тривалість одного обороту грошової одиниці в днях становить:

- а. 72;
- б. 720;
- в. 270;
- г. 27;
- д. 50.

30. За умови, що обсяг ВВП – 250 млрд грн, а наявна грошова маса – 50 млрд грн, швидкість обороту грошової одиниці (обороту за рік) становить:

- а. 50;
- б. 25;
- в. 0,5;
- г. 52;
- д. 5.

31. Чинники впливу на попит на гроші прямої дії:

- а. норма доходу;
- б. обсяг товарів та послуг;
- в. рівень інфляції;
- г. очікування зміни ринкової кон'юнктури;
- д. політичні ризики.

32. Чинники впливу на попит на гроші зворотної дії:

- а. обсяг товарів та послуг;
- б. обсяг багатства;
- в. середній рівень цін;
- г. норма доходу;
- д. швидкість обороту грошової одиниці.

33. Як називається зобов'язання покупців грошей перед їх продавцями:

- а. пряме фінансування;
- б. опосередковане фінансування;
- в. фінансовий інструмент;
- г. фінансове посередництво;
- д. ділінг?

34. Як називаються зобов'язання, за якими покупець грошей має повернути продавцеві одержану від нього суму і сплатити за нею дохід:

- а. пряме фінансування;
- б. боргові фінансові інструменти;
- в. опосередковане фінансування;
- г. неборгові фінансові інструменти;
- д. фінансове посередництво?

35. Як називається процентна ставка, встановлена як плата за кредити, що надаються центральним банком комерційним банкам:

- а. міжбанківська процентна ставка;
- б. номінальна процентна ставка;
- в. ефективна процентна ставка;
- г. реальна процентна ставка;
- д. облікова процентна ставка?

36. Як називається загальний обсяг монет, паперових грошей, депозитів та інших ліквідних активів в економіці:

- а. грошовий ринок;
- б. продаж грошей;
- в. купівля грошей;
- г. пропозиція грошей;
- д. попит на гроші?

37. Який мотив попиту на гроші полягає в тому, що економічні суб'єкти бажають мати у своєму розпорядженні певний запас грошей для того, щоб перетворити їх на високоліквідні фінансові інструменти:

- а. завбачливості;
- б. трансакційний;

- в. спекулятивний;
- г. оперативний;
- д. імперативний?

38. Як зміняться грошова база й обсяг грошової пропозиції в разі зростання облікової ставки:

- а. грошова база знизиться, обсяг грошової пропозиції знизиться;
- б. грошова база знизиться, обсяг грошової пропозиції зросте;
- в. грошова база зросте, обсяг грошової пропозиції знизиться;
- г. грошова база зросте, обсяг грошової пропозиції зросте;
- д. змін не відбудеться?

39. Як зміняться коефіцієнт мультиплікації та загальний обсяг грошової пропозиції зі зростанням процентної ставки за позичками у комерційних банках:

- а. коефіцієнт мультиплікації зросте, загальний обсяг грошової пропозиції знизиться;
- б. коефіцієнт мультиплікації зросте, загальний обсяг грошової пропозиції зросте;
- в. коефіцієнт мультиплікації знизиться, загальний обсяг грошової пропозиції зросте;
- г. коефіцієнт мультиплікації знизиться, загальний обсяг грошової пропозиції знизиться;
- д. змін не відбудеться?

40. Додаткова емісія Національного банку України становить 7 млрд грн, норма обов'язкового резервування – 10 %. Яку додаткову кількість грошей може утворити банківська система:

- а. 7;
- б. 0,7;
- в. 70;
- г. 17;
- д. 700?

41. ВВП становив 127 126 млн грн, грошова маса – 22 070 млн грн, швидкість обігу гривні становитиме:

- а. 5,76;
- б. 6,75;
- в. 7,56;
- г. 57,6;
- д. 67,5.

42. Грошова база – 1000 млн грн, грошова маса – 3000 млн грн, НБУ підвищує норму обов’язкового резервування на 5 %. Як зміниться показник грошового мультиплікатора:

- а. зросте на 5 %;
- б. знизиться на 5 %;
- в. не зміниться;
- г. знизиться на 14 %;
- д. збільшиться на 14 %?

43. Грошовий мультиплікатор – 3, грошова база – 1000 млн грн. НБУ підвищує норму обов’язкового резервування на 5 %. За таких умов грошова маса становитиме:

- а. 3000;
- б. 3150;
- в. 3510;
- г. 5310;
- д. 1530.

44. Грошова маса становила 22 070 млн грн. НБУ емітував додатково 1500 млн грн. Грошовий мультиплікатор – 2,3. Сума грошової маси після емісії становитиме:

- а. 52 520;
- б. 25 250;
- в. 25 520;
- г. 55 220;
- д. 22 550.

45. ВВП – 170 070 млн грн. Грошова маса – 22 070 млн грн. НБУ емітував додатково 1500 млн грн. Грошовий мультиплікатор – 2,3. За таких умов швидкість обороту грошової одиниці після емісії становитиме:

- а. 6,66;
- б. 7,77;
- в. 5,55;
- г. 8,88;
- д. 3,33.

46. ВВП – 170 000 млн грн. Грошова маса становила 22 000 млн грн. НБУ емітував додатково 1000 млн грн. Швидкість обороту грошової одиниці – 5 оборотів на рік. Грошовий мультиплікатор за таких умов становитиме:

- а. 0,21;
- б. 21;
- в. 0,12;
- г. 12;
- д. 120.

47. Як зміниться грошова маса у 2010 р. за таких умов: показник ВВП 2009 р. – 300 000; ВВП 2010 р. – 355 000. Швидкість обігу гривні 2009 р. – 5 оборотів на рік. Швидкість обігу гривні 2010 р. – 5,5 оборотів на рік:

- а. зменшиться на 5445;
- б. зросте на 4545;
- в. зросте на 4554;
- г. зменшиться на 5544;
- д. зросте на 4455?

48. ВВП – 150 000 млн грн, швидкість обороту грошової одиниці – 5 оборотів на рік. За таких умов коефіцієнт монетизації становитиме:

- а. 2;
- б. 20;
- в. 0,02;
- г. 0,5;
- д. 0,2.

49. ВВП – 250 000 млн грн, швидкість обороту грошової одиниці – 5 оборотів. НБУ емітував 5000 млн грн. За таких умов коефіцієнт монетизації становитиме:

- а. 12;
- б. 0,22;
- в. 24;
- г. 0,12;
- д. 22.

50. До комерційного сектора грошової системи належать:

- а. ощадні банки;
- б. центральний банк;
- в. монетний двір;
- г. казначейство;
- д. фонд страхування депозитів.

51. Як називається доведення маси грошей в обороті до рівня, достатнього для успішної реалізації всього обсягу вироблених товарів та послуг і погашення боргових зобов'язань:

- а. грошово-кредитна політика;
- б. політика відкритого ринку;
- в. монетизація ВВП;
- г. монетизація бюджетного дефіциту;
- д. рестрикційна політика?

52. Як називається елемент грошової системи, який установлюється законодавством країни з урахуванням соціально-економічних та історичних закономірностей її розвитку і слугує для вимірювання цін товарів та послуг:

- а. вартість споживчого кошика;
- б. масштаб цін;
- в. валютний курс;
- г. види і купюрність грошових знаків;
- д. грошова одиниця?

53. Яка з грошових систем належить до саморегульованих:

- а. система паралельної валюти;
- б. паперово-грошова система;
- в. система кредитних грошей;
- г. система «кульгаючої» валюти;
- д. система подвійної валюти?

54. Яка складова грошово-кредитної політики становить сукупність заходів, спрямованих на зростання пропозиції грошей:

- а. фінансово-бюджетна політика;
- б. політика «дорогих» грошей;
- в. рестрикційна політика;
- г. прямий вплив;
- д. експансійна політика?

55. Неопосередковані заходи впливу на систему грошового обігу:

- а. здійснення операцій на фондовому ринку;
- б. здійснення операцій на валютному ринку;
- в. механізм готівкової емісії;
- г. регулювання норм банківських резервів;
- д. регулювання облікової ставки відсотка на позики ЦБ.

56. Як називається тип фінансово-бюджетної політики, спрямованої на перевищення видатків бюджету над його доходами:

- а. дискреційна політика;
- б. недискреційна політика;
- в. сеньйораж;
- г. політика доходів;
- д. рестрикційна політика?

57. Яка складова кон'юнктурної політики не являє собою сукупність заходів держави у сфері регулювання грошової маси в обороті:

- а. грошово-кредитна політика;
- б. експансійна політика;

- в. рестрикційна політика;
- г. фіскально-бюджетна політика;
- д. політика резервів?

58. Швидкість обігу гривні у 2009/10 рр. була постійною. Показник ВВП 2009 р. – 170 000. Показник ВВП 2010 р. – 200 000. Грошова маса 2009 р. – 32 000. Скільки необхідно додатково емітувати гривні для нормального обслуговування товарообігу, враховуючи, що коефіцієнт мультиплікації 2,5:

- а. 5735,85;
- б. 2294,3;
- в. 7535,58;
- г. 9224,3;
- д. 3575,85?

59. У зв'язку зі зростанням ВВП не було проведено додаткової емісії. Коефіцієнт мультиплікації 2009 р. становив 2,5. Швидкість обігу гривні незмінна. Показник ВВП 2009 р. – 170 000. Показник ВВП 2010 р. – 200 000. Грошова маса 2009/10 рр. – 32 000. За такими умовами коефіцієнт мультиплікації:

- а. зріс на 0,43;
- б. зріс на 0,5;
- в. знизився на 0,44;
- г. зріс на 0,44;
- д. знизився на 0,34.

60. У зв'язку зі зростанням ВВП не було проведено додаткової емісії. Коефіцієнт мультиплікації 2009 р. становив 2,5. Швидкість обігу гривні незмінна. Показник ВВП 2009 р. – 170 000. Показник ВВП 2010 р. – 200 000. Грошова маса 2009/10 рр. – 32 000. Як змінилась норма обов'язкового резервування:

- а. зросла на 16 %;
- б. зросла на 6 %;
- в. знизилася на 6 %;
- г. зросла на 0,6 %;
- д. знизилася на 0,6 %?

ТЕМА 5. ІНФЛЯЦІЯ

Інфляція – це тривале і швидке знецінення грошей унаслідок надмірного зростання їх маси в обігу.

Може відбуватись як у результаті зростання грошової маси вищими темпами, ніж зростання пропозиції на товарних ринках, так і внаслідок скорочення товарного виробництва за незмінного обсягу грошової маси.

Найчастіше інфляцію визначають як зростання цін, але вона можлива і без цього. Приклад 1. Знецінення грошей відбувається внаслідок товарного дефіциту при тому, що ціни фіксовані державою. При цьому виникають примусові заощадження і, коли вони набувають великих розмірів, виникає інфляційний навіс, під тиском якого держава підвищує ціни. Приклад 2. Короткострокове сезонне зростання цін змінюється подальшим їх зниженням. Приклад 3. Протягом тривалого періоду часу підвищення цін досить повільне, малопомітне та дає змогу економічним суб'єктам компенсувати витрати від такого зростання підвищенням доходів.

Як причину інфляції деякі економісти називають надмірний випуск неповноцінних грошей, які переповнюють канали обігу, і, як наслідок, підвищуються ціни. Зростання пропозиції грошей провокує зростання попиту і цін (М. Фрідман).

Інші економісти пояснюють причини інфляції зростанням витрат виробництва, що призводить до зростання цін, а останнє зумовлює збільшення маси грошей в обороті (інфляція витрат).

Головною формою прояву інфляції є знецінення грошових знаків щодо цінності звичайних товарів (у тому числі золота), тобто падіння купівельної спроможності грошових знаків.

Інфляція не виникає раптово, а розвивається як тривалий процес.

На першій стадії темпи зростання пропозиції грошей випереджають темпи їх знецінення через те, що суб'єкти ринку певний час не відчують надмірності грошей та вивільняють зайві гроші з обігу в нагромадження (зменшення швидкості обігу грошей). Це послаблює інфляційний тиск, і ціни зростають повільніше, ніж зростає грошова маса.

Зростання грошових нагромаджень у період, коли не виявляється тенденція до знецінення грошей, активізує підприємницьку діяльність (нагромадження трансформуються у кредити), що приводить до поліпшення співвідношення між попитом і пропозицією на товарних ринках.

На другій стадії темпи знецінення грошей випереджають темпи зростання їх пропозиції.

1. Власники заощаджень розуміють їх надмірність і починають використовувати їх для купівлі товарів, одночасно зменшується вплив у нагромадження нових пропозицій грошей.

2. Грошова маса зростає і вже не відповідає товарній масі → виникають бартерні операції, внаслідок чого грошова маса знов лишається незмінною.

3. Знецінення грошей робить непривабливою сферу виробництва, що призводить до падіння товарообороту і, відповідно, до зменшення попиту на гроші → грошова маса знову лишається майже незмінною.

4. Виникають інфляційні очікування – усвідомлення неминучого підвищення цін.

5. Усі поточні грошові доходи та заощадження виходять на товарний ринок, і рівень цін починає зростати випереджальними темпами порівняно із грошовою масою.

Показників вимірювання інфляції є декілька, але основний – Індекс споживчих цін (індекс вартості життя), який характеризує зміну рівня цін на товари для особистого споживання населення.

$$ICI = \frac{\text{Ринкова цінність фіксованого кошика товарів на звітну дату} (\sum P_1 g_0)}{\text{Ринкова цінність фіксованого кошика товарів на базову дату} (\sum P_0 g_0)}.$$

P_1, P_0 – ціни одиниці товарів (послуг) на звітну та базову дату;

g_0 – кількість товарів у споживчому кошику на базову дату.

Однак найпоширенішим способом є визначення рівня інфляції за зміною цін на товари, що входять у так званий споживчий кошик. Цей показник має найбільш чітко виражений соціальний аспект, оскільки він відображає зміну цін за товарами кінцевого споживання.

Рівень інфляції, що визначається за споживчим кошиком, можна розрахувати за такою формулою:

$$I_{\text{inf.}} = P_1 : P_0 \times 100,$$

де $I_{\text{inf.}}$ – індекс інфляції;

P_1 – вартість споживчого кошика в поточному році;

P_0 – вартість споживчого кошика у попередньому році.

Якщо, наприклад, вартість споживчого кошика у 2019 р. становила 70 грн, а у 2020 р. – 65 грн, то індекс інфляції дорівнюватиме: $I_{\text{inf.}} = 70 : 65 \times 100 = 116,6 \%$, тобто ціни за рік зросли на 16,6 %.

Індекс інфляції можна визначити, використовуючи індекси цін на кожну групу товарів. Але при цьому необхідно враховувати питому вагу витрат середнього споживача на конкретну групу товарів у загальних витратах на його споживання.

Розглянемо це на конкретному прикладі.

Припустимо, що середній споживач у загальних витратах на задоволення своїх потреб 50 % витрачає на придбання продовольства. На інші товари в нього йде 40 % усіх витрат і, нарешті, залишок 10 % своїх витрат він витрачає на послуги. Припустимо, що за рік ціни на товари, які входять у цей кошик, змінилися в такий спосіб. На продовольство ціни знизилися на 10 %, тобто їх рівень наприкінці року становив 90 % від цін на початку року. Ціни на інші товари зросли за той самий період на 10 %, дорівнюючи 110 % наприкінці року щодо його початку, і на послуги, відповідно, на 30 %, 130 % – на кінець року. Розрахуємо індекс інфляції, помноживши (зваживши) індекс цін на питому вагу витрат за кожною товарною групою.

$$90 \times 0,5 + 110 \times 0,4 + 130 \times 0,1 = 102 \, \%.$$

Отже, інфляція, розрахована в такий спосіб, за рік становила 2 %.

Інфляція в її відкритому вигляді завжди виявляється у зростанні цін. Прогноз їх збільшення можна зробити на основі даних середнього річного рівня інфляції. При цьому знаходження терміну подвоєння цін базується на так званому правилі 70. Це правило дає змогу визначити, через яку кількість років за даного середньорічного рівня інфляції відбудеться подвоєння цін. Для обчислення необхідно число 70 поділити на відсоткове вираження інфляції. Наприклад, якщо темп щорічного збільшення рівня цін становить 10 %, то подвоєння цін відбудеться через $70 : 10 = 7$ років.

Види та причини інфляції

1. За формами прояву інфляцію можна класифікувати так.

Цінова інфляція, що проявляється у формі зростання цін.

Інфляція заощаджень, коли знецінення грошей проявляється у зростанні вимушених заощаджень із зафіксованими державою цінами і доходами.

Девальвація – знецінення грошей проявляється у падінні їх курсу до іноземних валют.

2. За темпами знецінення грошей.

Повзуча інфляція, що характеризується зростанням маси грошей в обороті без помітного (до 5 % на рік) зростання цін.

Помірна інфляція – зростання цін на 5–20 % на рік. Підприємці монополізованих секторів економіки починають прискорено підвищувати ціни на свою продукцію, а її покупці для компенсації додаткових витрат збільшують ціни і на свої товари.

Галопуюча інфляція – зростання цін на 20–50 %, інколи до 100 % на рік. Нерівномірне та непередбачуване і нерегульоване зростання цін та різкий негативний вплив на економіку.

Гіперінфляція – зростання цін більш ніж на 100 % на рік. Гроші починають втрачати свої функції, розвивається платіжна криза, поширюється бартер, посилюються непередбачувані процеси в економіці.

3. За чинниками, що спричиняють інфляційний процес (ці чинники діють практично одночасно, накладаючись один на одного).

Інфляція витрат – спричиняється зростанням заробітної плати, витрат на енергоносії та сировину та падінням продуктивності праці. У цих випадках, щоб зберегти виробництво, необхідно підвищувати грошові виплати й ціни, інакше відбудеться скорочення виробництва (пропозиції), що за старого рівня попиту теж збільшить ціни.

Інфляція попиту (монетарна інфляція) – зростання пропозиції грошей банківською системою → збільшення платоспроможного попиту на товарних ринках. Пропозиція грошей може збільшитися внаслідок емісії для покриття бюджетного дефіциту або спроб за рахунок емісії підтримати неефективну та витратну економіку (тобто повертаємося до інфляції витрат).

Причини інфляції

У найбільш загальному вигляді причини інфляції можна вивести з відомого рівняння Фішера $MV = PQ$. Середній рівень цін (P) за цією формулою $P = \frac{MV}{Q}$ може бути спровокований зростанням маси грошей (M), прискоренням обігу грошей (V) і скороченням обсягу виробництва (Q). (Грошова теорія інфляції – швидкість обігу грошей V у цієї моделі визнається досить стабільною, коливання Q визначаються об'єктивними чинниками, звідси – вирішальним чинником інфляції визнається збільшення грошової маси M).

З висновком, що зростання грошової маси призводить до підвищення цін, погоджуються і кейнсіанці, розбіжності між монетаристами і кейнсіанцями починаються з аналізу причин збільшення грошової маси.

Монетаристи не визнають інших чинників інфляції, крім проведення органами монетарного управління інфляційної політики, спровокованої їхнім бажанням підтримати зайнятість, економічне зростання та покриття бюджетного дефіциту. Тому заходами суворої монетарної політики можна стримати інфляцію.

Кейнсіанці зазначають, що дія затратних чинників може призвести до зростання цін, але лише за умови швидкого і тривалого зростання пропозиції грошей. Вони наголошують, що зростання пропозиції грошей – це лише передумова інфляції, а першопричина – збільшення витрат. Тому монетарна політика має бути такою, щоб забезпечити пропозицію грошей на необхідному рівні для підтримки зростання економіки.

Наслідки та державне регулювання інфляції

У соціальній сфері. На перший погляд, зростання товарних цін сприяє збільшенню прибутків підприємців та знижує реальні доходи працівників, які змушені купувати товари за підвищеними цінами. Але підприємці не лише продають, але й купують товари за підвищеними цінами (у тому числі робочу силу).

Якщо ціни на товари, які продає підприємець, зростають повільніше, ніж ціни на товари, що він купує, то він також зазнає збитків.

Якщо зарплата працівника збільшується швидше, ніж зростають ціни, його матеріальне становище поліпшиться.

Але все це не стосується груп населення, які не можуть себе захистити від втрат унаслідок інфляції.

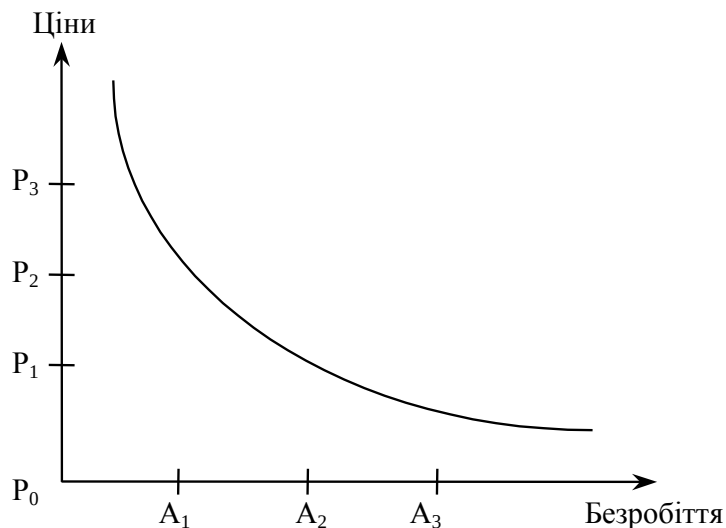
В економічній сфері. На стадії повзучої інфляції держава за рахунок емісії розширює свої замовлення і допомагає підприємствам. При цьому зростає попит на таке дефіцитне фінансування і зникає відчуття небезпеки перенасичення обігу грошовими коштами, й інфляція переходить на новий рівень.

1. Позикові капітали спрямовуються у галузі, де ціни зростають швидше і вивільняються з інших галузей.
2. Стрибки цін посилюють ризик інвестування, і воно припиняється.
3. Вартість робочої сили зростає повільніше, ніж вартість обладнання, застосування ручної праці стає вигіднішим → гальмується технічний прогрес.
4. Скорочуючи платоспроможний попит населення, інфляція звужує ринок збуту товарів народного споживання, що призводить до зменшення або припинення їх виробництва.
5. Відбувається відплив капіталу з виробництва в торгівлю, де інфляційне підвищення цін підсилюється спекуляцією, яка зумовлює зростання прибутків.
6. Економічні суб'єкти, які підвищили ціни на свої товари найбільше, отримані надприбутки вкладають не у виробництво, побоюючись подальшого знецінення грошей, а купують землю, будинки, золото.
7. Зменшуються активи банківської системи, оскільки вкладати гроші на депозитні рахунки не вигідно, якщо банк не компенсує інфляційні втрати. Якщо ж банк підвищить ставку за депозитами, це призведе до подорожчання кредитів для підприємців, що, зі свого боку, знову підвищить ціни на їхню продукцію.
8. Розвиваються бартерні операції та торгівля за іноземну валюту.
9. Виникає голод на грошові знаки, оскільки купюри дрібного номіналу втрачають свою актуальність, зростає попит на великі номінали, за яким не встигає емісійний центр.
10. Зменшується реальна вартість державних доходів, і для її компенсації знов необхідна чергова емісія, а оскільки це вже неможливо, скорочуються соціальні програми, що загострює нестабільність у країні.
11. Падіння курсу відбувається нерівномірно і неадекватно зниженню купівельної сили грошей на внутрішньому ринку. З'являються декілька курсів (крім офіційного) – знов виникають спекулятивні моменти.

Державне регулювання інфляції

Ідею регулювати інфляцію першими висунули представники кейнсіанської школи – «контрольована інфляція». Головна теза – збільшенням грошової маси держава може стимулювати розширення попиту, реакцією на що буде збільшення пропозиції, тобто підвищення виробництва товарів (підвищиться, відповідно, і зайнятість).

М. Фрідман, навпаки, висунув теорію «природного рівня безробіття», який визначається умовами ринку робочої сили і не може бути порушений ззовні. Якщо уряд збільшенням попиту зменшить безробіття понад його природний рівень, то це тільки прискорить інфляцію, оскільки підприємці, очікуючи зростання цін, все одно застрахують свої доходи в контрактах і трудових угодах (передбачають можливість підвищення ціни на свою продукцію). А уряд змушений буде знову підвищувати попит понад розміри, яких очікували підприємці, а це новий оберт інфляційної спіралі.

Крива О. Філіпса показує, якщо в суспільстві (переважно внаслідок дій уряду) стимулюється попит, то це насамкінець призводить до зростання цін. Ціна збільшується, наприклад, з рівня P_1 до рівня точки P_3 . Одночасно рівень безробіття зменшується, обсяг його скорочується з A_3 до A_1 . У разі зворотної зміни цін (їх зниження) відбувається збільшення безробіття.

Представники монетаристської школи «раціональних очікувань» (Лукас, Воллес, Сарджент) заперечують навіть короткостроковий ефект від регулювання емісії. Вони наголошують, що економічні суб'єкти можуть передбачити будь-які регулятивні заходи уряду і захистити свої доходи від їхнього впливу, а ринкова система сама підтримує себе у рівновазі.

Наступний підхід до регулювання інфляції дістав назву *антиінфляційної політики*, яка реалізується у кількох напрямках.

Дефляційна політика посилює соціальну напругу в суспільстві, економічний спад, безробіття.

1. Скорочуються витрати державного бюджету на субсидії підприємствам, соціальну сферу, ВПК. Посилюється податковий тиск та збільшуються державні позики на внутрішньому ринку.

2. Кредитна рестрикція – збільшення облікової ставки ЦБ, збільшення норм обов'язкових резервів, пряме лімітування кредитних вкладень.

3. Пряме лімітування випуску готівки в обіг.

Політика доходів передбачає державний контроль (фіксація або встановлення темпів їх зростання) за заробітною платою та цінами.

Більшість урядів країн Заходу не втручається в ціни та заробітні плати, а намагається стимулювати приватне підприємництво через: проведення суворої антимонопольної політики; заохочення ринкової конкуренції; скорочення підтримки малорентабельних галузей; ведення гнучкої податкової політики; стимулювання грошових заощаджень населення.

Методи опосередкованого регулювання

Ключовим об'єктом опосередкованого регулювання у монетарній сфері є грошовий ринок, у сфері реальної економіки – платоспроможний попит, а ключовим механізмом регулювання грошового обороту є грошово-кредитна політика.

Грошово-кредитна політика зводиться до економічного регулювання через зміну пропозиції грошей та їх ціни на грошовому ринку. Залежно від напрямку зазначених змін грошово-кредитна політика поділяється на таке.

Експансійна (або інфляційна), коли допускається неконтрольоване зростання грошової маси для стимулювання економічного зростання. При цьому неминуче виникають інфляційні процеси, що негативно впливають на економіку. Тому більш доцільною є політика *дезінфляції*, коли припускається повільне зростання грошової маси та зниження банківського процента. При цьому інфляція підтримується на контрольованому рівні й перетворюється на стимулятор економічного зростання.

Рестрикційна (або дефляційна) – пов'язана зі стрімким скороченням грошової маси та подорожчанням грошей. Вона також має негативні наслідки – стримує розвиток економіки. Тому краще проводити повільне скорочення грошової маси та повільне зростання рівня процента – *політика рефляції*.

Радикальним методом регулювання грошового обігу є *грошові реформи* – це повна або часткова зміна грошової системи з метою зміцнення і стабілізації грошового обігу.

Види реформ

Створення нової грошової системи – перехід від біметалізму до монометалізму, від грошей, розмінних на золото, – до нерозмінних.

Часткова зміна грошової системи – зміна порядку емісії, зміна назви грошової одиниці й видів грошових знаків, зміна органів, що здійснюють регулювання.

Грошові реформи, розглянуті під таким кутом, з огляду на їх зміст, як правило, поділяються на такі.

1. Формальна грошова реформа, що зводиться найчастіше до простої заміни одного зразка купюр іншим. Приводом для цього є недостатня захищеність купюр старого зразка або посилення масштабів її фальсифікації.

2. Грошова реформа, що ставить за мету зміну існуючого масштабу цін. Це так звана деномінаційна грошова реформа.

3. Грошові реформи конфіскаційного типу, тобто грошові реформи, що мають за мету безеквівалентне вилучення у населення і суб'єктів господарювання частини грошової маси. Зрозуміло, що такий тип грошової реформи здійснюється в короткі періоди часу, а її підготовка відбувається таємно від громадян.

Заходи для стабілізації грошового обігу.

Нуліфікація – оголошення державою знецінених паперових грошей недійсними.

Девальвація – зниження курсу національної валюти до іноземної.

Ревальвація – підвищення курсу національної валюти до іноземної.

ПРАКТИКУМ

Задача 1. Грошова маса на початок року становила 200 млрд грн. У зв'язку зі зростанням ВВП НБУ здійснив емісію 2 млрд грн. Норма обов'язкового резервування – 15 %. Визначити суму грошової маси після проведеної емісії.

Розв'язання

$$M = B * n,$$

де M – грошова маса;

B – грошова база;

n – грошовий мультиплікатор.

$$n = \frac{1}{\text{Норма обов'язкового резерву}}.$$

$$\text{Грошова маса} = 2 \text{ млрд.} \left(\frac{1}{15} * 100\% \right) = 13,3 \text{ млрд. грн.}$$

Відповідь: після емісії грошова маса становитиме $200 + 13,3 = 213,3$ млрд грн.

Задача 2. Для корегування грошової маси з метою недопущення інфляції НБУ збільшив на 5 % норму обов'язкового резервування. Як зміниться грошова маса в сумі 1300 млрд грн, якщо грошова база в сумі 130 млрд грн лишається незмінною.

Розв'язання

$$\text{Норма обов'язкового резерву} = \left(\frac{1}{\text{грошовий мультиплікатор}} * 100\% \right).$$

$$\text{Грошовий мультиплікатор} = \left(\frac{1300}{130} \right) = 10.$$

$$\text{Норма обов'язкового резерву до підвищення} = \left(\frac{1}{10} * 100\% \right) = 10\%.$$

$$\text{Норма обов'язкового резерву після підвищення} 10\% + 5\% = 15\%.$$

$$\text{Грошовий мультиплікатор після підвищення НОР} = \left(\frac{1}{15} \right) * 100\% = 6,67.$$

$$6,67 = \left(\frac{\text{Грошова маса}}{130} \right).$$

$$\text{Грошова маса} = 130 * 6,67 = 867,1.$$

Відповідь: після збільшення норми обов'язкового резервування грошова маса зменшиться на $867,1 - 1300 = -432,9$ млрд грн.

Задача 3. Середньорічний показник грошової маси – 5000 млн грн. Грошова база за рік зросла на 5 %. Норма обов'язкового резервування – 15 %. Готівкові кошти в обороті становили 100 млн грн. Яка сума безготівкових грошей перебувала на рахунках у НБУ?

Розв'язання

$$6,67 = \left(\frac{\text{Грошова маса (5000)}}{\text{Грошова база (X)} * 1,05} \right).$$

$$1,05X = 5000/6,67 = 749,63.$$

$$X = 749,63/1,05 = 713,94.$$

Відповідь: сума безготівкових грошей, яка перебувала на рахунках у НБУ, дорівнює $713,94 - 100 = 613,94$ млн грн.

Задача 4. Для недопущення інфляції грошова база не може перевищувати 700 млн грн, а грошова маса – 10 000 млн грн. Норма обов'язкового резервування становить 15 %. Скільки додатково НБУ може емітувати гривень?

Розв'язання

$$\text{Грошовий мультиплікатор} = \left(\frac{1}{15} * 100 \right) = 6,67.$$

$$6,67 = \left(\frac{\text{Грошова маса (10000)}}{\text{Грошова база (700)} + X} \right).$$

$$700 + X = 10000/6,67 = 1499,25.$$

Відповідь: НБУ може емітувати $1499,25 - 700 = 799,25$ млн грн.

Задача 5. Для недопущення інфляції річне зростання грошової маси має становити 10 %. На початок року грошова маса – 1000 млн грн. Середньорічний показник грошової бази становить 150 млн грн. Яку норму обов'язкового резервування повинен установити НБУ?

Розв'язання

Грошова маса після річного зростання $= 1000 * 1,1 = 1100$ млн грн.

$$\text{Грошовий мультиплікатор} = \left(\frac{1100}{150} \right) = 7,33.$$

$$\text{Норма обов'язкового резервування} = \left(\frac{1}{7,33} * 100\% \right) = 13,6\%.$$

Відповідь: НБУ повинен установити норму обов'язкового резервування 13,6 %.

ТЕСТИ

1. Що означає термін «інфляція»:

- а. прискорення;
- б. розвиток;
- в. «надування»;
- г. збільшення;
- д. зменшення?

2. До основних форм прояву інфляції не зараховують:

- а. зростання товарних цін;
- б. поглиблення товарного дефіциту;
- в. хронічний бюджетний дефіцит;
- г. падіння валютного курсу національної грошової одиниці;
- д. збільшення купівельної спроможності грошей.

3. Які основні причини інфляції:

- а. соціальні та економічні;
- б. економічні та внутрішні;
- в. зовнішні та внутрішні;
- г. політичні та економічні;
- д. соціально-психологічні?

4. Які з причин інфляції не належать до зовнішніх:

- а. скорочення надходжень від зовнішньої торгівлі;
- б. від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу;
- в. зростання цін на світових ринках;
- г. занадто високі податки або процентні ставки;
- д. від'ємне сальдо балансу руху капіталів?

5. Як класифікують види інфляції за темпами знецінення грошей:

- а. повзуча, галопуюча, гіперінфляція;
- б. гіперінфляція і стагфляція, девальвація;
- в. повзуча, галопуюча, дефляція;
- г. повзуча, галопуюча, стагфляція;
- д. стагфляція, дефляція, стагнація?

6. Як називається показник, що характеризує зміну в часі загального рівня цін на всі товари і послуги, які реалізовані кінцевим споживачем:

- а. індекс цін на засоби виробництва;
- б. індекс споживчих цін;
- в. дефлятор ВВП;
- г. монетизація ВВП;
- д. індекс цін споживчих товарів?

7. Які методи найчастіше застосовують для вимірювання інфляції:

- а. індекс цін споживчих товарів, індекс цін ВВП;
- б. індекс цін споживчих товарів, індекс цін на засоби виробництва, індекс цін ВВП;
- в. індекс цін на засоби виробництва, індекс цін ВВП;
- г. монетизація ВВП;
- д. дефлятор ВВП?

8. Залежно від зростання цін різних товарних груп виокремлюють такі види інфляції:

- а. збалансовану та незбалансовану;
- б. очікувану та неочікувану;
- в. локальну та світову;
- г. повзучу та очікувану;
- д. галопуючу та незбалансовану.

9. Повзуча інфляція має таку характеристику:

- а. щорічний темп зростання цін на 10–15 %, а інколи й до 100 %, а в розвинутих країнах щорічне зростання цін на 3–4 %;
- б. зростання цін понад 100 % на рік та збільшення їх відриву від заробітної плати і руйнування добробуту, що охоплює навіть забезпечені верстви населення;
- в. зростання цін, що перевищує темп у 50 % щомісячно;
- г. щорічне зростання цін у межах до 10 %.

10. Як називається стан економіки країни, що характеризується загальним застоєм виробництва і високим рівнем безробіття та одночасним підвищенням цін та інших ознак розвитку інфляційного процесу:

- а. гіперінфляцією;
- б. галопуючою інфляцією;
- в. стагфляцією;
- г. супергіперінфляцію;
- д. локальною інфляцією?

11. Інфляція, яка викликана підвищенням цін під впливом сукупного попиту:

- а. цінова інфляція;
- б. інфляція витрат;
- в. монетарна інфляція;
- г. інфляція попиту;
- д. споживча інфляція.

12. Як називається інфляція, що спричиняється тиском на ціни з боку зростання виробничих витрат:

- а. інфляція попиту;
- б. інфляція витрат;
- в. монетарна інфляція?

13. Як називається комплекс заходів щодо державного регулювання економіки, який спрямований на боротьбу з інфляцією:

- а. грошова реформа;
- б. дефляційна політика;
- в. політика витрат;
- г. деномінація;
- д. політика доходів та заощаджень?

14. Які основні наслідки інфляції:

- а. соціальні та економічні;
- б. бюджетні та економічні;
- в. зовнішні та внутрішні;
- г. критичні та класичні;
- д. немає правильної відповіді?

15. Вид політики, яка передбачає державний контроль над заробітною платою та цінами:

- а. політика доходів;
- б. бюджетна політика;
- в. фіскальна політика;
- г. політика витрат;
- д. політика доходів та заощаджень.

16. Наслідки інфляції, які характеризуються зменшенням доходів у тих верств населення, що живуть за рахунок бюджетних коштів:

- а. економічні;
- б. соціальні;
- в. локальні.
- г. соціологічні;
- д. суспільні.

17. Який з методів не передбачає політика доходів:

- а. встановлення темпів зростання заробітної плати і цін у певних межах;
- б. фіксація заробітної плати;
- в. фіксація цін на товари та послуги;
- г. скорочення державних витрат;
- д. проведення антимонопольної політики?

18. Які існують грошові реформи за глибиною реформаційних заходів:

- а. конфіскаційні та неконфіскаційні;
- б. структурного та часткового типу;
- в. формального та паралельного типу;
- г. паралельного та часткового типу;
- д. одномоментні та деномінаційні?

19. Як називаються грошові реформи за характером обміну старих грошей на нові:

- а. часткового типу;
- б. деномінаційні;
- в. паралельного типу;
- г. неконфіскаційні;
- д. одномоментні?

20. Вид політики, яка передбачає державний контроль над заробітною платою та цінами:

- а. політика доходів;
- б. бюджетна політика;
- в. інвестиційна політика;
- г. політика витрат;
- д. грошово-кредитна політика.

21. Вид реформи, що передбачає впровадження в обіг нової грошової одиниці:

- а. деномінаційна;
- б. неконфіскаційна;
- б. часткового типу;
- в. структурна;
- г. паралельного типу;
- д. одномоментна.

22. Обмін старих грошових знаків на нові, який проводиться в певній пропорції з одночасним перерахуванням у цій же пропорції всіх грошових показників, – це:

- а. девальвація;
- б. ревальвація;
- в. нуліфікація;
- г. деномінація;
- д. нострифікація.

23. Грошова реформа – це:

- а. повна перебудова грошової системи держави;
- б. викуп знецінених грошових знаків;
- в. збалансування грошового ринку;
- г. повна чи часткова перебудова грошової системи держави;
- д. усі відповіді правильні.

24. Які існують грошові реформи за глибиною реформаційних заходів:

- а. структурного та часткового типу;
- б. формального та паралельного типу;
- в. паралельного та часткового типу;
- г. реальні та номінальні;
- д. звичайні та надзвичайні?

25. Як називаються грошові реформи за характером обміну старих грошей на нові:

- а. конфіскаційні та неконфіскаційні;
- б. одномонетні та деномінаційні;
- в. часткового та паралельного типу;
- г. кумулятивні та одномонетні;
- д. усі відповіді правильні?

26. Вид реформи, що передбачає впровадження в обіг нової грошової одиниці, а також структурну перебудову, в економіці, державних фінансах, банківській і валютній системах:

- а. формальна;
- б. часткового типу;
- в. структурна;
- г. конфіскаційна;
- д. усі відповіді правильні.

27. Як називається реформа, за якою зміна запасів грошей, доходів і цін для всіх економічних суб'єктів здійснюється за єдиним співвідношенням:

- а. конфіскаційна;
- б. неконфіскаційна;
- в. деномінаційна?

28. Одномоментні реформи – це:

- а. введення нових грошей в обіг у стислі терміни;
- б. вилучення грошей з обігу в стислі терміни;
- в. вилучення грошей з обігу за тривалий час.

29. Як називається реформа, що характеризується поступовим випуском в обіг нових грошових знаків, які функціонують в обігу паралельно зі старими купюрами:

- а. часткового типу;
- б. паралельного типу;
- в. конфіскаційна;
- г. неконфіскаційна?

30. Девальвація – це:

- а. офіційне зниження державою курсу національної валюти щодо іноземних валют;
- б. офіційне підвищення державою курсу національної валюти щодо іноземних валют;
- в. офіційне зниження державою курсу іноземної валюти щодо національних валют;
- г. офіційне підвищення державою курсу іноземної валюти щодо національних валют.

ТЕМА 6. ВАЛЮТНА СИСТЕМА, ВАЛЮТНИЙ РИНОК

Валютні відносини – сукупність суспільних відносин, що складаються під час функціонування валюти у світовому господарстві та обслуговують взаємний обмін результатами діяльності національних господарств.

Розвиток валютних відносин обумовлено створенням світового ринку, поглибленням міжнародного поділу праці та глобалізацією господарських зв'язків.

Валютні відносини опосередковують міжнародні економічні відносини, що реалізуються в міжнародному обміні товарами, послугами і капіталами. Самі валютні відносини можуть вплинути на розвиток МЕО. Так, коливання валютного курсу можуть або стимулювати, або обмежувати обсяги торговельних операцій, приплив або відплив капіталів.

Валютна система – форма організації та регулювання валютних відносин, закріплена національним законодавством і міжнародними угодами.

Історично спочатку виникли національні валютні системи. Вони закріплюються національним законодавством з урахуванням норм міжнародного права. Національна валютна система є складовою частиною грошової системи країни, хоча вона досить самостійна і виходить за національні межі. Особливості цієї системи визначаються ступенем розвитку економіки і зовнішньоекономічними зв'язками.

Світова валютна система – це спільно розроблена державами та закріплена міжнародними угодами форма реалізації валютних відносин або сукупність засобів, інструментів і міждержавних органів, за допомогою яких здійснюються взаємні платіжно-розрахункові відносини в межах світового господарства.

Національна валютна система	Світова валютна система
Національна валюта	Резервні валюти і міжнародні рахункові одиниці
Умови конвертованості та курс національної валюти	Умови взаємної конвертованості валют
Валютні обмеження і валютний контроль	Міждержавне регулювання валютних обмежень
Регламентація міжнародних розрахунків і міжнародного кредитування	Уніфікація використання міжнародних кредитів і форм міжнародних розрахунків
Національні органи, що здійснюють валютне регулювання і валютний контроль	Міжнародні організації, що здійснюють міждержавне валютне регулювання
Валютна ліквідність країни	Міжнародна валютна ліквідність

Національна валюта – встановлена законом грошова одиниця даної держави. У міжнародних розрахунках використовуються **девізи** – платіжний засіб в іноземній валюті. Резервні валюти виконують функції міжнародних платіжних засобів.

Міжнародні рахункові грошові одиниці – валюта світового банку SDR – для світової валютної системи, EURO – для європейської валютної системи.

Ступінь конвертованості валюти визначає можливості щодо її обміну на іноземні.

Вільно конвертовані – без обмежень обмінюються на будь-які іноземні валюти.

Частково конвертовані – валюти країн, де збережені валютні обмеження (обмін тільки всередині країни).

Неконвертовані – валюти країн, де резиденти і нерезиденти не мають права обміну валют.

Українська національна валюта гривня є частково вільно конвертованою. Верховна Рада України ратифікувала Угоду про приєднання до ст. VIII Статуту МВФ, якою передбачено вільну конвертованість національної валюти в іноземну з операцій за поточними платежами.

Законодавче визначення режиму валютного курсу Верховна Рада України поклала на Кабінет Міністрів та НБУ. Режим валютного курсу поступово змінювався від чіткої фіксації через регульоване плавання (у межах валютного коридору) до вільного плавання, що було введено у 2000 р. Курс може бути фіксованими або плаваючим.

Валютні обмеження і валютний контроль. Режим валютних обмежень, які вводяться чи скасовуються законодавчим органом залежно від економічної ситуації в країні. В Україні у період загострення економічної та фінансової кризи було введено обмеження на відкриття юридичними особами рахунків в іноземних банках і заборонено переказ на них інвалюти; експортерам заборонялося вільно розпоряджатися своєю валютною виручкою, і вони були зобов'язані повністю або частково продавати її на валютному ринку тощо.

До 1998 р. в Україні не дозволялося здійснювати на ринку операції з дорогоцінними металами. Розвинуті країни в останні десятиліття взагалі скасували валютні обмеження.

Регламентация міжнародних розрахунків і міжнародного кредитування. Нормативними актами України чітко регламентується: порядок відкриття в наших банках кореспондентських рахунків іноземних банків, і навпаки; порядок здійснення платежів за окремими видами комерційних операцій та форм розрахунків; порядок переказу іноземної валюти за кордон фізичними особами тощо.

Міжнародні розрахунки й обіг кредитів регламентуються уніфікованими міжнародними нормами: Женевська вексельна і чекова конвенції, Уніфіковані правила і звичаї для документарних акредитивів та інкасо.

Резервні валюти і міжнародні рахункові одиниці (золото, національні валюти, міжнародні валютні одиниці – СДР, євро); ідеться про монетарне золото – високочисте золото (не нижче 995-ї проби) у формі монет або зливків, що перебуває у власності або під контролем Центрального банку.

Міжнародна валютна ліквідність – здатність країни або групи країн забезпечити своєчасне погашення своїх міжнародних зобов'язань прийнятими для кредитора платіжними засобами. Містить такі компоненти:

- золоті й валютні резерви країни;
- право на одержання безумовного кредиту в МВФ (25 % квоти країни);
- рахунки в міжнародних рахункових грошових одиницях.

Органи контролю: внутрішні – Центральний банк, Міністерство економіки і фінансів; міжнародні – МВФ, Європейський центральний банк.

Система золотого стандарту, або золотого монометалізму, характеризується тим, що роль загального еквівалента закріплюється за золотом. Система золотого стандарту була встановлена у Великій Британії ще наприкінці XVIII ст., проте набула поширення в останній чверті XIX ст.: в Німеччині – в 1871–1873 рр., Франції – в 1878 р., Японії – 1897 р.

У Російській імперії ця система остаточно сформувалася після грошової реформи 1895–1897 рр.

Перша світова валютна система сформувалась у XIX ст. і була юридично закріплена у Парижі на конференції 1867 р. Золото було визнано єдиною формою світових грошей.

Принципи Паризької системи.

1. Основа – золотомонетний стандарт.
2. Кожна валюта має фіксоване золоте забезпечення, валюти вільно конвертуються в золото. Золото використовується як світові гроші.
3. Курс валют визначається з урахуванням ринкового попиту і пропозиції, але на підставі їх золотого забезпечення.

Золотомонетний стандарт як класична форма золотого монометалізму передбачає вільний обіг золотих монет і виконання золотом усіх функцій грошей. За часів золотого стандарту в його класичній золотомонетній формі не існувало будь-яких валютних обмежень. Золото можна було продавати й купувати, перевозячи його з однієї країни до іншої. Ціна на валютний метал установлювалася на основі закону вартості.

По-перше, вона була фіксованою, не досить еластичною, дорогою. По-друге, система встановлювала пряму залежність грошової маси, що була в обігу в окремих країнах та на світовому ринку, від видобутку й виробництва золота. Однак найсуттєвішою вадою системи золотомонетного стандарту було те, що за цих умов практично повністю виключалася можливість проведення окремими державами власної грошово-валютної політики, спрямованої на розв'язання внутрішніх проблем країни.

Золотозливковий стандарт – перехідна форма золотого стандарту. У 20-х рр. XX ст. у деяких країнах Заходу було запроваджено золотозливковий стандарт, за яким банкноти обмінювалися на золоті зливки масою близько 12,5 кг (400 тройських унцій).

Друга валютна система була зафіксована у 1922 р. на Генуезькій міжнародній економічній конференції. Установлено золотодевізний стандарт, який базувався на золоті та провідних валютах, конвертованих у золото. Платіжні засоби в іноземній валюті, призначені для міжнародних розрахунків отримали назву *девізів*.

Принципи Генуезької системи.

1. Основа – золото і девізи. Статус резервної валюти не закріплений за жодною з валют.

2. Збережена розмінність валют на золото.

3. Введено режим вільно плаваючих курсів валют.

Експерти відкинули ідею повернення до золотого стандарту. Вони намагалися розробити принципи нової світової валютної системи, яка була б здатна забезпечити економічне зростання та обмежити негативні соціально-економічні наслідки економічних криз.

У результаті довгих дискусій щодо планів Г. Д. Уайта (США) та Дж. М. Кейнса (Великобританія) формально переміг американський проєкт, хоча кейнсіанські ідеї міжнародного валютного регулювання також було покладено в основу Бреттон-Вудської системи.

Загальні принципи обох валютних проєктів:

- вільна торгівля і рух капіталів;
- урівноважені платіжні баланси, стабільні валютні курси та світова валютна система взагалі;
- золотодевізний стандарт;
- створення міжнародної організації для нагляду за функціонуванням світової валютної системи для взаємного співробітництва та покриття дефіциту платіжного балансу.

Третя світова валютна система сформувалась у 1944 р. на валютно-фінансовій конференції ООН у Бреттон-Вудсі (США).

Принципи системи:

1. Уведено золотодевізний стандарт, який базувався на двох резервних валютах USD, GBP.

2. Збережено золоте забезпечення валют, золото залишилося міжнародним платіжним і резервним засобом, долар обмінювався на золото за ціною 35 USD за тройську унцію (31,1 г).

3. Установлено режим фіксованих валютних курсів (курс коливається тільки у встановлених межах).

4. Створені МВФ і МБРР.

Під тиском США в рамках Бреттон-Вудської системи встановився доларовий стандарт – світова валютна система, яка базувалась на пануванні долара. Долар – єдина валюта, що конвертувалася в золото, ставши базою валютних паритетів, домінуючим засобом міжнародних розрахунків, валютою резервних активів.

Четверта світова валютна система була сформована на основі угоди країн – членів МВФ у Кінгстоні (Ямайка) у січні 1976 р.

Принципи системи:

1. Відмінено золотий стандарт.
2. Основними засобами міжнародних розрахунків стають вільно конвертовані валюти, СДР, резервні позиції в МВФ. Замість системи «золото – долар – національна валюта» було запроваджено систему «СДР – національна валюта».
3. Курс валюти формується лише під впливом попиту і пропозиції.
4. Країна сама обирає режим валютного курсу, але його заборонено виражати через золото.
5. Підвищується роль МВФ у контролі над політикою країн у сфері валютних курсів.

Європейська валютна система

Європейська валютна система як форма організації валютних відносин країн – членів ЄС почала діяти з березня 1979 р.

Основні риси ЄВС:

- установлення режимів спільного коливання валютних курсів;
- створення колективної валюти;
- використання валютних інтервенцій для підтримки ринкових курсів валют у межах погоджених відхилень;
- стимулювання європейських інтеграційних процесів.

Після підписання Маастрихтської угоди (1991 р.) розпочався новий етап розвитку ЄВС – обіг спільної для всіх країн – членів ЄВС грошової одиниці. Для країн – учасниць нової європейської системи на основі Маастрихтської угоди сформульовано критерії конвергенції:

- низькі рівні інфляції. Фактично рівень інфляції не повинен перевищувати 3,5 %;
- низькі процентні ставки: проценти на державні облігації близько 8,5–9 %;
- державний дефіцит не має перевищувати 3 % валового внутрішнього продукту або він має постійно і швидко зменшуватись до рівня 3 %;
- стабільний обмінний курс відповідно до угоди, причому він повинен залишатись у рамках коридорів ЄВС без будь-яких девальвацій.

Європейська валютна система – специфічна організаційно-економічна форма відносин країн ЄЕС у валютній сфері, спрямована на стимулювання інтеграційних процесів, зменшення амплітуди коливань курсів національних валют. Метою створення ЄВС було досягнення валютної стабільності та створення єдиної валюти, вирівнювання основних економічних показників та уніфікація економічної політики, розробка і впровадження засобів колективного регулювання валютної сфери, стабілізація економічного становища країн – членів Європейської валютної системи.

Європейська валютна система містила три складові:

- зобов'язання щодо узгодженої зміни ринкових валютних курсів за допомогою валютного втручання центральних банків;

- механізм кредитної допомоги урядам, які стикаються з фінансовими труднощами під час підтримки ринкового валютного курсу на двосторонній основі за рахунок коштів спеціального Європейського фонду валютного співробітництва (ЄФВС), який згодом було реорганізовано в Європейський валютний фонд (ЄВФ);

- спеціальна європейська розрахункова одиниця – ЕКЮ, що мала курс, розрахований на базі «валютного кошика» національних валют країн – членів ЄВС з урахуванням їхньої частки у сукупному валовому національному продукті.

У середині грудня 1996 р. у Мадриді лідери Європейського Союзу прийняли рішення про перехід з 1 січня 1999 р. на єдину валюту країн ЄС – євро – через заміну в обігу 15 національних грошових одиниць однією.

У Мадриді було розроблено новий перспективний план переходу до Економічного і валютного союзу через поетапне введення євро і паралельне створення структур Європейського центрального банку:

- початок 1998 р. – підготовка:

- а) кваліфікація країн за економічними результатами 1996–1997 рр. і прийняття рішення про входження даної країни до Європейського Союзу;

- б) заснування Європейського центрального банку і мережі національних центральних банків;

- 1 січня 1999 р. – початок:

- а) установлення «незмінного» обмінного курсу національних валют щодо євро;

- б) початок використання євро Центральним банком, міжнародними банками і валютними біржами;

- в) опублікування «нового» державного боргу кожної країни – члена ЄС у європейській валюті;

- 1 січня 2002 р.:

- а) випуск євро-банкнот і монет євро;

- б) переведення системи роздрібних платежів у євровалюту;

- 1 липня 2002 р.:

- а) скасування попередніх валют держав – членів ЄС;

- б) євро стає єдиним законним платіжним засобом.

Економічні переваги переходу країн ЄС до єдиної валюти:

I. За різними оцінками, країни ЄС втрачали від 15 до 30 млрд ЕКЮ щорічно через обіг багатьох валют у досить тісному економічному просторі. Суб'єкти ринку ЄС, страхуючись від можливих коливань валютних курсів, втрачають значну частину своїх активів.

II. Через різницю масштабів цін досить важко зіставляти ціни на однорідні товари різних країн-виробників. Введення єдиного засобу платежу дасть змогу зіставляти ці вартості, що посилить конкуренцію між поставачальниками товарів та послуг, особливо за широкого використання систем електронної оплати.

III. За аналогією можна очікувати на певне зниження відсоткової ставки за кредит, іпотеку.

IV. Утворення міцної валюти на економічному просторі Європи забезпечить вихід цієї валюти на міжнародні фінансові ринки й утвердження її в статусі резервної.

V. Подібність основних економічних показників країн ЄС робить практично безперешкодним пересування громадян у рамках економічного простору об'єднаної Європи.

Міжнародні грошові потоки і світові фінансові центри

На обсяг і напрями руху грошового капіталу впливає низка факторів:

1. Стан світової економіки – в разі економічного спаду в промислово розвинутих країнах відбувається скорочення світової торгівлі.

2. Умови торгівлі між країнами – ставки митних тарифів, членство у СОТ (забезпечує лібералізацію доступу на світовий ринок та режим найбільшого сприяння в торгівлі), двосторонні угоди між країнами.

3. Перенесення за кордон низькотехнологічних виробництв США в Мексику, із Західної Європи – в Східну.

4. Міждержавні розриви в темпах інфляції та рівні процентних ставок.

5. Стан платіжного балансу країни (акцент на експорт або на імпорт).

Рух світових фінансових потоків здійснюється за такими каналами:

– валютно-кредитне і розрахункове обслуговування купівлі-продажу товарів і послуг;

– закордонні інвестиції в основний і обіговий капітал;

– операції з цінними паперами;

– надання фінансової допомоги і внески в міжнародні організації.

Світові валютний, кредитний і фінансовий ринки сформувались як система ринкових відносин, що забезпечують перерозподіл світових грошових потоків з метою безперервності та рентабельності виробництва.

Особливості світових ринків – відсутність географічних кордонів, цілодобове проведення операцій, використання резервних валют і міжнародних грошових одиниць, величезні масштаби, високий ступінь інформаційно-технічного оснащення, участь тільки першокласних позичальників і кредиторів.

Національні ринки держав, зберігаючи формальну незалежність, тісно переплітаються зі світовим та стають або пред'явником попиту на капітал, або представником пропозиції коштів, що вивільняються з обігу.

Місце національного валютно-фінансового і кредитного ринків на світовому ринку визначається такими факторами:

– місце країни у світовому господарстві, її валютне та економічне становище;

– розвиненість кредитної системи та організованість фондової біржі;

– помірність оподатковування;

– можливість котирування іноземних цінних паперів на біржі та можливість проведення кредитних угод з іноземними позичальниками;

– стабільність політичного режиму і зручність географічного розташування.

Зазначені фактори на підставі конкурентної боротьби визначили низку національних ринків, здатних ефективно виконувати міжнародні операції. Вони одержали назву «**світові фінансові центри**» – центри зосередження банків і кредитно-фінансових інститутів, що здійснюють міжнародні валютно-кредитні операції із золотом і цінними паперами. На сьогоднішній день це Нью-Йорк, Лондон, Цюрих, Люксембург, Франкфурт-на-Майні, Сінгапур.

Конвертаційні операції банків

Котирування валюти

Валютним котируванням називається визначення курсу валюти або визначення пропорцій обміну валют.

У котируванні розрізняють базову валюту (база котирування) і валюту котирування.

Базою є валюта, прийнята за одиницю.

Валюта, яка котирується, показує ціну одиниці базової валюти. У діловій інформації використовуються такі позначення.

	Базова	Яка котирується
USD/UAH = 30,6036	USD	RUR

Історично склалися два види котирування іноземної валюти щодо національної – пряма і зворотна (непряма).

У разі *прямого* котирування курс одиниці іноземної валюти (база) виражається в національній валюті.

За *непрямого* котирування за одиницю береться національна валюта, курс якої виражається в певній кількості іноземних грошових одиниць.

На валютному ринку банки використовують двосторонні валютні котирування:

BID – курс купівлі базової валюти;

OFFER – курс продажу базової валюти.

Приклад 1. Непряме котирування Нью-Йорк – Франкфурт

USD/EUR	Bid	Offer
	0,8552	0,8553

За одиницю взято національну валюту США – долар. Банк у США купує 1 долар, заплативши 0,8552 євро, а продає, бажаючи одержати 0,8553 євро.

Різниця між сторонами котирування – маржа – забезпечує прибуток за конверсійними операціями.

Приклад 2. Пряме котирування Нью-Йорк – Лондон

GBP/USD	Bid	Offer
	1,6427	1,6437

Банк у США купує базову валюту 1 фунт, заплативши 1,6427 дол., а продає, бажаючи одержати 1,6437 дол.

Крос-курс

Котирування валют зазвичай базується на крос-курсі – співвідношенні між двома валютами, що впливає з їх курсу до третьої валюти.

Приклад

Знайти крос-курс CAD/CHF, якщо USD/CHF = 1,2810; USD/CAD = 1,5350.

CAD – канадський долар;

CHF – швейцарський франк;

USD – долар США;

GBP – британський фунт.

$$\frac{\frac{USD}{CHF}}{\frac{USD}{CAD}} = \frac{USD * CAD}{CHF * USD} = \frac{CAD}{CHF} = \frac{1,2810}{1,5350} = 0,8345$$

Висновок: якщо долар США є базою котирування для обох валют, то для обчислення їх крос-курсу треба розділити доларові курси цих валют (аналогічно, якщо долар є валютою котирування для обох валют).

У розрахунку крос-курсу для валют із прямим і зворотним (непрямим) котируванням до долара (долар є базою котирування тільки для однієї з валют) необхідно перемножити доларові курси двох валют, що котируються.

Приклад

Обчислити крос-курс GBP/CHF, якщо GBP/USD = 1,5720 (за одиницю взято не долар); USD/CHF = 1,5350 (за одиницю взято долар).

$$\frac{USD}{CHF} * \frac{GBP}{USD} = \frac{GBP}{CHF} = 1,5720 * 1,5350 = 2,4130$$

Для розрахунку маржі у визначенні крос-курсу використаємо такий підхід.

Для котирувань валют, де долар прийнятий за базу котирування.

Розрахувати крос курс CAD/CHF, якщо:

	BID	OFFER
USD/CHF	1,2810	1,2820
USD/CAD	1,5380	1,5390
CAD/CHF	$\frac{\frac{USD}{CHF}^{bid}}{\frac{USD}{CAD}^{offer}} = \frac{1,2810}{1,5390} = 0,8324$	$\frac{\frac{USD}{CHF}^{offer}}{\frac{USD}{CAD}^{bid}} = \frac{1,2820}{1,5380} = 0,8336$

Для розрахунку крос-курсу для валют із прямим і непрямим котируванням до долара використовується таке правило.

Приклад
Визначити GBP/CAD.

	BID	OFFER
GBP/USD =	1, 5720	1, 5725
USD/CAD =	1, 5380	1, 5385
GBP/CAD =	$\frac{GBP}{USD} bid * \frac{USD}{CAD} bid = 2,4177$ $1,5720 * 1,5380 = 2,4177$	$\frac{GBP}{USD} offer * \frac{USD}{CAD} offer = 2,4193$ $1,5725 * 1,5385 = 2,4193$

Іноді, здійснюючи конвертацію однієї валюти в іншу, вигідніше використовувати не безпосередню конвертацію, а через якусь третю валюту. Наприклад, фірма має 500 000 євро й хоче купити рублі. Яким чином фірмі вигідніше зробити конвертацію, якщо банк дає такі валютні котирування?

	bid	offer
EUR/USD	1,2264	1,2325
EUR/UAH	6,5800	6,6129
USD/UAH	5,5300	5,5411
USD/RUR	29,0000	29,1450
EUR/RUR	34,6500	34,8233
RUR/UAH	0,1795	0,1799

1. EUR→RUR = 500 000*34,65 = **17 325 000 RUR**.
2. EUR→USD = 500 000*1,2264 = 613 207,5 USD.
3. USD→RUR = 613 207,5*29 = **17 783 018,9 RUR** – на **458 018,9 RUR** більше порівняно з першою конвертацією.
4. EUR→UAH = 500 000*6,58 = 3 290 000 UAH.
5. UAH→RUR = 3290 000 / 0,1799 = **18 292 106,6 RUR** – на **967 106,6 RUR** більше порівняно з першою конвертацією.

Валютна позиція

У ході валютної операції банк купує одну і продає іншу валюту. Висуваючи вимоги в одній валюті, він бере на себе зобов'язання в іншій. У результаті в активах і пасивах банку з'являються дві різні валюти, курс яких може змінюватися незалежно, приводячи до того, що в певний момент актив може перевищити пасив, і в цьому випадку банк отримує прибуток, у протилежному – збиток.

Валютна позиція – співвідношення вимог і зобов'язань банку в іноземній валюті. Якщо вимоги та зобов'язання збігаються, валютна позиція вважається **закритою**, в разі незбігу – **відкритою**.

Відкрита валютна позиція, за якої зобов'язання щодо поставки проданої валюти перевищують вимоги щодо купленої, називається **короткою**, якщо вимоги перевищують зобов'язання – **довгою**.

Створення відкритої валютної позиції може бути подано в такий спосіб.

АКТИВ	СУМА	ПАСИВ	СУМА
Будинок	1 000 000 UAH	Рахунок клієнта	1 000 000 USD
Кореспондентський рахунок в іноземному банку	1 000 000 USD	Статутний фонд	1 000 000 UAH

Збіг активів і пасивів за сумами валют – відкритої позиції немає.

Банк продає 1 000 000 USD за CHF за курсом 1,55 зі спекулятивною метою.

АКТИВ	СУМА	ПАСИВ	СУМА
Будинок	1 000 000 UAH	Рахунок клієнта	1 000 000 USD
Кореспондентський рахунок в іноземному банку	1 550 000 CHF	Статутний фонд	1 000 000 UAH

Банк створив відкриту валютну позицію – незбіг активів і пасивів за сумами валют: перевищення активів над пасивами (довга позиція) на суму 1 550 000 CHF і перевищення пасивів над активами (коротка позиція) на суму 1 000 000 USD.

Будь-яка відкрита позиція означає схильність ризику зміни валютного курсу. Припустимо, що курс долара до франка став 1,6 CHF за 1 USD.

При цьому коротка позиція за долларом принесе банку збиток.

Якщо клієнт вимагатиме здійснити перерахування 1 000 000 доларів, банку доведеться продати 1 550 000 франків за зниженим курсом – $1\,550\,000 / 1,6 = 968\,750$ – збиток $1\,000\,000 - 968\,750 = 31\,250$ доларів.

Якщо банк має довгі й короткі позиції в кількох іноземних банках, необхідно знайти загальний знаменник, за допомогою якого можна оцінити результат проведених угод. Для цього суми довгих і коротких позицій перераховуються в одну валюту за поточними ринковими курсами (перерахування в долар або в національну валюту).

Куплено	Курс	Продано	Валютна позиція	
			Довга	Коротка
1000 GBP	1,55	1550 USD	+1000 GBP	– 1550 USD
900 USD	1,5	1350 CAD	+1000 GBP	– 1550 USD + 900 USD = = – 650 USD; – 1350 CAD
2000 USD	1,35	2700 CHF	+1000 GBP; 2000 USD – 650 USD = = + 1350 USD	– 1350 CAD; – 2700 CHF
3600 CAD	2,4	1500 GBP	+ 1350 USD; 3600 CAD – 1350 CAD = = + 2250 DEM	– 1500 GBP + 1000 GBP = = – 500 GBP; – 2700 CHF

Перерахування позицій у долари

ДОВГА ПОЗИЦІЯ			КОРОТКА ПОЗИЦІЯ		
У валюті	Курс	Перерахування в \$	У валюті	Курс	Перерахування в \$
1350 USD	1	1350 USD	– 500 GBP	1,55	– 775 USD
2250 CAD	1,5	1500 USD	– 2700 CHF	1,35	– 2000 USD
УСЬОГО		+ 2850 USD	УСЬОГО		– 2775 USD

У результаті продажу за поточними курсами доларів і марок за фунти і швейцарські франки банк отримає прибуток $2850 - 2775 = 75$ доларів.

Поточні та строкові валютні операції

Поточні операції, або операції з негайною поставкою СПОТ – це купівля-продаж валюти на умовах її поставки банками-контрагентами на другий робочий день від дня укладання угоди за курсом, зафіксованим на момент її укладання. Дата поставки коштів на рахунок контрагента називається датою валютування.

Сучасний розвиток електронних засобів зв'язку дає змогу здійснювати операції на міжбанківському ринку й у коротший термін з датою валютування сьогодні ТОД за сьогоднішнім курсом та угоди ТОМ з датою валютування завтра.

Строкові валютні операції (ФОРВАРД) – це угоди, за яких сторони домовляються про поставку обумовленої суми іноземної валюти через певний строк після укладання угоди за курсом, зафіксованим у момент її укладання.

Курси за угодами СПОТ і ФОРВАРД відрізняються один від одного. Якщо курс за форвардною угодою нижчий, ніж курс СПОТ, говорять, що валюта котирується зі знижкою або дисконтом. Якщо курс форвард вищий курсу СПОТ, валюта котирується із премією.

Строковий курс, у якому врахована премія або знижка, називається курсом АУТРАЙТ.

ПРАКТИКУМ

1. Визначити метод котирування і зробити котирування зворотним методом.

Нью-Йорк – Цюрих – USD/CHF = 1,50;

Лондон – Нью-Йорк – GBP/USD = 1,63;

Лондон – Франкфурт – GBP/EUR = 2,39.

2. Визначити метод кожного з котирувань українського банку, дати котирування за зворотним методом, який виставив такі валютні котирування.

USD/UAH = 5,33; UAH/RUR = 5,88; EUR/UAH = 4,67.

3. Визначити крос-курс GBP/CHF і маржу, закладену в крос-курс, якщо дано такі котирування.

	BID	OFFER
GBP/USD	1,5535	1,5545
USD/CHF	1,3355	1,3365

4. Визначити крос-курс GBP/DEM, якщо дано такі котирування:

CHF/USD = 0,6617;

USD/GBP = 0,6832.

5. За яким курсом англійський експортер отримує платіж у французьких франках та обмінює їх на британські фунти, якщо курси валют до долара будуть такими?

	BID	OFFER
GBP/USD	1,5050	1,5058
USD/FRF	6,3053	6,3065

6. Яку суму сплатить англійська компанія за 50 000\$ для оплати поставки товарів зі США? Банк котирує GBP/USD 1,8715/1,8725.

7. Визначити крос-курс CHF/FRF і маржу, закладену в крос-курс.

	BID	OFFER
USD/CHF	1,3316	1,3356
USD/FRF	5,4755	5,4775

8. Визначити крос-курс EUR/UAH, якщо дано такі котирування.

	BID	OFFER
EUR/USD	1,2264	1,2325
USD/RUR	29,0000	29,1450
RUR/UAH	0,1795	0,1799

9. Визначити крос-курс EUR/GBP, якщо дано такі котирування.

	BID	OFFER
EUR/USD	1,2264	1,2325
RUR/USD	0,0344	0,3450
GBP/RUR	41,1255	41,1889

10. Банк має 30 000 USD та бажає придбати EUR. Яким чином йому це вигідніше зробити: через пряму конвертацію або через попередню купівлю однієї з двох пропонованих на біржі валют з подальшим продажем їх за EUR? Розрахуйте суму EUR, що отримає банк у разі прямої конвертації та конвертації USD в EUR через кожну з двох пропонованих біржею валют.

	BID	OFFER
USD/EUR	1,2264	1,2325
EUR/UAH	6,58	6,6129
USD/UAH	5,53	5,5577
USD/RUR	30,9	31,0545
EUR/RUR	37,08	37,2654

11. Банк має 500 000 UAH та бажає придбати EUR. Яким чином йому це вигідніше зробити: через пряму конвертацію або через попередню купівлю однієї з двох пропонованих на біржі валют з подальшим продажем їх за EUR? Розрахуйте суму EUR, що отримає банк у разі прямої конвертації та конвертації UAH в EUR через кожну з двох пропонованих біржею валют.

	BID	OFFER
EUR/UAH	6,5800	6,6129
USD/UAH	5,53	5,5411
USD/RUR	29,0000	29,1450
EUR/RUR	34,6500	34,8233
RUR/UAH	0,1875	0,1884

12. На початок операційного дня банк мав закриті валютні позиції за всіма валютами. Протягом дня були здійснені такі операції.

Куплено		Продано		Курс
2550	GBP	6375	DEM	2,5
13000	USD	403 650,0	RUR	31,05
28000	RUR	5600,0	UAH	0,2
1550	CHF	993,6	USD	1,56
3500	UAH	1346,2	DEM	2,6

ТЕСТИ

1. Операція СПОТ передбачає:

- а. дату валютування сьогодні;
- б. дату валютування на другий робочий день від дня укладання угоди;
- в. дату валютування через тиждень;
- г. правильно а, б;
- д. правильно а, г;
- ж. правильно б, г.

2. Конвертація валюти на умовах ТОМ передбачає:

- а. дату валютування сьогодні;
- б. дату валютування на другий робочий день від дня укладання угоди;
- в. дату валютування завтра;
- г. правильно а, б;
- д. правильно а, г.

3. Операція ФОРВАРД передбачає:

- а. дату валютування сьогодні;
- б. дату валютування на другий робочий день від дня укладання угоди;
- в. дату валютування завтра;
- г. через певний строк після укладання угоди;
- д. правильно а, б, в.

4. Курс АУТРАЙТ – це:

- а. курс поточних операцій;
- б. форвардний курс;
- в. різновид крос-курсу;
- г. курс конвертації з датою валютування завтра;
- д. правильно а, б.

5. Які розрізняють види валют залежно від емітента валютних коштів:

- а. національна валюта;
- б. іноземна валюта;
- в. колективна валюта;
- г. правильно а, б, в;
- д. правильно а, б?

6. Валюта на умовах форвард має котирування до валюти на умовах спот:

- а. з премією;
- б. з дисконтом;
- в. або з премією, або з дисконтом;
- г. залежно від ринкової ситуації;
- д. усі відповіді правильні.

7. Валюта з низькою ставкою (за внесками у даній валюті) котирується на умовах форвард до валюти з високою ставкою за той же період:

- а. з премією;
- б. з дисконтом;
- в. або з премією, або з дисконтом;
- г. залежно від ринкової ситуації;
- д. немає правильної відповіді.

8. Знижка або премія під час визначення аутрайту не пов'язана із:

- а. ситуацією на валютному ринку;
- б. строком угоди;
- в. кусом за угодами СПОТ;
- г. різницею в процентних ставках за депозитами, що залучаються у двох різних валютах;
- д. немає правильної відповіді.

9. Як називається співвідношення між двома валютами, яке виникає щодо третьої валюти:

- а. крос-курс;
- б. валютний курс;
- в. форвардний курс;
- г. валютний паритет;
- д. спот-курс?

10. Якщо курс одиниці іноземної валюти виражено в одиниці національної валюти, це:

- а. непряме котирування;
- б. пряме котирування;
- в. зворотне котирування;
- г. форвардне котирування;
- д. котирування на умовах «аутрайт».

11. Як називається зниження обмінного курсу національної валюти щодо іноземних валют:

- а. ревальвація;
- б. конвертація;
- в. девальвація;
- д. деномінація?

12. Обмінний пункт дає такі котирування доларів США:

USD/UAH 24,30/25,60. Один клієнт продав 1000 дол., а інший придбав 1000 дол. Який результат отримав банк на цих операціях:

- а. + 130;
- б. – 130;
- в. + 13;
- г. – 13;
- д. немає правильної відповіді?

13. Англійська компанія намагається придбати американські долари для оплати поставки товарів зі США. Банк котирує GBP/USD 1,8525/1,8530. За яким курсом буде здійснено обмін:

- а. 1,8525;
- б. 1,8527;
- в. 1,8530;
- г. немає правильної відповіді?

14. Банк котирує USD/UAH = 4,00; EUR/UAH = 2,20. Крос-курс USD/EUR становитиме:

- а. 1,82;
- б. 0,55;
- в. 8,8;
- г. немає правильної відповіді.

15. USD = 1,74 CHF. Скільки доларів коштуватиме один франк:

- а. 17,4;
- б. 0,174;
- в. 0,5747;
- г. 5,747?

16. У чому полягає процес демонетизації золота:

- а. у збереженні ролі золота як платіжного засобу;
- б. у набутті золотом нових функцій;
- в. у збереження ролі золота як платіжного засобу та розрахункової одиниці;
- г. у втраті золотом грошових функцій;
- д. немає правильної відповіді?

17. Яка із систем була першою в історії світовою валютною системою:

- а. паризька система;
- б. бреттон-вудська;
- в. генуезька система;
- г. ямайська система;
- д. немає правильної відповіді?

18. Стандартний СВОП передбачає:

- а. першу угоду на умовах ТОМ, а зворотну угоду на умовах СПОТ;
- б. першу угоду на умовах СПОТ, а зворотну на умовах тижневого форварда;
- в. поєднання 2 форвардних угод;
- г. першу угоду на умовах ТОД, а зворотну угоду на умовах ТОМ;
- д. першу угоду на умовах ТОМ, а зворотну угоду на умовах ТОД.

19. Ціна виконання опціону – це:

- а. сума комісії, що сплачується покупцем продавцю проти виписки опціонного сертифіката;
- б. дохід власника опціону у вигляді різниці між поточною вартістю і ціною продажу або купівлі валюти;
- в. різниця між премією та внутрішньою вартістю опціону;
- г. ціна активів, погоджена в опціонному договорі;
- д. відступні продавцю.

20. Валютні ф'ючерси – це

- а. право продати валюту в певний день за встановленим курсом;
- б. право купити валюту в певний день за встановленим курсом;
- в. дохід власника опціону у вигляді різниці між поточною вартістю і ціною продажу або купівлі валюти;

- г. право купити або продати певну кількість певної валюти за курсом, установленим під час укладання угоди, до закінчення обумовленого строку;
- д. зобов'язання на продаж або купівлю певної валюти на певну дату.

21. Як називається різновид строкових операцій, що полягає у праві на купівлю-продаж валюти між двома суб'єктами з подальшим переданням її в обумовлений строк і за курсом, визначеним у момент укладання контракту:

- а. опціонні операції;
- б. ф'ючерсні операції;
- в. форвардні операції;
- г. форфейтингові операції;
- д. арбітражні операції?

22. Валютні відносини – це:

- а. сукупність валютного механізму й валютних відносин;
- б. сукупність спеціальних інститутів і механізмів, які забезпечують можливість купувати-продавати валюту;
- в. сукупність економічних відносин, які виникають у процесі взаємного обміну результатами діяльності національних господарств;
- г. сукупність організаційно-правових і економічних відносин у сфері міжнародних валютних відносин;
- д. співвідношення вимог і зобов'язань, надходжень і платежів однієї країни щодо іншої.

23. Валютна система – це:

- а. організаційно-правова форма реалізації валютних відносин у межах економічного простору;
- б. сукупність організаційно-правових і економічних відносин у сфері міжнародних валютних відносин;
- в. співвідношення вимог і зобов'язань, надходжень і платежів однієї країни щодо іншої;
- г. сукупність валютного механізму й валютних відносин;
- д. сукупність спеціальних інститутів і механізмів, які забезпечують можливість купувати-продавати валюту.

24. Кому дозволено здійснювати валютні інтервенції на валютному ринку:

- а. комерційним банкам;
- б. підприємствам-експортерам;
- в. Центральному банку;
- г. валютній біржі;
- д. усі відповіді правильні?

25. До складу національної валютної системи не належать:

- а. регламентація міжнародних розрахунків і міжнародного кредитування;
- б. валютна ліквідність країни;
- в. валютні обмеження і валютний контроль;
- г. резервні валюти і міжнародні рахункові одиниці.

26. До складу світової валютної системи не належать:

- а. валютні обмеження і валютний контроль;
- б. міжнародна валютна ліквідність;
- в. резервні валюти і міжнародні рахункові одиниці;
- г. умови взаємної конвертованості валют;
- д. уніфікація використання міжнародних кредитів і форм міжнародних розрахунків.

27. Міжнародна валютна ліквідність не містить:

- а. золота;
- б. права на одержання кредиту в МВФ;
- в. рахунків у міжнародних рахункових грошових одиницях;
- г. валютних резервів країни;
- д. немає правильної відповіді.

28. Поняття «девіз» було введено в межах:

- а. ямайської валютної системи;
- б. генуезької валютної системи;
- в. паризької валютної системи;
- г. бреттон-вудської валютної системи;
- д. європейської валютної системи.

29. МВФ було засновано в межах:

- а. ямайської валютної системи;
- б. генуезької валютної системи;
- в. паризької валютної системи;
- г. бреттон-вудської валютної системи;
- д. європейської валютної системи.

30. Випуск євро-банкнот і монет євро розпочато з:

- а. початку 1998 р.;
- б. 1 січня 1999 р.;
- в. 1 липня 2002 р.;
- г. 1 січня 2002 р.;
- д. немає правильної відповіді.

31. Баланс невидимих операцій – складова частина:

- а. балансу операцій із золотовалютними резервами;
- б. платіжного балансу за поточними операціями;

- в. балансу руху капіталів і кредитів;
- г. регулівних статей платіжного балансу;
- д. торговельного балансу.

32. Операції із золотовалютними резервами – складова частина:

- а. регулівних статей платіжного балансу;
- б. балансу руху капіталів і кредитів платіжного балансу;
- в. торговельного балансу;
- г. балансу руху капіталів і кредитів платіжного балансу;
- д. платіжного балансу за поточними операціями.

33. Співвідношення платежів і надходжень процентних доходів і витрат за виданими й отриманими міжнародними кредитами та інвестиціями – складова частина:

- а. регулівних статей платіжного балансу;
- б. платіжного балансу за поточними операціями;
- в. балансу руху капіталів і кредитів платіжного балансу;
- г. балансу невидимих операцій;
- д. торговельного балансу.

34. Концепція балансу поточних операцій передбачає, що:

- а. балансує статті – рух короткострокового капіталу і валютних резервів;
- б. сальдо поточних операцій дорівнює сальдо операцій за довгостроковими інвестиціями з протилежним знаком;
- в. до основних статей належать усі, крім зміни американських валютних резервів і зміни грошових зобов'язань США;
- г. балансує статті – операції офіційних валютних органів з валютними резервами;
- д. балансує статті – поточні операції та рух довгострокового капіталу.

35. Концепція базисного балансу передбачає, що:

- а. балансує статті – рух короткострокового капіталу і валютних резервів;
- б. за рахунок балансу поточних операцій здійснюється вивезення довгострокового капіталу;
- в. до основних статей належать усі, крім зміни американських валютних резервів і зміни грошових зобов'язань США;
- г. балансує статті – операції офіційних валютних органів з валютними резервами;
- д. балансує статті – поточні операції та рух довгострокового капіталу.

36. Концепція балансу офіційних розрахунків передбачає, що:

- а. за рахунок балансу поточних операцій має здійснюватися вивезення довгострокового капіталу;

- б. основні статті – поточні операції та рух довгострокового капіталу;
- в. до основних статей належать усі, крім зміни американських валютних резервів і зміни грошових зобов'язань США;
- г. сальдо поточних операцій дорівнює сальдо операцій за довгостроковими інвестиціями з протилежним знаком;
- д. балансуючі статті – операції офіційних валютних органів з валютними резервами.

37. Метод обліку сальдо платіжного балансу на підставі нарахувань не пов'язаний з таким:

- а. операція реєструється тоді, коли жодних реальних операцій не має здійснюватися;
- б. операції в платіжному балансі відображають у момент, коли завершується надання послуг;
- в. операція відображається в рахунках платіжного балансу тоді, коли відбувається оплата;
- г. операції в платіжному балансі відображаються в момент, коли відбувається передача прав власності на товари;
- д. умовно нараховується щорічний дохід, що умовно реінвестується.

38. Дефляційна політика передбачає:

- а. скорочення внутрішнього попиту;
- б. збільшення експорту;
- в. збільшення імпорту;
- г. правильно а, б;
- д. правильно а, в.

39. Дисконтна політика – це:

- а. зміна облікової ставки Центрального банку;
- б. купівля-продаж державними органами іноземної валюти;
- в. регулювання структури валютних резервів;
- г. зниження курсу національної валюти щодо іноземної;
- д. продаж менш стабільних і купівля стійких валют.

40. Девізна політика – це:

- а. режим валютних паритетів і валютних курсів;
- б. метод впливу на курс національної валюти шляхом купівлі-продажу державними органами іноземної валюти;
- в. зниження курсу національної валюти щодо іноземної;
- г. регулювання структури валютних резервів;
- д. зміна облікової ставки Центрального банку.

ТЕМА 7. КРЕДИТ І КРЕДИТУВАННЯ

Поняття банківського кредиту і його класифікація
Позика ініціює сам позичальник, **позичку** ініціює кредитор.

Позика	Кредит
Надається будь-якими особами	Надається лише банками або іншими фінансовими установами
Надається грошима або іншими речами, визначеними родовими ознаками	Надається лише грошовими коштами
Може бути процентною або безпроцентною	Завжди передбачає нарахування процентів
Здійснюється за рахунок власних коштів	Здійснюється за рахунок залучених коштів

Кредит – це економічні відносини з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення та з виплатою процентів.

Банківський кредит («Закон про банки і банківську діяльність») – будь-яке зобов’язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов’язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов’язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також зобов’язання щодо сплати процентів та інших зборів з такої суми.

Категорії, що обслуговують рух цінності в процесі відтворення: гроші, фінанси, торгівля, капітал.

Гроші як гроші функціонують у сфері їх обігу, де гроші обмінюються на реальні блага. Їхня цінність набуває купівельної спроможності. *Купівельна спроможність* – маса товарів, які можна купити за одиницю грошей. Вона визначається рівнем цін.

Гроші як капітал функціонують на ринку капіталу у формі процента. Купівельна спроможність грошей як капіталу формується у формі процента під впливом попиту і пропозиції переважно на ринку засобів виробництва.

Кредит і гроші

Відмінність 1

Суб’єкти грошових відносин: продавець та покупець, кредитор та позичальник.

Відмінність 2

Грошовий оборот передбачає:

– еквівалентність – назустріч грошам переміщуються продукти рівної номінальної вартості;

– безповоротність – одержані продавцем гроші не повертаються до свого попереднього власника;

– прямолінійність – постійне віддалення грошей від суб'єкта, який використав їх для купівлі товарів, оскільки наступний суб'єкт також витрачає їх для закупівель.

Кредитний оборот обслуговує сферу перерозподільних відносин, коли гроші не відчужуються від власника, а передаються у тимчасове користування (депозити, цінні папери). Рух грошей тут характеризується нееквівалентністю, зворотністю і платністю.

Відмінність 3

Гроші призначені забезпечити реалізацію споживної вартості та доведення її до споживача, а також забезпечити накопичення реалізованої цінності. Кредит призначений задовольнити тимчасові потреби у додаткових коштах одних суб'єктів і сприяти вигідному розміщенню вільних коштів для інших.

Відмінність 4

Гроші обслуговують рух усього ВВП (розподіл і перерозподіл), а кредит – лише його частини.

Відмінність 5

У разі некредитних відносин рух грошей між суб'єктами економіки завжди супроводжується зміною власника відповідної цінності (товару та грошей). У кредитних відносинах власник грошей, передаючи їх контрагенту, не втрачає права власності та повертає їх на заздальгідь визначених умовах. Продавець грошей не отримує їх еквівалента, а покупець не одержує права власності (лише право розпорядження).

Кредит і фінансово-бюджетні відносини

Рух грошей у фінансовому секторі пов'язаний зі зміною власника, не є зворотним та платним. Фінансово-бюджетний оборот – вилучення частини доходів суб'єктів економіки на потреби держави (податки, збори, обов'язкові платежі). Рух грошей безеквівалентний і безповоротний. Кредитний оборот не еквівалентний, але зворотний.

Кредит і торгівля

У торгівлі рух цінності відбувається на еквівалентних засадах, у разі кредиту – ні. Зв'язок – торгівля здійснюється в кредит, а кредит організовується на основі торгівлі борговими зобов'язаннями.

Стадії руху кредиту

Рух капіталу в процесі відтворення виражається формулою:

$$ВЦ - РП - ОП - \dots ВП \dots ВК - ПК - ОК.$$

Стадія 1. Формування вільної цінності як джерела надання позик (ВЦ):
– кошти, призначені для відновлення основних коштів, що накопичуються у формі амортизації;

– частина оборотного капіталу, що вивільняється в грошовій формі у зв'язку з розбіжністю часу продажу товарів і купівлі сировини і матеріалів, необхідних для виробництва, а також у вигляді різниці в часі між надходженням виторгу від реалізації та виплатою заробітної плати;

- грошові заощадження населення;
- капітал, запозичений із зовнішніх джерел (з інших країн);
- грошові нагромадження держави.

Стадія 2. Розміщення вільних коштів (РП) та одержання коштів позичальниками (ОП).

Перерозподільна. За допомогою кредиту вільні грошові кошти акумулюються і перетворюються на позичковий капітал, а також перерозподіляються між галузями господарства відповідно до норм прибутку або пріоритетів розвитку економіки.

Стадія 3. Використання позичальником коштів, отриманих у тимчасове користування (ВП).

Стадія 4. Вивільнення використаних позичальником коштів з його обороту або формування доходів, достатніх для повернення кредиту (ВК).

Стадія 5. Повернення позичальником вартості кредитору (ПК) та сплата процента (ОК).

Принципи кредитування – основні положення, правила й умови, яких банк дотримується в процесі кредитування: зворотність; строковість; платність; цілеспрямованість; забезпеченість; диференційованість; договірний характер.

Закономірності руху кредиту пов'язані з його сутністю і принципами.

На мікроекономічному рівні існують такі закономірності.

– Зворотність руху цінності, що передана в позику. Власні кошти завжди перебувають у розпорядженні суб'єкта, бюджетні – не підлягають поверненню. Дехто вважає, що сплата податків є поверненням бюджетних коштів. Хоча в обох випадках рух коштів має нееквівалентний характер, розподіл ВВП через кредитну і бюджетну систему має зовсім різні основи та різні принципи (податки не є ринковою послугою).

– Строковість користування позиченою цінністю визначається тривалістю одного обороту капіталу позичальника (тривалістю його виробничого циклу).

– Збереження та зростання позиченої цінності. Треба зберегти цінність грошей вкладника за рахунок отриманих доходів позичальника.

– Залежність маси наданих позик від наявних обсягів вільних коштів. Кредитування за рахунок емісії може призвести до кризових явищ у монетарній сфері.

На макроекономічному рівні існують такі закономірності.

– Динаміка обсягів кредитування має бути адекватною динаміці ВВП. У разі перевищення темпів кредитування відбудеться надмірне збільшення грошового капіталу та інфляція. В разі їх відставання – платіжна криза.

– Сума кредитних вкладень і позичених ресурсів завжди балансується (це відмінність від бюджетних витрат).

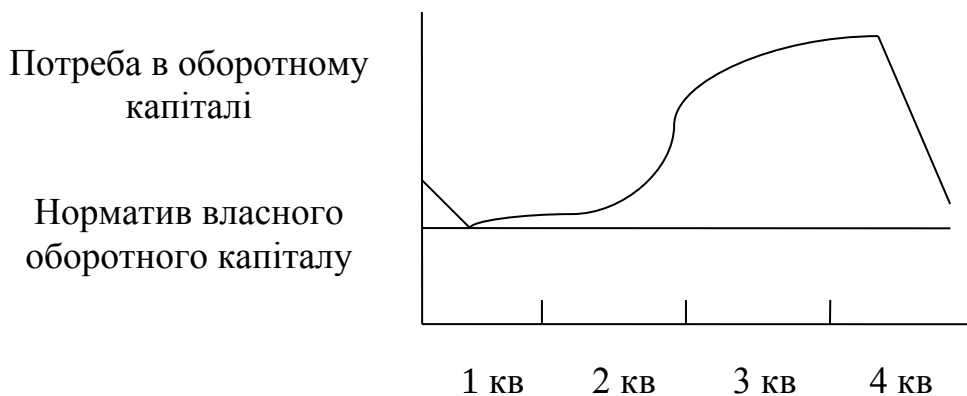
– Зворотність і платність кредиту визначають його основним інструментом у переміщенні заощаджень домогосподарств у сферу виробничого споживання.

– Платність кредиту визначає спрямування коштів з галузей з низькою рентабельністю у високорентабельні сектори економіки.

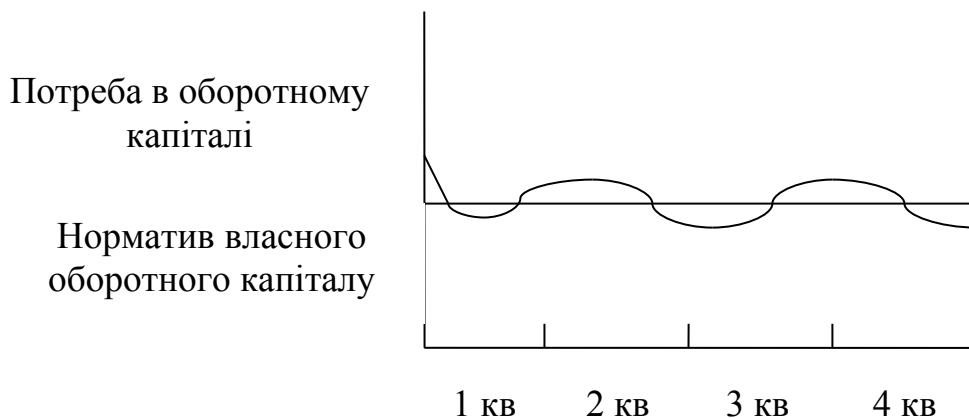
Економічні межі кредиту – це рівень розвитку кредитних відносин, за якого попит і пропозиція на кредит балансуються зі збереженням стабільної та доступної процентної ставки для позичальників, які нормально працюють.

Мікроекономічні межі кредиту визначають обсяги попиту на кредит окремих позичальників під впливом:

- динаміки ринкової ставки процента;
- характеру коливання потреби позичальника в основному та оборотному капіталі;
- стану забезпечення позичальника власним капіталом та ефективності його використання;
- ефективності та окупності проектів, на реалізацію яких позичаються кошти.

Сезонний характер виробництва

Несезонний характер виробництва

Мікроекономічні межі кредиту можуть порушуватися, коли обсяг позичок перевищує попит на кредит у позичальників через:

- лібералізацію умов кредитування та недотримання його принципів;
- використання незабезпечених векселів та наявність простроченої заборгованості;

- несвоєчасні розрахунки з бюджетом, фондами, із заробітної плати;

- надмірне залучення коштів через облігаційні та вексельні позики.

Макроекономічна межа визначає обсяг кредитних вкладень в економіку в цілому і формується під впливом таких чинників.

1. Обсяги і темпи зростання ВВП. У разі його зростання збільшуються запаси, витрати, інші потреби в капіталі, що потребує нарощування кредиту.

2. Структура та стан державних фінансів і фінансів підприємств. Якщо у підприємств значне місце належить власному капіталу, а держава може скоротити рівень оподаткування, то додаткова потреба в кредиті може не виникнути.

3. Державна грошово-кредитна політика (ставка, грошова маса). Але наявна маса грошей не є об'єктивною межею кредиту. По-перше, якщо межею кредиту вважати наявну зайву масу грошей, то це призведе до інфляції. По-друге, низька кредитоспроможність позичальників змушує банки вкладати гроші у некредитні активи.

Форма кредиту визначається сукупністю таких ознак: характер об'єкта (ТМЦ, виробничі витрати, платіжні кредити) і суб'єктів кредитної угоди. Розрізняють форми: банківський, комерційний, державний, споживчий і міжнародний кредити.

Під **видом кредиту** слід розуміти їх класифікацію, що використовується в процесі кредитування.

Таблиця

Ознака класифікації	Вид кредиту за ознакою класифікації
1. За цільовим спрямуванням	Виробничий, споживчий
2. За призначенням і характером використання	У поточну діяльність. В інвестиційну діяльність
3. За групами позичальників	Юридичним особам, банкам, пара-банкам, фізичним особам, державі
4. За строками використання	Коротко-, середньо-, довгострокові
5. За термінами користування	Строкові, до запитання, прострочені, пролонговані
6. За характером забезпечення	Забезпечені заставою, гарантовані, застраховані, бланкові

7. За характером повернення	Разове повернення, повернення суми основного боргу рівними частинами, погашення рівними строковими виплатами (виплата частки основного боргу + %), погашення змінюваними строковими виплатами
8. За видом процентної ставки	Фіксована ставка, плаваюча ставка, дисконтні кредити
9. За періодичністю сплати %	Під час погашення заборгованості, щомісяця, щотижня, за індивідуальним графіком
10. За валютою	У національній, в іноземній
11. За кількістю кредиторів	Один банк, консорціум банків
12. За формою надання	Готівкова, безготівкова
13. За методом надання	У разовому порядку, кредитна лінія, гарантійні (із заздалегідь обумовленою датою надання)
14. За ступенем ризику	Стандартні, з підвищеним ризиком
15. За обсягом	Великі, середні, дрібні
16. За порядком погашення	Одночасно, достроково, після закінчення пільгового періоду, з регресією платежів (спочатку більші суми, потім менші)

Метод кредитування – спосіб та процедура надання та погашення банківського кредиту.

Елементи, що визначають організацію кредитного процесу і його регулювання:

- ступінь участі власних коштів позичальника у заході, що кредитується;
- цільове призначення кредиту;
- форми позичкових рахунків;
- способи регулювання позичкової заборгованості;
- контроль за ефективністю і цільовим призначенням кредиту, своєчасністю повернення та оплати кредиту.

Кредитна лінія – надання кредиту позичальнику протягом визначеного періоду в межах погодженого ліміту.

Поновлювана кредитна лінія (непоновлювана) – кредит поновлюється (не поновлюється) в міру погашення раніше виданого кредиту в межах встановленого ліміту. Різновид поновлюваної кредитної лінії – мультивалютна лінія.

Рамкова кредитна лінія відкривається для оплати поставок товарів у межах одного контракту.

Кредитна лінія з повідомленням – клієнта повідомляють про верхню межу кредитування, недопустимість її перевищення або стягнення більших процентів за перевищення.

Підтверджена кредитна лінія – клієнт щоразу погоджує умови отримання конкретної суми в межах кредитної лінії.

Конткорентний кредит – єдиний активно-пасивний рахунок, за дебетом якого відображаються списання коштів та отримання кредиту, а за кредитом – надходження на користь клієнта і його внески.

Разовий кредит – рішення про надання приймається окремо за кожною позицією, надання відбувається однією сумою без траншів. Різновидом є *дисконтний кредит* – позичальник одержує кредит за мінусом його ціни, а в кінці періоду кредиту плачує номінальну суму кредиту.

Онкольний кредит – погашається на першу вимогу кредитора.

Процес банківського кредитування – комплекс дій, пов'язаних з оформленням, видачею, обслуговуванням та погашенням кредиту.

Структуризація кредиту – визначення основних параметрів кредитної угоди (вид, сума, строк, забезпечення, ціна, спосіб видачі та погашення).

Супроводження кредиту – процес, який передбачає контроль за угодою після підписання договору, виявлення та запобігання можливості не повернення боргу та несплати процентів.

Способи нарахування відсотків за кредитами

Прості відсотки

Для повної кількості років – $S = P * (1 + Ni)$,

де S – нарощена сума наприкінці строку;

P – первісна сума;

N – строк позички;

i – процентна ставка.

Визначити % і суму накопиченого боргу за позичкою в 50 000 грн, виданою на 3 роки під 22 % річних.

$S = 50\,000 (1 + 3 * 0,22) = 83\,000$ – загальна сума боргу; сума нарахованих відсотків $83\,000 - 50\,000 = 33\,000$.

Для неповної кількості років $S = \frac{P * n_{\text{у днях}} * i}{360_{\text{днів}} * 100\%}$.

Визначити % і суму накопиченого боргу за позичкою в 50 000 грн, виданою на 3 місяці під 22 % річних.

$$S = 50\,000 \text{ грн} * 90 \text{ днів} * 22\% / 360 \text{ днів} * 100\% = 2750 \text{ грн.}$$
$$50\,000 * 3 * 0,22 / 12.$$

Складні відсотки виплачуються не одразу після їх нарахування, а приєднуються до суми основного боргу. $S = P * (1 + i)^n$, де n – кількість періодів нарахування відсотків. $S = 50\,000 * (1 + 0,22)^3 = 90\,792,4$ грн, % = $90\,792,4 - 50\,000 = 40\,792,4$.

Реальна ставка – це ставка на майбутній період, що відбиває прогноз економічного зростання на період вкладення коштів. Майбутня вартість грошей розраховується за формулою $FV = PV \left[1 + \frac{r}{100} \right]^n$, де PV – теперішня вартість інвестицій, FV – майбутня вартість, r – ставка % річних, n – періоди вкладення коштів (роки).

Сума дисконту розраховується за формулою: $C = \frac{H \times k \times n}{T \times 100\%}$, де: C – сума дисконту; H – номінальна сума векселя; k – річна облікова ставка; n – строк у днях (від дня обліку до дня платежу); T – максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Реальна ставка має корегуватися на рівень інфляції. Ставка, що враховує темпи економічного зростання і темпи інфляції, називається номінальною безризиковою ставкою $r = \left[\left(\frac{FV}{PV} \right)^{\frac{1}{n}} - 1 \right] * 100$.

Приклад. Інвестор вкладає 100 000 грн на 1 рік. Очікувані темпи економічного зростання – 4,5 %, темпи інфляції – 8 %, ризик неповернення грошей банком – 2 %. Визначити базову ставку.

4. Сума до повернення з урахуванням темпів економічного зростання: $100\,000 * (1 + 0,045) = 104\,500$.

5. З урахуванням темпів інфляції $104\,500 * (1 + 0,08) = 112\,860$. Номінальна безризикова ставка $r_1 = ((112\,860 : 100\,000) - 1) * 100 = 12,86\%$.

6. Оскільки ризик неповернення грошей банком – 2 %, інвестор упевнений у поверненні 98 000. Звідси базова ставка становитиме:

$$r_1 = ((112\,860 : 98\,000) - 1) * 100 = 15,16\%.$$

Окремі види кредитних операцій

Кредити, пов'язані з вексельним обігом

Обліковий кредит надається банками під час обслуговування платіжного обороту клієнта. Умовою прийняття векселів до обліку в комерційних банках є їхня висока ліквідність, яка визначається надійністю платника за векселем, строком погашення боргового зобов'язання. Оскільки векселі, як правило, виставляються на строк не більше 90 днів, обліковий кредит є короткостроковим.

Обліковуючи вексель, банк отримує його у своє розпорядження і стає кредитором-векселедержателем. Векселі, які обліковуються банком, повинні мати не менше двох підписів – векселедавця та першого векселедержателя. Кількість передавальних написів свідчить про надійність векселя (чим більше, тим краще).

За достроковий платіж банк утримує з номінальної суми векселя певну винагороду на свою користь, тобто вексель оплачується зі знижкою, яка називається **дисконтом**.

Сума дисконту розраховується за формулою:

$$C = \frac{H \times k \times n}{T \times 100\%},$$

де C – сума дисконту;

H – номінальна сума векселя;

k – річна облікова ставка;

n – строк у днях (від дня обліку до дня платежу);

T – максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Акцептний кредит надається векселедавцю і виступає як гарантійна послуга. Векселедавець, виставляючи вексель, вказує платника, який повинен акцептувати його. Клієнт виставляє тратту на банк, котрий її акцептує, за умови, що до настання строку платежу за векселем клієнт внесе в банк необхідну для погашення векселя суму. Позичальник (векселедавець) може використати акцептований банком вексель як платіжний засіб для купівлі товарів або облікувати його в іншому банку. Облік векселя може бути здійснено в банку, який його акцептував. У цьому випадку банк стає не лише гарантом, але й безпосереднім кредитором клієнта. За здійснення акцептної операції банк стягує комісію. Якщо позичальник до настання строку платежу за векселем не вніс до банку суму коштів, необхідних для погашення векселя, то вексель у цьому випадку оплачується за рахунок банку. Таким чином, гарантійна послуга перетворюється на кредитну і згідно з вексельним правом банк виставляє зворотну вимогу до векселедавця з подальшим примусовим стягненням боргу з позичальника.

Авальний кредит застосовується банками як гарантійна послуга. Він має покрити зобов'язання клієнта, якщо останній не зможе виконати їх самостійно. Аваль може бути здійснено під час видачі векселя або на будь-якому наступному етапі його обігу. В разі несплати платником пред'явленого йому векселя векселедержатель звертається з пропозицією про оплату до банку-аваліста. Після оплати авальованого векселя банк-аваліст набуває права регресної вимоги проти особи, за яку він надав аваль, а також проти всіх зобов'язаних за векселем осіб (акцептант, векселедавець, індосант).

Авальний кредит існує у вигляді різноманітних форм гарантій або доручень:

- доручень за кредитом;
- гарантій платежу;
- гарантій постачання.

За авальним кредитом нараховується комісія, а також сплачується процент.

Кредити під заставу цінних паперів

Приймаючи в забезпечення кредиту цінні папери, банки мають ураховувати:

- якість цінних паперів, на яку впливає безліч факторів, котрі не завжди можна врахувати в момент прийняття цих паперів у заставу;
- ліквідність цінних паперів;

- характеристику емітента і вид цінних паперів, що ним емітовані;
- ризики, характерні для цінних паперів.

Для одержання кредиту позичальник подає банку заяву разом з реєстром цінних паперів, які передаються в заставу. Якщо банк прийняв рішення про надання кредиту, то укладається кредитний договір і договір застави. Розмір кредиту встановлюється у процентах до вартості застави на момент укладання кредитної угоди. Цей процент визначається за кожним видом цінних паперів. Його розмір прямо пропорційно залежить від ліквідності цінних паперів: чим ліквідність вища, тим вищий процент кредиту від вартості застави. Дивіденди, які надходять від акцій, що передані в заставу, мають перераховуватися на рахунок клієнта. Позичкові кошти не повинні використовуватися для купівлі нових цінних паперів. Погашення кредиту під цінні папери здійснюється з регресією платежів: за бажанням позичальника – достроково; за вимогою кредитора – з попереднім повідомленням позичальника.

Іпотечний кредит

Іпотека – це особливий вид економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна.

Предметом іпотеки в разі надання кредиту можуть бути: житлові будинки, квартири, виробничі споруди, магазини, земельні ділянки тощо, що є власністю позичальника і не є об'єктом застави за іншою угодою.

Ресурси для надання іпотечного кредиту можуть надходити з двох джерел: залучені ресурси комерційних банків та кошти, отримані за рахунок реалізації іпотечних облігацій (заставні листи).

Іпотечні облігації – це довгострокові цінні папери, які емітуються фінансовими і нефінансовими інститутами під забезпечення нерухомістю і приносять твердий процент. У багатьох країнах іпотечні облігації є значною частиною ринку цінних паперів.

Механізм надання іпотечного кредиту такий: позичальник звертається до банку за кредитом під забезпечення нерухомості, землі. Банк вимагає від клієнта виписку з реєстру для того, щоб дізнатись про вартість застави і наявність чи відсутність інших заставних прав на неї. Такий реєстр, в якому фіксується інформація про власників майна, землі, зміни у власності, про видані та погашені іпотечні кредити, ведеться державними органами. Задоволення вимог кредиторів відбувається у порядку черговості запису їх номерів у реєстрі. Тому банки зацікавлені бути першими в списку кредиторів. Також важливо правильно оцінити вартість застави, щоб за рахунок реалізації майна можна було б погасити заборгованість.

Лізинговий кредит

Лізинговий кредит – це відносини між юридичними особами, які виникають у разі оренди майна і супроводжуються укладанням лізингової угоди. Лізинг є формою майнового кредиту.

Об'єктом лізингу є рухоме майно (машини, обладнання, транспортні засоби, обчислювальна та інша техніка тощо) та нерухоме майно (будинки, споруди, система телекомунікацій).

Механізм лізингу: на прохання клієнта банк закупає за власні гроші певне майно і бере на себе практично всі зобов'язання власника, включаючи відповідальність за збереження майна, внесення страхових платежів, оплату майнових податків. Клієнт, на прохання якого було куплено майно, укладає з банком строковий договір оренди, в котрому визначаються, поряд з іншими умовами, розмір орендної плати і періодичність її внеску. Орендна плата складається з двох величин: вартості майна і комісійної винагороди за лізингові послуги, що дорівнює відсотку за кредит.

Прибуток банку від лізингових операцій складається з лізингового відсотка і залишкової вартості майна до моменту закінчення строку оренди, податкових пільг, пов'язаних з інвестуванням в устаткування.

Відсоткова плата за лізингову послугу нижча від позичкового відсотка, тому клієнту вигідніше користуватись лізингом, ніж брати грошову позику для купівлі дорогого обладнання.

Сільськогосподарський кредит

Кредити сільськогосподарським підприємствам на поточні потреби включають кредити на покриття сезонних витрат, а саме: заготівлю кормів, добрив, робочу силу та паливо, а також на купівлю тварин.

Особливістю кредитування сільськогосподарських підприємств є те, що **банки повинні кредитувати весь кругообіг коштів позичальника**. Лише у цьому випадку існує впевненість, що банківські кошти не будуть «заморожені» на якійсь стадії виробництва.

Забезпеченням позичок можуть слугувати (крім звичайних видів майна) врожай та сільськогосподарська техніка.

Надання сільськогосподарського кредиту проводиться шляхом оплати з позичкового рахунка розрахункових документів за товарно-матеріальні цінності й послуги, що купують сільськогосподарські підприємства. Погашення кредиту відбувається з поточного рахунка сільськогосподарського підприємства в розмірах і строки, зазначені в кредитному договорі. Строки погашення позичок установлюються на ті квартали, в яких вихід продукції за планом перевищує планові витрати і приріст залишків матеріальних цінностей.

Сільськогосподарським підприємствам, які, крім виробничої діяльності, здійснюють ще й заготівельну, може надаватись авансовий кредит, тобто кредит готівкою для розрахунків з громадянами за куплену в них сільськогосподарську продукцію, а також для покриття заготівельних витрат. Розмір авансового кредиту розраховується на кожний місяць або квартал, виходячи з одноденної потреби в готівкових грошах для розрахунків з громадянами, господарських витрат у готівковій формі, пов'язаних з веденням цих закупок, та потреби в готівкових грошах у днях. Ця потреба залежить від умов ведення заготівель, віддаленості заготівників від банку. Її розмір установлюється, як правило, в межах 1–7 днів.

Споживчий кредит

Споживчий кредит – це позичка, яка надається лише в національній грошовій одиниці фізичним особам – резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору.

Залежно від цільового спрямування споживчі кредити поділяються на:

- поточні потреби (придбання товарів тривалого користування та послуг);
- витрати капітального характеру.

Для одержання кредиту на поточні потреби позичальник подає банку:

- паспорт;
- заяву на одержання кредиту, де зазначаються об'єкти кредитування, сума кредиту, строк погашення, забезпечення;
- документи, що підтверджують платоспроможність позичальника (довідка з місця роботи про суму заробітку та суму утримань, за наявності інших доходів – документи, що підтверджують їх одержання).

Споживчий кредит на витрати капітального характеру потребує від населення надання банкам звітів про цільове використання одержаних коштів.

Комерційні банки можуть надавати споживчий кредит під такі об'єкти:

- на капремонт садових будиночків, будинків у сільській місцевості, на будівництво гаражів, купівлю квартир, господарче улаштування;
- на будівництво індивідуальних будинків;
- на купівлю у громадян індивідуальних житлових будинків, реконструкцію і капремонт таких будинків.

До споживчого кредиту належить і кредит ломбардів, тобто кредитних установ, які надають грошові позички під заставу предметів особистого та домашнього споживання. Розмір кредиту залежить від виду речей, що надаються у заставу, їх ринкової вартості та встановленої ломбардом межі забезпечення.

Однією із форм **споживчого кредиту є кредитна картка**, умовою отримання якої є платоспроможність клієнта. За кожною карткою встановлюється ліміт кредитування. Від операцій з кредитними картками банк отримує дохід, який складається з:

- комісії, що стягується з торговельних організацій під час оплати рахунків за надані власнику кредитної картки товари;
- щорічної плати клієнтів за кредитні картки (якщо така встановлена);
- процента за кредит, що надається власникам кредитних карток у межах ліміту кредитування.

Консорціумний кредит

Консорціумне кредитування здійснюється з метою забезпечення гарантії повернення великих кредитів, зменшення рівня ризику в кредитуванні проектів, які потребують значних капітальних вкладень.

Банківський консорціум – це тимчасове об’єднання банків, які створюються для координації дій під час проведення різного роду банківських операцій або для кредитування однієї, але великої угоди.

Координує дії учасників **головний банк (лідер)**, який представляє інтереси консорціуму, але діє в межах повноважень, які отримує від інших учасників консорціуму. За організацію консорціуму банк-лідер отримує спеціальну винагороду, крім відсотків та комісійних, що покривають його витрати.

Взаємовідносини між учасниками консорціуму та позичальниками регулюються кредитним договором, який містить такі статті:

- перелік учасників консорціумної угоди;
- сума і термін кредиту;
- періодичність і порядок надання кредитів;
- процентна ставка, порядок нарахування та сплати процентів;
- умови дострокового погашення;
- порядок компенсації позичальником можливого збільшення вартості проекту;
- санкції за порушення умов договору;
- підписи та печатки всіх учасників угоди.

Кредит може надаватись таким чином:

- за допомогою акумулювання кредитних ресурсів у визначеному банку;
- шляхом гарантування загальної суми кредиту головним банком або групою банків, а кредитування здійснюється у міру виникнення потреби у позичці;
- шляхом зміни гарантованих банками-учасниками квот кредитних ресурсів за рахунок залучення інших банків до участі у консорціумній угоді.

В угоді щодо **паралельного кредиту** беруть участь два або більше банків, кожен з яких самостійно веде переговори з позичальником, а потім вони узгоджують між собою умови кредитування, щоб насамкінець укласти кредитні договори з позичальником на однакових умовах. Кожний банк самостійно надає позичальнику визначену частку кредиту. Повернення кредиту і сплата процентів здійснюються позичальником кожному банку-кредитору окремо.

ПРАКТИКУМ

Завдання 1

Банк надав своєму позичальнику можливість погасити кредит у 800 000 грн протягом 3 років шістьма рівними платежами з виплатою 8 % (простих) річних. Визначити суму відсотків, виплачену банку позичальником.

$$800\,000 / 6 = 133\,333,3.$$

$$800\,000 - 1\,333\,333,3 = 666\,666,7 * 0,08 / 2 = 26\,666,7.$$

Первісний платіж	Залишок заборгованості					
133 333,3	666 666,7	533 333,3	400 000,1	266 666,8	133 333,5	0
$\%=\Sigma*0,08/2$	26 666,7	21 333,3	16 000	10 666,7	5 333,3	80 000

Амортизована позика – платежі повинні проводитись регулярно в межах строку кредитування. До кінця строку весь розмір позики та відсотків має бути погашеним (позики з рівномірним зменшенням). Більша частина позик погашається щомісячними внесками.

Завдання 2

Видано амортизаційну позичку в сумі 100 000 дол. під 12 % річних, на 10 років із щорічним погашенням відсотків і частини суми основного боргу. Визначити розмір щорічного платежу.

Сума відсотків за 10 років = $100\,000 * 0,12 * 10 = 120\,000$ дол.

Загальна сума боргу $100\,000 + 120\,000 = 220\,000$ дол.

Щорічний платіж = $220\,000 : 10 = 22\,000$ дол.

Повністю амортизована позика вимагає від боржника сплати постійної суми грошей. Кредитор під час одержання платежу передусім ураховує його як погашення відсотків за кредит, а залишок зараховує на погашення суми основного боргу. При цьому, хоча кожен платіж однаковий, його частина на погашення основного боргу зростає, а на погашення відсотка зменшується через зменшення суми основного боргу.

Завдання 3

Видано повністю амортизовану позичку в сумі 100 000 дол. під 6 % річних. Щорічна виплата в погашення кредиту й відсотків становить 15 000 дол. Визначити, через скільки років кредит буде погашено (через 9 років).

Рік	Сума кредиту	Щорічний платіж	Проценти (6,00 %)
1	100 000,00	15 000,00	6000,00
2	91 000,00	15 000,00	5460,00
3	81 460,00	15 000,00	4887,60
4	71 347,60	15 000,00	4280,86
5	60 628,46	15 000,00	3637,71
6	49 266,16	15 000,00	2955,97
7	37 222,13	15 000,00	2233,33
8	24 455,46	15 000,00	1467,33
9	10 922,79	15 000,00	655,37
100 000 – (15 000 – gr. 4)			

Завдання 4

Видано лінійно-амортизаційний кредит у сумі 250 000 дол. під 4,5 % річних із щорічним погашенням сукупної заборгованості. Перший платіж у погашення заборгованості становив 30 000 дол., наступні платежі щорічно

зростали на 10 %. Визначити, через скільки років буде погашено кредит, а також суму відсотків, виплачених позичальником банку за весь період кредитування.

Коефіцієнт зростання щорічних виплат			1,10
Залишок кредиту	Щорічний платіж	4,50 %	Рік
250 000,00	30 000,00	11 250,00	1
231 250,00	33 000,00	10 406,25	2
205 356,25	36 300,00	9 241,03	3
174 667,28	39 930,00	7 860,03	4
138 604,31	43 923,00	6 237,19	5
96 526,20	48 315,30	4 343,68	6
47 723,05	53 146,83	2 147,54	7
Залишиться	3 276,24	51 486	
$250\,000 + 11\,250 - 30\,000 = 231\,250$			
$(231\,250 - 30\,000) + ((10\,406 - (33\,000 - 30\,000)))$			

Завдання 5

Фінансова компанія надала три різні споживчі кредити. Визначити загальну і середньозважену дохідність у % річних.

Показники	1	2	3
Сума кредиту, грн	100 000	150 000	75 000
Термін кредиту, міс.	6	9	12
Річна процентна ставка	24	19,5	21,5

1. Протягом року було надано кредитів на суму $100\,000 + 150\,000 + 75\,000 = 325\,000$ грн.

2. За рік було отримано процентного доходу $(100\,000 * 0,24 * 6 / 12) + (150\,000 * 0,195 * 9 / 12) + (75\,000 * 0,215) = 50\,062,5$ грн.

3. Загальна дохідність у % річних $50\,062,5 / 325\,000 = 0,154$ (15,4 %).

4. Середньозважена дохідність у % річних $(100\,000 * 24 + 150\,000 * 19,5 + 75\,000 * 21,5) / 325\,000 = 21,3$ %.

Завдання 6

Вартість товару 17 000 грн. Фізична особа розглядає пропозиції споживчого кредиту від двох фінансових компаній та має визначити для себе різницю у грошових витратах за цими пропозиціями.

Фінансова компанія А. Сума кредиту 75 % вартості товару. Комісія за оформлення кредиту – 1 % його суми. Строк – 15 місяців. Ставка – 15 % річних. Кредит погашається після завершення строку.

Фінансова компанія Б. Сума кредиту – 70 % вартості товару. Комісія за оформлення кредиту – 3 % його суми. Строк – 12 місяців. Ставка – 17 % річних. Кредит погашається після завершення строку.

Фінансова компанія А

1. Сума кредиту: $17\,000 * 0,75 = 12\,750$ грн.
 2. Комісія за оформлення кредиту: $12\,750 * 0,01 = 127,5$ грн.
 3. Процентні витрати: $12\,750 * 0,15 + 12\,750 * 0,15 * 3/12 = 1912,5 + 478,13 = 2390,63$ грн.
- Усього: $2390,63 + 127,5 = 2518,13$ грн.

Фінансова компанія Б

1. Сума кредиту: $17\,000 * 0,7 = 11\,900$.
 2. Комісія за оформлення кредиту: $11\,900 * 0,03 = 357$ грн.
 3. Процентні витрати: $11\,900 * 0,17 = 2023$ грн.
- Усього: $2023 + 357 = 2380$ грн.
Різниця: $138,13$ грн.

Завдання 7

Вартість товару – 11 200 грн. Фінансова компанія надала фізичній собі споживчий кредит 70 % вартості товару строком на один рік. Погашення кредиту відбувається щомісячно рівними частинами. Процентна ставка – 25 % річних – нараховується щомісячно на залишкову суму кредиту. Комісійна винагорода за оформлення кредиту – 0,5 % його суми – сплачена під час оформлення. Визначити суму доходу фінансової компанії. Місяць – 30 днів, рік – 360 днів.

1. Сума кредиту: $11\,200 * 0,7 = 7840$ грн.
2. Щомісячна сума погашення кредиту: $7840 / 12 = 653,33$ грн.
3. За перший місяць буде нараховано: $7840 * 0,25 / 12 = 163,33$ грн.
4. Залишок заборгованості на початок другого місяця $7840 - 653,33 = 7186,67$ грн.

Місяць	Залишок боргу	Нараховані за місяць %
1	7840,00	163,33
2	7186,67	149,72
3	6533,33	136,11
4	5880,00	122,50
5	5226,67	108,89
6	4573,33	95,28
7	3920,00	81,67
8	3266,67	68,06
9	2613,33	54,44
10	1960,00	40,83
11	1306,67	27,22
12	653,33	13,61

5. За 12 місяців буде отримано 1061,92 грн процентних платежів + $(0,5 * 7840) / 100 = 39,2$ грн – початкова комісія. Загальна сума доходу – 1101,12 грн.

Завдання 8

Фінансова компанія надає кредит у сумі 200 000 грн на 16 місяців. Ставка – 15 % на непогашену суму заборгованості, яка нараховується щоквартально. Погашення кредиту відбувається рівними частинами в кінці кожного кварталу користування кредитом разом з нарахованими процентами. Скласти план погашення кредиту і загальну суму процентного доходу. Місяць – 30 днів, рік – 360 днів.

1. Сума щоквартального погашення кредиту: $200\,000 / 4 = 50\,000$ грн.

2. За перший квартал сума нарахованих процентів становитиме $200\,000 * 0,15 / 4 = 7500$ грн, а сума платежу $50\,000 + 7500 = 57\,500$ грн.

Квартал	Борг	Сума % за квартал	Сума платежу за квартал
1	200 000	7500	57 500
2	150 000	5625	55 625
3	100 000	3750	53 750
4	50 000	1875	51 875
		18 750	218 750

Завдання 9

Фінансова компанія надає кредит у сумі 100 000 грн на 4 роки. Ставка – 5 складних процентів на непогашену суму заборгованості, яка нараховується щоквартально. Погашення кредиту відбувається рівними частинами в кінці кожного року користування кредитом разом з нарахованими процентами. Скласти план погашення кредиту і загальну суму процентного доходу. Місяць – 30 днів, рік – 360 днів.

1. Сума щорічного погашення кредиту: $100\,000 / 4 = 25\,000$ грн.

2. За перший рік кредитування нарахтована сума боргу становитиме $100\,000 * (1 + 0,05)^4 = 121\,551$ грн. Сума процентів: $121\,551 - 100\,000 = 21\,551$ грн.

3. Наприкінці першого року позичальник сплачує $25\,000 + 21\,551 = 46\,551$ грн.

Аналогічно наступні 3 роки.

Рік	Сума боргу на початок року	Нарощена сума боргу за рік	Сума % за рік	Сума платежу за рік
1	100 000	121 551	21 551	46 551
2	75 000	91 163	16 163	41 163
3	50 000	60 775	10 775	35 775
4	25 000	30 388	5 388	30 388
Нараховані проценти за весь період кредиту			53 877	153 877

ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Банк надав своєму позичальникові можливість погасити кредит у 800 000 грн протягом 3 років шістьма рівними платежами з виплатою 8 % (простих) річних. Визначити суму відсотків, виплачену банку позичальником.

2. Банк видав позичку в розмірі 500 тис. грн на три квартали за простою ставкою, яка у першому кварталі становила 30 % річних, а в кожному наступному зростала на 10 %. Визначте суму, що погашається, та суму відсотків, що сплачуються за позичкою.

3. Визначити процентні витрати банку за депозитною операцією за умови, що депозит прийнятий на термін з 01.04.2002 до 01.06.2002 у сумі 15 тис. грн під 15 % річних.

4. Визначити процентний дохід банку, який видав кредит у сумі 100 тис. грн терміном з 02.04.2002 до 01.06.2002 під 40 % річних. У році – 360 днів, у місяці – 30 днів.

5. Визначити процентний дохід банку, який видав кредит фірмі в сумі 100 тис. грн на 2 роки під 40 % річних. Через півроку ставка була встановлена в розмірі 35 % річних, ще через півроку – 30 % річних.

6. Визначити процентний дохід банку, який дав кредит позичальнику в сумі 10 тис. грн терміном на 1 рік під 40 %. Через 3 місяці ставка була знижена до 20 % річних.

7. Визначити процентні доходи банку, який видав кредит 500 тис. грн під 30 % річних терміном на 2 роки. Через 1,5 років ставка була підвищена до 40 % річних.

8. Визначити процентний дохід банку, який видав 150 тис. грн на 1 рік під 25 % річних із правом його дострокового погашення. Через 3 місяці позичальник погасив 25 тис. грн, а суму, що залишилася, після закінчення року.

9. Визначити процентні доходи банку за весь період кредитування, якщо банк видав 120 тис. грн кредиту терміном на 2 роки під 15 % річних із правом його дострокового погашення. Через півроку позичальник погасив 80 тис. грн, а суму, що залишилася, наприкінці терміну кредитування.

10. Визначити суму процентних виплат банку, який прийняв депозит у 10 000 грн під 5 складних відсотків терміном на 3 роки. Період нарахування відсотків становить 1 рік.

11. Інвестор має 6000 грн. Через два роки йому необхідно мати 22 000 грн. Банк 1 пропонує йому придбати на 2 роки депозитний сертифікат з нарахуванням 25 складних відсотків щоквартально. Банк 2 пропонує розмістити кошти на 2 роки на строковий вклад під 90 складних відсотків з періодом нарахування 1 рік.

12. Визначте суму відсотків, що сплачуються за позичкою у розмірі 500 тис. грн на три квартали за простою ставкою, яка у першому кварталі становила 30 % річних, а в кожному наступному зростала на 10 %.

13. Через 60 днів позичальник має сплатити 10 000 грн. Кредит виданий під 15 % річних. Визначити первісну суму боргу.

14. Визначити процентний дохід банку, який видав кредит фірмі в сумі 200 тис. грн на 1,5 років під 34 % річних. Через півроку ставка була встановлена в розмірі 35 % річних, ще через півроку – 40 % річних.

15. Визначити процентний дохід банку, який видав 50 тис. грн на 1 рік під 15 % річних із правом його дострокового погашення. Через 4 місяці позичальник погасив 20 тис. грн, а суму, що залишилася, після закінчення терміну кредитування.

16. Банк видав позичку в розмірі 100 тис. грн на три квартали за простою ставкою, яка у першому кварталі становила 10 % річних, а в кожному наступному зростала на 10 %. Визначте суму відсотків.

17. Інвестор має 10 000 грн. Банк 1 пропонує йому придбати на 2 роки депозитний сертифікат з нарахуванням 10 складних відсотків щоквартально. Банк 2 пропонує розмістити кошти на 2 роки на строковий вклад під 50 складних відсотків з періодом нарахування 1 рік. Який варіант обрати інвестору?

18. Кредит надано в сумі 100 000 грн. Ставка – 25 % річних. Позичальник щомісячно вносить у банк 30 000 грн. Із цієї суми банк насамперед погашає проценти за кредитом, а суму залишку спрямовує на погашення основної суми боргу. Визначте залишок заборгованості банку на початок четвертого місяця кредитування.

ТЕМА 8. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ ТА ФІНАНСОВІ ПОСЕРЕДНИКИ

Сучасна кредитна система поділяється на два основні блоки: банківська система та парабанківська (позабанківська) система.

До загальних рис банківської системи можна зарахувати: *поєднання однотипних елементів*, які підпорядковуються однаковим цілям; динамічність системи, адаптація до постійних змін економічної ситуації в країні; закритість системи, що проявляється концентрацією уваги на діяльності, яка пов'язана з грошовою сферою; саморегуляція системи, коли у разі банкрутства одного банку інші займають його нішу.

Небанківські фінансово-кредитні установи мають у своїй діяльності багато спільного з банками, зокрема таке.

Спеціалізація небанківських посередників здійснюється за двома критеріями:

- 1) за характером залучення вільних грошових коштів кредиторів;
- 2) за тими додатковими послугами, які надають фінансові посередники своїм кредиторам.

Небанківські фінансово-кредитні установи мають у своїй діяльності багато спільного з банками, зокрема:

– функціонують у тому самому секторі грошового ринку, що й банки, формуючи свої ресурси (пасиви), вони випускають, подібно до банків, боргові зобов'язання, які менш ліквідні, ніж зобов'язання банків, проте також можуть реалізовуватись на ринку як додатковий фінансовий інструмент;

– розміщуючи свої ресурси в дохідні активи, вони купують боргові зобов'язання, створюючи, подібно до банків, власні вимоги до інших економічних суб'єктів, хоча ці вимоги менш ліквідні й більш ризиковані, ніж активи банків;

– їхня діяльність щодо створення зобов'язань і вимог ґрунтується на тих самих засадах, що й банків: їхні зобов'язання менші за розмірами, коротші за термінами, ніж власні вимоги, внаслідок чого їхні платежі за зобов'язаннями менші, ніж надходження за вимогами, що створює базу для прибуткової діяльності. Перетворюючи одні зобов'язання на інші, вони, як і банки, забезпечують трансформацію руху грошового капіталу на ринку – трансформацію строкову, обсягову і просторову, а також трансформацію ризиків шляхом диверсифікації.

Водночас діяльність небанківських фінансово-кредитних установ істотно відрізняється від банківської діяльності:

- вона не пов'язана з тими операціями, які визнані як базові банківські;
- вона не стосується процесу створення депозитів і не впливає на динаміку пропозиції грошей;
- законодавство всіх країн дає їм інший статус, ніж банкам;
- вона є вузькоспеціалізованою.

Класифікація посередників

Усередині групи договірних посередників за цим критерієм можна виокремити:

- страхові компанії;
- недержавні пенсійні фонди;
- ломбарди, лізингові та факторингові компанії.

Усередині групи інвестиційних посередників за цим критерієм можна виокремити:

- інвестиційні фонди;
- фінансові компанії;
- кредитні товариства, спілки тощо.

Страхова компанія – спеціалізована установа, діяльність якої полягає у реалізації відносин щодо захисту майнових інтересів економічних суб'єктів під час настання певних випадків.

Факторингова компанія – фінансовий посередник, що спеціалізується на купівлі у фірм прав на вимогу боргу.

Фінансова компанія – фінансово-кредитна установа, діяльність якої складається з мобілізації тимчасово вільних коштів з метою подальшого надання їх у позики, як правило, неінвестиційного характеру.

Кредитна спілка – організація, метою діяльності якої є фінансовий захист її членів шляхом взаємного кредитування за рахунок їхніх залучених особистих заощаджень.

Лізингова компанія – спеціалізована фінансово-кредитна установа, яка за власні або залучені кошти придбаває предмети тривалого користування з метою передання їх у довгострокову оренду або оренду з викупом, як правило, на тривалий час.

Трастова компанія здійснює управління майном, грошима або цінними паперами чи правами за дорученням власника.

Брокер – фінансовий посередник, який діє від імені, за дорученням і за кошти клієнта у здійсненні купівлі або продажу його активів.

Дилер – фінансовий посередник, який здійснює операції з купівлі або продажу цінних паперів від свого імені та за власний рахунок.

Інвестиційна компанія – фінансовий посередник, що спеціалізується на управлінні вільними грошовими коштами інвестиційного призначення.

Процеси, явища, зв'язки, які стосуються національної банківської та парабанківської системи, це чинники, що визначають тип її поведінки: реактивний, адаптивний і активний, а також стимулюють розвиток механізмів саморегуляції. Тип поведінки банківської системи визначає напрями її розвитку.

Реактивна поведінка кредитної системи визначається переважно середовищем, в якому вона функціонує. Серед основних чинників, що зумовлюють реактивну поведінку банківської системи, виокремлюють загальний рівень розвитку економіки країни й окремих її регіонів, структуру власності в економіці, інфляційні процеси, соціально-політичні чинники, особли-

вості державного регулювання. Адаптивна поведінка, крім середовища існування системи, визначається властивою їй функцією саморегуляції. Чинники, що визначають можливості банківської системи до саморегуляції, – це ступінь незалежності й методи роботи центрального банку, структура організації та ступінь розвиненості мережі комерційних банків, зокрема іноземних, здатність комерційних банків регулювати свої витрати, наявність або відсутність традицій у банківській справі. Активна поведінка системи допускає зміну навколишнього середовища згідно з її потребами.

Залежність поведінки кредитної системи від процесів і явищ, що відбуваються в суспільстві, підтверджує історія функціонування грошового товару. Банківська та парабанківська системи в Україні в XIX–XX ст. були нерозривно пов'язані з розвитком економіки, політики, ідеології, соціальних і етичних орієнтирів дореволюційної Росії та СРСР. Зрозуміло, що кредитна система України в цей період часу могла лише реагувати на процеси та перетворення, що відбувалися в суспільстві й економіці, без якогось впливу на них.

Активну поведінку кредитної системи, тобто можливість її впливу на зміну навколишнього середовища, уявити в період перехідної та навіть стабільної ринкової економіки досить важко. Ми дотримуємось думки, що сфера реальної економіки первинна, а сфера грошового обігу – вторинна. Хоча вплив грошей на розвиток та ефективність економіки безумовний.

Напевно, єдиним нині прикладом активної поведінки національної кредитної системи, яка адаптує до себе економіки більшості країн світу, є Федеральна резервна система США, а фінансова безпека будь-якої країни залежить не в останню чергу від стану її резервів, сформованих у доларах США.

Банківська система: сутність, принципи побудови та функції

У теорії банківської справи існує декілька підходів до визначення поняття «банківська система».

У рамках інституційного наряду банківська система розглядається як сукупність банків, що її утворюють. З іншого боку, представники інституційно-економічного підходу, зокрема А. О. Єпіфанов, О. В. Дзюблюк, вважають, що банківську систему слід розглядати, виходячи з економічних, правових, організаційних умов, що визначають потребу системного впорядкування банківської діяльності.

В. В. Коваленко пропонує узагальнене визначення банківської системи як цілісного механізму, що взаємодіє з іншими системними структурами фінансового ринку та утворює як його підсистема загальніше об'єднання – економічну систему в цілому.

На нашу думку, найбільш вдале, незважаючи на перевантаженість термінами, визначення запропоновано В. В. Масленніковим: банківська система – це складна система, що входить у системи вищого рівня, самоорганізується й історично складається під впливом зовнішніх і внутрішніх процесів, є цілісною сукупністю установ, які здійснюють банківську діяльність і виконують функцію внутрішнього управління банківських інститутів.

Основні функції банківської системи України:

- трансформаційна;
- функція створення платіжних засобів;
- регулювання грошової маси в обігу;
- стабілізаційна.

Трансформаційна функція у межах системи є більш масштабним, завершеним та ефективним поняттям, ніж сума трансформаційних потенціалів усіх банків. Велику роль у трансформаційних процесах відіграє Національний банк України. Шляхом рефінансування за рахунок проведення кредитних аукціонів, тендерів, кредитування Центральний банк трансформує ресурси грошового ринку в регіональному аспекті у значно більших масштабах за строками, розмірами, ризиками, ніж окремі комерційні банки. Таким чином, він завершує трансформаційні процеси в межах усього грошового ринку, що були розпочаті комерційними банками.

Функція створення платіжних засобів, або емісійна, полягає у випуску платіжних інструментів. В її виконанні беруть участь усі ланки системи – центральний банк, який здійснює готівкову емісію, оскільки він має монополієне право на її випуск, а також банки другого рівня, які випускають кредитні платіжні інструменти.

Функція забезпечення стабільної банківської діяльності та грошового ринку (стабілізаційна функція) зумовлена високою ризиковістю банківської діяльності. Банки виступають посередниками на грошовому ринку та функціонують переважно за рахунок чужих капіталів. Саме тому вони перебувають під постійним контролем і тиском з боку великої кількості клієнтів та акціонерів, дії яких визначаються не тільки економічними розрахунками, але й чутками, очікуваннями, припущеннями.

Стабілізаційна функція банківської системи здійснюється шляхом прийняття законів та інших нормативних актів, що регламентують діяльність усіх її ланок: від центрального банку до вузькоспеціалізованих комерційних банків, а також створення механізму контролю і нагляду за дотриманням цих законів і діяльністю банків у цілому.

Згідно з положенням Закону України «Про банки і банківську діяльність», банківська система України є дворівневою: перший рівень – Національний банк України, емісійний центр; другий рівень – неемісійні: універсальні, спеціалізовані, державні, банківські холдинги.

Основні принципи формування дворівневої банківської системи:

- недопустимість втручання в банківську діяльність третіх осіб;
- можливість вибору обслуговуючого банку клієнтом;
- доступність інформації про діяльність банків;
- рівноправність, свобода в раціональній діяльності;
- розвиток конкуренції в банківській діяльності;
- можливість самостійно налагоджувати і розвивати зовнішньоекономічні зв'язки.

У 1997 р. в Україні введено нову класифікацію видів економічної діяльності. Відповідно до неї, код 65 (фінансова діяльність), що включає фінансове посередництво, грошове посередництво, фінансовий лізинг, страхування – код 66. Код 67 – допоміжна діяльність у сфері фінансів і страхування.

Фінансовими операціями визначено операції залучення фінансових активів вкладника в депозит або інші види управління, а також торгівлю фінансовими активами. До фінансових належать операції із залучення депозитів (внесків, вкладів), страхування (перестрахування), видачі або передачі позик або кредитів, довірчого управління майном, фінансового лізингу, надання фінансових гарантій та зобов'язань, торгівлі валютними цінностями, цінними паперами та іншими видами фінансових активів, випуску та торгівлі строковими біржовими контрактами, надання послуг, пов'язаних із внесенням платежів та грошовими переказами (включаючи видачу та інкасацію дебетових та кредитних карток, дорожніх, банківських та персональних чеків), ломбардних послуг, випуску та розповсюдження лотерей і проведення розіграшів, букмекерська діяльність, надання банківських послуг, які можуть здійснюватися виключно банками.

Фінансовими вважаються такі послуги.

1. Випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та їх обслуговування.
2. Довірче керування фінансовими активами.
3. Обмін валют.
4. Залучення коштів із зобов'язанням їх подальшого повернення.
5. Фінансовий лізинг.
6. Надання коштів у позичку.
7. Видача гарантій і поручництв.
8. Переказ грошей.
9. Послуги у сфері страхування і накопичувального пенсійного забезпечення.
10. Торгівля цінними паперами.
11. Факторинг.
12. Інші операції, що відповідають критеріям, установленим у Законі «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Фінансові посередники, як правило, це великі фінансові структури. До них належать банківська система, небанківські кредитні інститути. Фінансові посередники практично створюють нові фінансові активи.

Якщо вважати, що банк – це посередник між кредитором і позичальником, то як пояснити, що у своїй повсякденній діяльності він і кредитор, і позичальник, оскільки щодня він і віддає свої ресурси й одержує чужі?

У Законі «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» наведено такі визначення.

Фінансова установа – юридична особа, що відповідно до законодавства надає кілька фінансових послуг і зарахована до відповідного реєстру в порядку, встановленому законодавством. До фінансових установ належать

банки, кредитні союзи, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди й компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

Кредитна установа – фінансова установа, що відповідно до закону має право за рахунок залучених коштів надавати на свій ризик фінансові кредити (форми кредиту: державний, комерційний, цивільний (особистий), міжнародний, банківський).

Кредитна спілка – некомерційна організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Пропозиції НБУ до законопроекту передбачають надання можливості кредитній спілці самостійно обирати бажану форму діяльності як прибутковій або неприбутковій установі відповідно до норм Податкового кодексу України.

Кредитна спілка є фінансовою установою, виключним видом діяльності якої є надання фінансових послуг.

Формування ресурсів. У ст. 20 чинного Закону зазначено, що капітал кредитної спілки складається з пайового, резервного та додаткового, а також залишку нерозподіленого доходу спілки і не може бути меншим 10 відсотків від суми її загальних зобов'язань.

Кредитна спілка зобов'язана здійснювати розподіл прибутку шляхом спрямування до резервного капіталу не менше 50 % чистого прибутку кожного звітного періоду до моменту, коли на кінець звітного періоду співвідношення резервного капіталу до активів кредитної спілки становитиме не менше 15 %, а накопичений фінансовий результат є додатним.

Коли на кінець звітного періоду співвідношення резервного капіталу до активів кредитної спілки становитиме не менше 15 % і накопичений фінансовий результат є додатним, кредитна спілка зобов'язана здійснювати розподіл прибутку шляхом спрямування до резервного капіталу не менше 30 % чистого прибутку кожного звітного періоду.

АКТИВИ		Необхідний резерв
1000		150
ПРИБУТОК 100		
До формування необхідного резерву		
Резерв	До розподілу	
50	50	
Коли сформували резерв 150		
30	70	

У проєкті НБУ конкретизовані активні операції кредитних спілок:

- 1) надання кредитів членам кредитної спілки;
- 2) розміщення коштів на рахунках у банках;

- 3) розміщення коштів на рахунках в об'єднаній кредитній спілці;
- 4) інвестиції у державні цінні папери;
- 5) інші види активних операцій, що не заборонені законом або нормативно-правовими актами.

Кредитній спілці дозволяється набувати у власність нерухоме та/або рухоме майно загальною вартістю не більше 25 відсотків власного капіталу кредитної спілки та лише з метою забезпечення надання послуг членам кредитної спілки.

Регулювання

Кредитні спілки зобов'язані дотримуватися вимог до пруденційних нормативів, установлених нормативно-правовими актами регулятора, зокрема щодо:

- 1) достатності капіталу першого рівня та достатності регулятивного капіталу;
- 2) розміру комбінованого буфера капіталу;
- 3) ліквідності;
- 4) концентрації кредитного ризику;
- 5) лімітів кредитування пов'язаних осіб.

Фінансова компанія – фінансова установа, яка надає фінансові послуги і не є страховиком, фінансовою установою, яка надає послуги з накопичувального пенсійного забезпечення, фінансовою установою – юридичною особою публічного права, а **також кредитною установою**, у тому числі кредитною спілкою та ломбардом.

Фінансові компанії – це небанківські інститути кредитної системи, що спеціалізуються на кредитуванні продажів споживчих товарів з відстрочкою платежу.

Фінансові компанії можуть бути створені як самостійні юридичні особи на акціонерних чи пайових засадах або ж як окремі структурні підрозділи, філії, дочірні підприємства банків і страхових компаній, що відображає прагнення останніх опанувати відповідні сектори ринку кредитних послуг. Крім того, фінансові компанії можуть створюватись промисловими фірмами – виробниками споживчих товарів.

Ресурси фінансових компаній формуються шляхом випуску власних боргових зобов'язань, як правило, облігацій або векселів. Крім того, фінансові компанії можуть користуватися короткостроковими кредитами комерційних банків.

Основною функцією фінансових компаній є надання кредитів покупцям споживчих товарів шляхом придбання у торговельних фірм боргових зобов'язань, якими були оформлені відповідні продажі.

При цьому діє така схема операцій:

1. У процесі придбання товару покупцем, як правило, спочатку сплачується частина його вартості (в межах 20 %), а решта суми оформлюється в кредит. Після цього фінансова компанія на основі попередньо укладеного

з торговою фірмою договору та представлених нею документів про продаж у кредит направляє продавцю обумовлену суму, що дорівнює ціні товару за мінусом оплаченої частини.

2. Покупець, що придбав товар, погашає свою заборгованість перед фінансовою компанією протягом обумовленого договором строку (1–4 роки) щомісячними внесками з виплатою відповідних процентів. При цьому фінансова компанія може виставити низку тратт на покупця, який повинен їх акцептувати.

3. Процент за такого роду кредитами, як правило, вищий, ніж процент за звичайними позиками банків, виданими на аналогічні строки, що пов'язано з більшим рівнем ризику непогашення кредиту.

4. Фінансові компанії можуть надавати позики торговельним фірмам під заставу боргових зобов'язань покупців або кредитувати безпосередньо самих покупців. У деяких випадках фінансові компанії здійснюють також лізингові та факторингові операції.

До діяльності фінансової компанії законодавством висуваються певні вимоги:

– в установчих документах має бути визначена діяльність з надання певних видів фінансових послуг як виключна діяльність;

– необхідна наявність власного капіталу в розмірі не менше ніж 5 млн грн для фінансових компаній, які планують надавати послуги із залучення коштів фізичних осіб; не менше ніж 3 млн грн – для всіх інших фінансових компаній.

Статутний (пайовий) капітал має бути сплачено у грошовій формі й розміщено на банківських рахунках комерційних банків.

ТЕСТИ

1. Що таке фінансове посередництво:

- а. акумуляція та розміщення грошей на грошовому ринку;
- б. операції з надання кредитів;
- в. операції з фінансування інвестицій;
- г. операції з обслуговування платіжного обороту;
- д. операції з обслуговування державного боргу?

2. До фінансових посередників в Україні належать:

- а. підприємства;
- б. будівельні компанії;
- в. ломбарди;
- г. Національний банк;
- д. немає правильної відповіді.

3. Як називається кредитна установа, що надає позики під заставу рухомого майна:

- а. трастова компанія;
- б. фінансова компанія;

- в. ломбард;
- г. інвестиційна компанія;
- д. іпотечна компанія?

4. Як називається кредитна установа, що надає позики під заставу нерухомого майна:

- а. трастова компанія;
- б. фінансова компанія;
- в. ломбард;
- г. інвестиційна компанія;
- д. іпотечна компанія?

5. Переміщення грошей на грошовому ринку безпосередньо від власників-кредиторів до позичальників – це:

- а. зворотне фінансування;
- б. пряме фінансування;
- в. опосередковане фінансування;
- г. банківське кредитування;
- д. форфейтинг.

6. Як називається переміщення грошей між суб'єктами грошового ринку через фінансових посередників:

- а. пряме фінансування;
- б. опосередковане фінансування;
- в. зворотне фінансування;
- г. банківське кредитування;
- д. факторинг?

7. Як називається фінансовий посередник, діяльність якого не пов'язана з обов'язковим виконанням норм резервування:

- а. лізингова компанія;
- б. кредитна спілка;
- в. страхова компанія;
- г. небанківська фінансово-кредитна установа;
- д. усі відповіді правильні?

8. Як називається спеціалізована установа, діяльність якої полягає у реалізації відносин щодо захисту майнових інтересів економічних суб'єктів під час настання певних випадків:

- а. фінансова компанія;
- б. страхова компанія;
- в. факторингова компанія;
- г. інвестиційна компанія;
- д. соціальний фонд?

9. Як називається фінансовий посередник, що спеціалізується на купівлі у фірм прав на вимогу боргу:

- а. фінансова компанія;
- б. страхова компанія;
- в. факторингова компанія;
- г. лізингова компанія;
- д. інвестиційна компанія?

10. Як називається фінансово-кредитна установа, діяльність якої полягає в мобілізації тимчасово вільних коштів з метою подальшого надання їх у позики, як правило, неінвестиційного характеру:

- а. страхова компанія;
- б. лізингова компанія;
- в. факторингова компанія;
- г. фінансова компанія;
- д. інвестиційна компанія?

11. Як називається організація, метою діяльності якої є фінансовий захист її членів шляхом взаємного кредитування за рахунок залучених їхніх особистих заощаджень:

- а. кредитна спілка;
- б. фінансова компанія;
- в. страхова компанія;
- г. трастова компанія;
- д. факторингова компанія?

12. Як називається спеціалізована фінансово-кредитна установа, яка за власні або залучені кошти придбаває предмети тривалого користування з метою передання їх у довгострокову оренду або оренду з викупом, як правило, на тривалий час:

- а. факторингова компанія;
- б. інвестиційна компанія;
- в. лізингова компанія;
- г. трастова компанія;
- д. форфейтингова компанія?

13. Як називаються товариства, що здійснюють управління майном, грошима або цінними паперами чи правами за дорученням власника:

- а. факторингові компанії;
- б. інвестиційні компанії;
- в. фінансові компанії;
- г. трастові компанії;
- д. форфейтингові компанії?

14. Як називається довірче товариство, якому передається в управління виробничий комплекс:

- а. пасивний траст;
- б. активний траст;
- в. підприємницький траст;
- г. загальний траст;
- д. фінансовий траст?

15. Як називається довірче товариство, що спеціалізується на об'єднанні коштів дрібних власників:

- а. активний траст;
- б. підприємницький траст;
- в. пасивний траст;
- г. загальний траст;
- д. об'єднаний траст?

16. Як називається фінансовий посередник, який діє від імені, за дорученням і за кошти клієнта у здійсненні купівлі або продажу його активів:

- а. дилер;
- б. брокер;
- в. андерайтер;
- г. маклер;
- д. трасант?

17. Як називається фінансовий посередник, який здійснює операції з купівлі або продажу цінних паперів від свого імені та за свій рахунок:

- а. брокер;
- б. андерайтер;
- в. дилер;
- г. маклер;
- д. трасант?

18. Як називається фінансовий посередник, що спеціалізується на управлінні вільними грошовими коштами інвестиційного призначення:

- а. інвестиційна компанія;
- б. страхова компанія;
- в. факторингова компанія;
- г. лізингова компанія;
- д. фінансова компанія?

19. Як називаються інвестиційні компанії, які випускають чітко визначену кількість інвестиційних сертифікатів, що продаються інвесторам:

- а. відкритого типу;
- б. закритого типу;

- в. спільного типу;
- г. операційного типу;
- д. інвестиційного типу?

20. Як називаються інвестиційні компанії, що можуть у будь-який момент часу придбати випущені ними в обіг інвестиційні сертифікати або акції:

- а. спільного типу;
- б. закритого типу;
- в. відкритого типу;
- г. операційного типу;
- д. інвестиційного типу?

21. Функціональна спеціалізація парабанківських фінансових установ передбачає діяльність:

- а. інвестиційну;
- б. трастову;
- в. міжнародну;
- г. соціальну;
- д. надання споживчого кредиту.

22. Галузева спеціалізація парабанківських фінансових установ передбачає діяльність:

- а. інвестиційну;
- б. клірингову;
- в. соціального розвитку;
- г. ощадну.

23. Клієнтська спеціалізація парабанківських фінансових установ передбачає діяльність:

- а. міжнародну;
- б. надання споживчого кредиту;
- в. інвестиційну;
- г. клірингову;
- д. біржову.

ПРАКТИКУМ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ І ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

Варіант 1

Завдання 1. Тестові питання

1. У кредитних відносинах використовується така функція грошей:
 - а) засіб обігу;
 - б) міра вартості;
 - в) засіб платежу;
 - г) засіб нагромадження.

2. Представники «кембриджської версії» кількісної теорії грошей:
- а) А. Пігу;
 - б) Д. Робертсон;
 - в) І. Фішер;
 - г) Д. Рікардо;
 - д) Д. Юм;
 - е) А. Маршал.
3. Обіг готівкових грошей регулюється:
- а) правилами, встановленими Національним банком України, що визначають загальний порядок проведення грошово-готівкових операцій;
 - б) методами впливу на кредитні відносини Національного банку України з комерційними банками;
 - в) установленням економічних показників впливу на діяльність комерційних банків;
 - г) правилами, встановленими Міністерством фінансів України.
4. Стратегічні цілі грошово-кредитної політики:
- а) регулювання грошової маси;
 - б) поживавлення або стримування ринкової кон'юнктури;
 - в) забезпечення оптимального рівня зайнятості;
 - г) зміна процентної ставки;
 - д) збалансування економічного розвитку;
 - е) стримування інфляції.
5. За видами інструментів грошовий ринок поділяється на ринок:
- а) цінних паперів;
 - б) короткострокових позик;
 - в) позичкових капіталів;
 - г) короткострокових фінансових активів;
 - д) середньо- і довгострокових активів.
6. Валютна інтервенція – це:
- а) пряме втручання ЦБ у діяльність валютного ринку з метою впливу на курс національної валюти шляхом купівлі-продажу іноземної валюти;
 - б) зміна облікової ставки центральних банків з метою регулювання валютного курсу шляхом впливу на рух короткострокових капіталів;
 - в) вирівнювання конкурентоздатності окремих країн.
7. Норма процента – це:
- а) відношення суми капіталу, наданого в позичку, до суми річного доходу, отриманого на позичковий капітал, помножене на 100 %;
 - б) відношення суми річного доходу, отриманого на позичковий капітал, до суми капіталу, наданого в позичку, помножене на 100 %.

8. Яка з наведених характеристик банку правильна:

- а) банк – це фінансовий посередник грошового ринку;
- б) банк – це підприємство, що продукує і поставляє на ринок кредит;
- в) банк – це і фінансовий посередник, і кредитне підприємство?

9. Основні функції Центрального банку (знайдіть неправильне твердження):

- а) валютне регулювання;
- б) емісійний центр;
- в) виконавець державного бюджету;
- г) банк уряду;
- д) державний скарбник.

10. Пасивними операціями комерційних банків є:

- а) операції з формування ресурсів;
- б) залучення різноманітних внесків;
- в) емісія цінних паперів;
- г) одержання кредитів від інших банків.

11. Форма організації валютних відносин між усіма чи переважною більшістю країн світу, яка закріплена комплексом міжнародних угод та правил, – це:

- а) національна валютна система;
- б) світова валютна система;
- в) міжнародна валютна система;
- г) інше.

12. БМР виконує такі функції:

а) приймає від центральних банків депозити в іноземній валюті або золоті, проводить операції з купівлі-продажу і зберігання золота, надає центральним банкам забезпечені золотом або депозитами кредити;

б) проводить операції з купівлі-продажу акцій ТНК, надає центральним банкам забезпечені золотом або депозитами кредити;

в) розробляє документи з банківського нагляду, подає до міжнародного суду позови на неправомірні дії тих чи інших національних банків, зберігає золото і депозити, надає кредити та інші різноманітні послуги.

13. У банку відкрито депозити на 10 000 грн. Норма обов'язкових резервів – 25 %. На скільки може збільшитись кількість грошей в обігу в результаті операцій на монетарному ринку:

- а) 7500 грн;
- б) 40 000 грн;
- в) 30 000 грн;
- г) інше?

14. Розрахуйте ефект грошового мультиплікатора, якщо норма обов'язкових резервів дорівнює 15 %, а співвідношення між готівкою та депозитами – 25 %:

- а) 2,875;
- б) 1,154;
- в) 3,125.

Завдання 2. Задачі

Задача 1. Визначити кількість грошей, необхідних для обігу, якщо сума цін за реалізовані товари (послуги, роботи) – 4700 млрд грн, сума цін товарів, що продані з відстрочкою платежу, термін оплати яких не настав, – 120 млрд грн. Сума платежів за довгостроковими зобов'язаннями, терміни сплати яких настали, – 155 млрд грн. Сума платежів, що взаємо погашаються, – 460 млрд грн, а середня кількість оборотів грошової одиниці за рік дорівнює 10.

Задача 2. Вкладник вніс 60 000 грн у комерційний банк під 10 % річних на 3 роки. Розрахувати суму вкладу через 3 роки та процентний дохід вкладника, якщо за вкладом нараховуються:

- а) прості відсотки;
- б) складні відсотки.

Варіант 2

Завдання 1. Тестові питання

1. Країна, де з'явилися перші паперові гроші:

- а) Росія;
- б) Японія;
- в) США;
- г) Китай.

2. Мотив зберігання грошей Дж. Кейнса, який виникає із бажання уникнути втрат капіталу під час зберігання активів у формі облігацій у період очікуваного підвищення норми позикового відсотка:

- а) мотив обачності;
- б) трансакційний мотив;
- в) спекулятивний мотив.

3. Що належить до методів державного регулювання грошового обігу:

а) регулювання кредитних відносин Центрального банку з комерційними банками; проведення операцій на фондовій біржі; установлення економічних показників регулювання діяльності комерційних банків;

б) регулювання кредитних відносин Центрального банку з комерційними банками; традиційний метод емісійно-кредитного регулювання; установлення економічних показників регулювання діяльності комерційних банків;

в) регулювання грошового обороту; традиційний метод емісійно-кредитного регулювання; регулювання кредитних відносин Центрального банку з комерційними банками?

4. Грошова система, за якої національна грошова одиниця обмінюється на іноземну валюту, розмінну на золото:

- а) система паралельної валюти;
- б) система подвійної валюти;
- в) система кульгаючої валюти;
- г) золотомонетний стандарт;
- д) золотозлитковий стандарт;
- е) золотодевізний стандарт.

5. Реальна процентна ставка – це:

- а) рівень процентної ставки, що фактично склався на ринку;
- б) номінальна ставка, скоригована на рівень інфляції;
- в) норма доходу, яку стягує банк за позичками, наданими іншим банкам.

6. Оголошення державою знецінених паперових грошових знаків недійсними – це:

- а) нуліфікація;
- б) девальвація;
- в) деномінація;
- г) ревальвація.

7. Вид кредиту, що оформлюється векселем:

- а) державний;
- б) комерційний;
- в) банківський;
- г) споживчий.

8. Інвестиційні банки (визначте неправильне твердження):

- а) здійснюють операції з випуску і розміщення цінних паперів;
- б) здійснюють розрахунки й організовують платіжний обіг у масштабі всього народного господарства;
- в) акумулюють грошові заощадження населення для довгострокового фінансування економіки.

9. Для чого центральний банк купує валюту на валютному ринку:

- а) щоб знизити курс іноземної валюти;
- б) щоб підвищити курс національної валюти;
- в) щоб підвищити курс іноземної валюти?

10. Документи, які має подати комерційний банк на реєстрацію:

- а) заява про реєстрацію, установчі документи, висновки аудиторської фірми, відомості про професійну придатність керівників;

б) заява про реєстрацію, економічне обґрунтування, установчі документи, висновки аудиторської фірми, відомості про професійну придатність керівників;

в) заява про реєстрацію, економічне обґрунтування, установчі документи, відомості про професійну придатність керівників;

г) заява про реєстрацію, економічне обґрунтування, установчі документи, висновки аудиторської фірми.

11. Скільки основних етапів в еволюційному розвитку пройшла світова валютна система:

а) 4;

б) 5;

в) 6;

г) 7?

12. Оберіть правильні способи здійснення валютної інтервенції:

а) використання національної валюти;

б) використання резервів у національній валюті;

в) продаж цінних паперів, розміщених в іноземній валюті;

г) емісія грошей;

д) зміна ставок оподаткування.

13. У банку відкрито депозити на 25 000 грн. Норма обов'язкових резервів – 20 %. На скільки може збільшитись кількість грошей в обігу в результаті операцій на монетарному ринку:

а) 5000 грн;

б) 25 000 грн;

в) 100 000 грн;

г) інше?

14. Розрахуйте ефект грошового мультиплікатора, якщо норма обов'язкових резервів дорівнює 25 %, а співвідношення між готівкою та депозитами – 15 %:

а) 2,875;

б) 1,154;

в) 3,125.

Завдання 2. Задачі

Задача 1. Визначити величину окремих грошових агрегатів за умови, що готівка на руках у населення – 250 млрд грн, строкові депозити – 175 млрд грн, безготівковий обіг – 50 млрд грн, залишки на розрахункових та поточних рахунках – 130 млрд грн, готівковий обіг – 60 млрд грн, кошти за трастовими операціями – 55 млрд грн, готівка в оборотних касах банків – 139 млрд грн. Грошові резерви становлять 75 млрд грн. Розрахувати грошову базу.

Задача 2. У комерційному банку розміщено депозит на суму 10 000 грн. Норма обов'язкового резервування становить 10 %. Знайти розмір депозитів, обов'язкових резервів, нових кредитних ресурсів для перших 3 банків, що користуються коштами цього депозиту, максимальну суму нових грошей, що можуть бути утворені банківською системою.

Варіант 3

Завдання 1. Тестові питання

1. Щоб виконувати функцію міри вартості гроші мають бути:
 - а) з благородних металів;
 - б) тільки з чистого золота;
 - в) товаром і мати вартість;
 - г) загальним еквівалентом.

2. Якщо маса грошей, необхідна для обігу, становить 900 млн грн, кількість проданих товарів – 100 млн грн, середня ціна одного товару – 12 грн, то середня оборотність грошової одиниці буде:
 - а) 3 об./рік;
 - б) 2,4 об./рік;
 - в) 1,3 об./рік.

3. Які характерні ознаки «класичної банкноти»:
 - а) випуск її емісійним банком, обов'язковий обмін на золото за першою вимогою власника; подвійне забезпечення: золоте і товарне;
 - б) випуск її комерційними банками, обов'язковий обмін на золото за першою вимогою власника, подвійне забезпечення: золоте і товарне;
 - в) випуск її емісійним банком, неможливість обміну на золото, подвійне забезпечення: золоте і товарне?

4. Як визначалося співвідношення між золотими і срібними монетами в умовах системи подвійної валюти:
 - а) установлювалося стихійно, на ринковій основі;
 - б) установлювалося державою;
 - в) один з видів монет карбувався в закритому порядку?

5. Що відбудеться з грошовим оборотом, якщо під час чистого імпорту не буде припливу капіталу? Як це вплине на рівень банківського процента:
 - а) виникне надлишок капіталу та зниження процента;
 - б) виникнуть труднощі з реалізацією національного продукту (криза збуту). Банківські проценти зменшуватимуться;
 - в) виникнуть труднощі з реалізацією національного продукту (криза збуту). Банківські проценти зростатимуть?

6. Зовні інфляція виявляється в:
- а) зростанні цін, поглибленні товарного дефіциту, падінні валютного курсу грошової одиниці;
 - б) надмірному випуску паперових грошей великого номіналу;
 - в) стримуванні припливу капіталу, втручанні держави у валютні відносини;
 - г) зростанні курсу національної грошової одиниці.
7. Визначте економічну передумову існування кредиту:
- а) функціонування виробників на засадах комерційного розрахунку;
 - б) наявність держави;
 - в) наявність різних власників на засоби виробництва.
8. Хто з фінансових посередників надає кредити під заставу рухомого майна (як правило, короткострокові):
- а) кредитні товариства;
 - б) інвестиційні фонди, інвестиційні банки;
 - в) компанії страхування життя;
 - г) ломбарди?
9. Які з названих функцій виконує банк банків:
- а) кредитує уряд;
 - б) здійснює розрахунково-касове обслуговування банків;
 - в) зберігає золотовалютний запас країни;
 - г) здійснює валютне регулювання?
10. Грошова мультиплікація – це:
- а) процес нарощування депозитних вкладів у комерційних банках унаслідок кредитної діяльності цих банків;
 - б) здатність банку оплатити всі претензії, що висувають до нього клієнти;
 - в) частина банківського резерву, що перевищує розмір обов'язкового резерву.
11. На якій конференції було запроваджено золотовалютний стандарт:
- а) Паризька;
 - б) Генуезька;
 - в) Бреттон-Вудська;
 - г) Ямайська?
12. Україна є членом (знайдіть неправильний варіант):
- а) МВФ;
 - б) СОТ;
 - в) Європейського фінансового клубу;
 - г) ЄБРР.

13. У банку відкрито депозити на 15 000 грн. Норма обов'язкових резервів – 25 %. На скільки може збільшитись кількість грошей в обігу в результаті операцій на монетарному ринку:

- а) 3750 грн;
- б) 15 000 грн;
- в) 60 000 грн;
- г) інше?

14. Розрахуйте ефект грошового мультиплікатора, якщо норма обов'язкових резервів дорівнює 20 %, а співвідношення між готівкою та депозитами – 25 %:

- а) 2,78;
- б) 1,154;
- в) 3,125.

Завдання 2. Задачі

Задача 1. Визначити кількість грошей, необхідних для обігу, якщо сума цін за реалізовані товари (послуги, роботи) – 4800 млрд грн, сума цін товарів, які продані з відстрочкою платежу, термін оплати яких не настав, – 160 млрд грн. Сума платежів за довгостроковими зобов'язаннями, терміни сплати яких настали, – 175 млрд грн. Сума платежів, що взаємно погашаються, – 480 млрд грн, а середня кількість оборотів грошової одиниці за рік дорівнює 10.

Задача 2. Вкладник вніс 24 000 грн у комерційний банк під 15 % річних на 5 років. Розрахувати суму вкладу через 5 років та процентний дохід вкладника, якщо за вкладом нараховуються:

- а) прості відсотки;
- б) складні відсотки.

Варіант 4

Завдання 1. Тестові питання

1. Скорочення обсягів випуску товарів за незмінності інших факторів призведе:

- а) до послаблення сталості грошей;
- б) до посилення сталості грошей;
- в) не вплине на сталість грошей.

2. Сутність металістичної теорії грошей полягає у:

- а) визначенні кількості грошей в обігу;
- б) твердженні, що золото і срібло за своєю природою вже є грошима;
- в) ототожненні грошового обігу з товарним обміном;
- г) запереченні функції грошей як міри вартості;
- д) запереченні товарної природи грошей.

3. Дайте визначення поняття грошового обігу, яке найбільш повно відображає його сутність:

- а) рух грошей у процесі руху товарів;
- б) двоєдиний безперервний рух товарів і грошей;
- в) рух грошей у процесі руху товарів, під час надання послуг, погашення боргових зобов'язань;
- г) частина грошового обороту.

4. Законодавча фіксація вагової кількості монетарного металу, що закріплюється за певною грошовою одиницею:

- а) монометалізм;
- б) масштаб цін;
- в) біметалізм;
- г) валюта;
- д) монета.

5. Маржа – це:

- а) різниця між ставками позичкового і депозитного процента;
- б) норма доходу, яку стягує банк за позичками, наданими іншим банкам;
- в) різниця між рівнем доходу найбільш презентабельних фінансових активів і дохідністю грошових активів.

6. Девальвація – це:

- а) оголошення державою знецінених паперових грошових знаків не-дійсними;
- б) офіційне зниження металевого складу і курсу національних грошей щодо іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць;
- в) обмін усіх старих знаків на нові в певній пропорції з одночасним перерахунком у цій пропорції всіх грошових показників;
- г) офіційне підвищення державою золотого складу і валютного курсу або тільки валютного курсу національної валюти держави.

7. Кредит надається й одержується банками. Яка це форма кредиту:

- а) комерційний;
- б) банківський;
- в) державний;
- г) позабанківський споживчий?

8. Фінансові посередники мають право здійснювати грошову емісію:

- а) не всі;
- б) абсолютно всі;
- в) тільки Центральний банк.

9. Який Центральний банк краще виконує своє головне завдання:

- а) той, що перебуває у підпорядкуванні уряду;
- б) той, що перебуває у підпорядкуванні президента;
- в) незалежний від органів виконавчої влади?

10. Визначте, які з названих положень, що діють в Україні, належать до основних передумов видачі банківської ліцензії:

- а) згода місцевих органів влади;
- б) наявність бізнес-плану;
- в) відсутність у даному регіоні інших банків.

11. Валюта – це:

- а) національна грошова одиниця;
- б) національна грошова одиниця, законодавчо встановлена в тій чи іншій країні;
- в) будь-який платіжний засіб, що використовується у міжнародних розрахунках.

12. Плаваючі валютні курси національних одиниць упроваджено:

- а) на Паризькій конференції (1837 р.);
- б) на Паризькій конференції (1867 р.);
- в) на Генуезькій конференції (1911 р.);
- г) на Бреттон-Вудській конференції (1933 р.);
- д) на Бреттон-Вудській конференції (1944 р.);
- е) на Ямайській конференції (1967 р.);
- є) на Ямайській конференції (1976 р.).

13. У банку відкрито депозити на 10 000 грн. Норма обов'язкових резервів – 12 %. На скільки може збільшитись кількість грошей в обігу в результаті операцій на монетарному ринку:

- а) 5000 грн;
- б) 25 000 грн;
- в) 100 000 грн;
- г) інше?

14. Розрахуйте ефект грошового мультиплікатора, якщо норма обов'язкових резервів дорівнює 15 %, а співвідношення між готівкою та депозитами – 25 %:

- а) 2,875;
- б) 1,154;
- в) 3,125.

Завдання 2 . Задачі

Задача 1. Визначити величину окремих грошових агрегатів за умови, що готівка на руках у населення – 250 млрд грн, строкові депозити – 175 млрд грн, безготівковий обіг – 50 млрд грн, залишки на розрахункових та поточних рахунках – 130 млрд грн, готівковий обіг – 60 млрд грн, кошти за трастовими операціями – 55 млрд грн, готівка в оборотних касах банків – 139 млрд грн. Грошові резерви становлять 75 млрд грн. Розрахувати грошову базу.

Задача 2. У комерційному банку розміщено депозит на суму 15 000 грн. Норма обов'язкового резервування становить 25 %. Знайти розмір депозитів, обов'язкових резервів, нових кредитних ресурсів для перших 5 банків, що користуються коштами цього депозиту, максимальну суму нових грошей, що можуть бути утворені банківською системою.

Варіант 5

Завдання 1. Тестові питання

1. У чому полягає сутність грошей:
 - а) загальна безпосередня обмінюваність;
 - б) матеріалізація загальновиробничого часу;
 - в) засіб реалізації загального вартісного еквівалента;
 - г) законний платіжний засіб, створений державою?
2. Дж. Кейнс виокремив для аналізу нагромадження грошей такі мотиви:
 - а) узгодження;
 - б) прибутковості;
 - в) обачності;
 - г) консолідований;
 - д) трансакційний;
 - е) спекулятивний.
3. Зміна швидкості обігу грошей зі сталістю товарообігу впливає на їхню масу:
 - а) обернено пропорційно;
 - б) прямо пропорційно;
 - в) частково через зміни обсягів купівлі-продажу товарів.
4. Установлена державою форма організації грошового обігу в країні:
 - а) емісійна система;
 - б) форма грошей;
 - в) грошова система;
 - г) грошова одиниця;
 - д) монометалізм.
5. Що відбудеться з грошовим ринком, якщо під час чистого експорту не буде відпливу капіталу:
 - а) виникне надлишок капіталу та зниження процента;
 - б) виникне втрата грошей з внутрішнього обороту і зниження процента;
 - в) виникнуть труднощі з реалізацією національного продукту (криза збуту) і зростуть банківські проценти?
6. Девальвація і ревальвація як методи валютного регулювання використовуються для:
 - а) стабілізації валютного курсу;
 - б) приведення офіційного курсу в тимчасову відповідність до діючого;

- в) підтримання курсу валюти на зниженому рівні;
- г) обмеження коливання курсу національної валюти.

7. Які види кредиту належать до товарної форми:

- а) комерційний кредит; споживчий кредит; надання послуг населенню в кредит;
- б) комерційний кредит; міжгосподарський кредит; державний кредит;
- в) споживчий кредит; продовольчий кредит; національний кредит?

8. Національний аудиторський комітет України належить до:

- а) фінансових посередників;
- б) державних органів влади;
- в) орган, створений при Президентові України.

9. Як зміняться темпи зростання грошової маси, якщо ЦБ підвищує облікову ставку:

- а) знизяться;
- б) збільшаться;
- в) залишаться незмінними?

10. Чи мають право комерційні банки здійснювати валютні операції:

- а) мають право всі банки;
- б) лише Центральний банк та його представництва;
- в) мають право за наявності відповідної ліцензії;
- г) не мають права зовсім?

11. Перші готівкові євро з'явилися у:

- а) 1999 р.;
- б) 2000 р.;
- в) 2001 р.;
- г) 2002 р.

12. Фінансовий інститут – координатор діяльності центральних банків:

- а) МВФ;
- б) БМР;
- в) Світовий банк.

13. У банку відкрито депозити на 25 000 грн. Норма обов'язкових резервів – 30 %. На скільки може збільшитись кількість грошей в обігу в результаті операцій на монетарному ринку:

- а) 15 000 грн;
- б) 25 000 грн;
- в) 32 500 грн;
- г) інше?

14. Розрахуйте ефект грошового мультиплікатора, якщо норма обов'язкових резервів дорівнює 25 %, а співвідношення між готівкою та депозитами – 15 %:

- а) 2,875;
- б) 1,154;
- в) 3,125.

Завдання 2. Задачі

Задача 1. Визначити кількість грошей, необхідних для обігу, якщо сума цін за реалізовані товари (послуги, роботи) – 4700 млрд грн, сума цін товарів, які продані з відстрочкою платежу, термін оплати яких не настав, – 120 млрд грн. Сума платежів за довгостроковими зобов'язаннями, терміни сплати яких настали, – 155 млрд грн. Сума платежів, що взаємо погашаються, – 460 млрд грн, а середня кількість оборотів грошової одиниці за рік дорівнює 12.

Задача 2. Вкладник вніс 75 500 грн у комерційний банк під 25 % річних на 4 роки. Розрахувати суму вкладу через 4 роки та процентний дохід вкладника, якщо за вкладом нараховуються:

- а) прості відсотки;
- б) складні відсотки.

Варіант 6

Завдання 1. Тестові питання

1. Чим відрізняються функція грошей як засобу платежу від функції грошей як засобу обігу:

- а) тим, що гроші протистоять обов'язкам щодо оплати товарів і послуг, а не товару;
- б) тим, що гроші виступають як готівка і в безготівковій формі;
- в) тим, що для визначення вартості товару необов'язково мати гроші в наявності?

2. «Трансакційна версія» кількісної теорії грошей базується:

- а) на рівнянні А. Пігу;
- б) на рівнянні обміну;
- в) на рівнянні І. Фішера;
- г) на рівнянні Дж. Кейнса.

3. Що належить до готівки:

- а) казначейські зобов'язання; чеки; банківські білети; казначейські векселі;
- б) банківські чеки; казначейські білети; векселі; банківські зобов'язання;
- в) казначейські білети; банківські білети; чеки; векселі?

4. У зв'язку з чим курси валют почали відхилятися від золотих паритетів в умовах паперово-грошових систем:

а) знецінення паперових грошей усередині країни; зміна співвідношення між попитом і пропозицією на інвалюту;

б) рівномірне знецінення паперових грошей у всіх країнах; зміна співвідношення між попитом і пропозицією на інвалюту;

в) підвищення витрат, пов'язаних з транспортуванням валюти за кордон з метою обміну на іншу; зміна покувної здатності валюти?

5. Грошовий ринок обслуговує:

а) рух оборотних коштів підприємств та організацій, короткострокових коштів банків, установ, громадських організацій, держави та населення;

б) рух основного капіталу, довго- і середньострокові кредитні операції;

в) емісію, купівлю-продаж цінних паперів.

6. Ревальвація – це:

а) оголошення державою знецінених паперових грошових знаків недійсними;

б) офіційне зниження металевого складу і курсу національних грошей щодо іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць;

в) обмін усіх старих знаків на нові в певній пропорції з одночасним перерахунком у цій пропорції всіх грошових показників;

г) офіційне підвищення державного золотого складу і валютного курсу або тільки валютного курсу національної валюти держави.

7. Кредит виконує такі функції:

а) перерозподільчу; стимулювну; контрольну;

б) заміщення дійсних грошей кредитними; емісійну;

в) перерозподільчу; емісійну, контрольну.

8. Визначте, на яких фінансових посередників поширюється вимога обов'язкового резервування:

а) центральні банки;

б) інвестиційні банки та страхові компанії;

в) комерційні банки;

г) універсальні банки;

д) банки другого рівня;

е) всі банки;

є) лізингові компанії.

9. Головне завдання Центрального банку полягає в такому:

а) обслуговування комерційних банків;

б) контроль за дотриманням комерційними банками вимог чинного законодавства;

- в) забезпечення сталості національної валюти;
- г) забезпечення фінансового обслуговування уряду.

10. Кредитні установи, функціями яких є кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок коштів клієнтів, касове розрахункове обслуговування, виконання валютних та інших банківських операцій:

- а) центральні банки;
- б) факторингові фірми;
- в) лізингові компанії;
- г) комерційні банки.

11. Вид валютних курсів, за якого курси валют, які прив'язані безпосередньо або через «валютні кошики» до провідних валют, – це:

- а) фіксований курс, що коригується;
- б) змінно-фіксований курс;
- в) вільно плаваючий курс;
- г) керований плаваючий курс.

12. Кредитно-фінансова установа ЄС:

- а) МВФ;
- б) Європейський інвестиційний банк;
- в) Європейський банк реконструкції та розвитку.

13. У банку відкрито депозити на 10 000 грн. Норма обов'язкових резервів – 25 %. На скільки може збільшитись кількість грошей в обігу в результаті операцій на монетарному ринку:

- а) 7500 грн;
- б) 40 000 грн;
- в) 30 000 грн;
- г) інше?

14. Розрахуйте ефект грошового мультиплікатора, якщо норма обов'язкових резервів дорівнює 20 %, а співвідношення між готівкою та депозитами – 25 %:

- а) 2,78;
- б) 1,154;
- в) 3,125.

Завдання 2. Задачі

Задача 1. Визначити величину окремих грошових агрегатів за умови, що готівка на руках у населення – 250 млрд грн, строкові депозити – 175 млрд грн, безготівковий обіг – 50 млрд грн, залишки на розрахункових та поточних рахунках – 130 млрд грн, готівковий обіг – 60 млрд грн, кошти за трастовими операціями – 55 млрд грн, готівка в оборотних касах банків – 139 млрд грн. Грошові резерви становлять 75 млрд грн. Розрахувати грошову базу.

Задача 2. У комерційному банку розміщено депозит на суму 17 500 грн. Норма обов'язкового резервування становить 10 %. Знайти розмір депозитів, обов'язкових резервів, нових кредитних ресурсів для перших 4 банків, що користуються коштами цього депозиту, максимальну суму нових грошей, що можуть бути утворені банківською системою.

Варіант 7

Завдання 1. Тестові питання

1. В Україні перші монети були випущені за часів:
 - а) Богдана Хмельницького;
 - б) Володимира Великого;
 - в) Катерини II;
 - г) Петра I.

2. Згідно з рівнянням І. Фішера, кількість грошей, що необхідна для забезпечення обігу товарів і послуг:
 - а) прямо пропорційна номінальному обсягу виробництва (ВВП) та обернено пропорційна швидкості обігу грошової одиниці;
 - б) прямо пропорційна швидкості обігу грошової одиниці та обернено пропорційна номінальному обсягу виробництва;
 - в) жодна з пропорцій неправильна.

3. Які специфічні ознаки відрізняють вексель від інших боргових зобов'язань:
 - а) конкретність строку платежу; безперечність; абстрактність; чітко встановлена форма;
 - б) можливість переказу іншій особі; універсальність; конкретність строку платежу; абстрактність;
 - в) безперечність; чітко встановлена форма; цільове призначення; абстрактність?

4. Як визначалося співвідношення між золотими і срібними монетами в умовах системи паралельної валюти:
 - а) стихійно, на ринковій основі;
 - б) установлювалося державою;
 - в) один із видів монет карбувався в закритому порядку?

5. Ключовою функцією грошового ринку є:
 - а) прагнення економічних суб'єктів мати у своєму розпорядженні певну, заздалегідь визначену суму грошей;
 - б) балансування попиту і пропозиції грошей та формування ринкового рівня процента як ціни грошей;
 - в) переміщення грошей каналами ринку безпосередньо від їхнього власника до того, хто їх потребує для реального використання.

6. Грошові реформи передбачають (знайдіть найбільш правильне тлумачення):

а) повну зміну грошової системи, часткову зміну грошової системи, оздоровлення механізму регулювання грошового обігу;

б) утворення нової грошової системи, часткову зміну грошової системи, проведення спеціальних стабілізаційних заходів;

в) поліпшення механізму регулювання грошового обігу щодо нових соціальних умов, повну зміну грошової системи, проведення часткової зміни грошової системи.

7. Кредит, потреба в якому виникає у разі, коли підприємство-товаровиробник прагне реалізувати виготовлений товар, але у покупця немає коштів для його отримання, називається:

а) споживчим;

б) виробничим;

в) банківським;

г) комерційним.

8. Яка з наведених класифікацій фінансових посередників найбільш повно характеризує їхній склад:

а) центральний банк, комерційні банки, фінансові компанії;

б) комерційні банки, небанківські фінансові посередники;

в) банківські фінансові посередники, небанківські фінансові посередники?

9. Як представлена сучасна банківська система в Україні:

а) Центральним банком;

б) Національним банком України;

в) Національним банком України та комерційними банками;

г) комерційними банками різних видів та форм власності?

10. Що не притаманне комерційним банкам:

а) банківський нагляд;

б) пасивні операції;

в) обслуговування вкладників;

г) консультації?

11. На валютному ринку брокер – це:

а) фізична особа, котра здійснює валютні операції від свого імені та власним коштом, прибуток якої складається із різниці між цінами купівлі та продажу;

б) юридична особа, котра здійснює валютні операції від свого імені та власним коштом, прибуток якої складається із різниці між цінами купівлі та продажу;

- в) посередник, котрий укладає угоду від імені, за дорученням і за кошти клієнта, отримуючи винагороду за угодою сторін або за визначеною таксою;
г) правильної відповіді немає.

12. Міжнародний фінансовий інститут – це:

- а) ООН;
б) Європейський інвестиційний та кредитний центр;
в) МВФ;
г) ЮНЕСКО.

13. У банку відкрито депозити на 25 000 грн. Норма обов'язкових резервів – 20 %. На скільки може збільшитись кількість грошей в обігу в результаті операцій на монетарному ринку:

- а) 5000 грн;
б) 25 000 грн;
в) 100 000 грн;
г) інше?

14. Розрахуйте ефект грошового мультиплікатора, якщо норма обов'язкових резервів дорівнює 10 %, а співвідношення між готівкою та депозитами – 20 %:

- а) 2,87;
б) 4;
в) 3,67.

Завдання 2. Задачі

Задача 1. Визначити кількість грошей, необхідних для обігу, якщо сума цін за реалізовані товари (послуги, роботи) – 4800 млрд грн, сума цін товарів, які продані з відстрочкою платежу, термін оплати яких не настав, – 150 млрд грн. Сума платежів за довгостроковими зобов'язаннями, терміни сплати яких настали, – 175 млрд грн. Сума платежів, що взаємо погашаються, – 400 млрд грн, а середня кількість оборотів грошової одиниці за рік дорівнює 10.

Задача 2. Вкладник вніс 105 000 грн у комерційний банк під 12 % річних на 4 роки. Розрахувати суму вкладу через 4 роки та процентний дохід вкладника, якщо за вкладом нараховуються:

- а) прості відсотки;
б) складні відсотки.

Варіант 8

Завдання 1. Тестові питання

1. Чому роль грошей у докапіталістичних формаціях була незначною:

- а) суспільство було відсталим у своєму розвитку;
б) господарство мало натуральний характер;
в) грошова одиниця була не вдосконалена?

2. Монетаристи – прибічники теорії, згідно з якою:
- а) ринкова економіка внутрішньо стабільна, а коливання її спричиняються зовнішніми факторами, зокрема зміною пропозиції грошей;
 - б) ринкова економіка внутрішньо нестабільна і необхідне втручання держави в економічні процеси;
 - в) джерелом суспільного багатства є зовнішня торгівля.
3. За яких умов може здійснюватись вихід грошей з обігу:
- а) зменшення маси товарів у сфері обігу; значне збільшення швидкості обігу грошової одиниці;
 - б) зменшення маси товарів у сфері обігу; значне зменшення швидкості обігу грошової одиниці;
 - в) збільшення маси товарів у сфері обігу; значне зменшення швидкості обігу грошової одиниці?
4. Інструменти прямого впливу держави на параметри грошового обігу:
- а) операції на відкритому ринку;
 - б) готівкова емісія;
 - в) норма банківських резервів;
 - г) облікова ставка;
 - д) установлення лімітів кредиту ЦБ.
5. Грошовий потік – це:
- а) сукупність платежів, які обслуговують окремий етап (чи його частину) процесу розширеного відтворення;
 - б) сукупність усіх грошових потоків в економіці за певний період;
 - в) рух коштів від власника до їх споживача каналами ринку через фінансових посередників.
6. Деномінація – це:
- а) грошова система стабілізації валютного курсу;
 - б) укрупнення грошової одиниці без зміни її найменування;
 - в) заходи щодо знецінення офіційного курсу національної грошової одиниці;
 - г) підтримання курсу валюти на зниженому рівні;
 - д) заміна «старих» грошей на «нові».
7. Норма процента – це:
- а) відношення суми капіталу, наданого в позичку, до суми річного доходу, отриманого на позичковий капітал, помножене на 100 %;
 - б) відношення суми річного доходу, отриманого на позичковий капітал, до суми капіталу, наданого в позичку, помножене на 100 %.
 - в) покриття оборотних коштів у безготівковій розрахунки, що викликає умовами розрахунків.

8. Банківська система – це:

- а) організаційно-правове виділення банків у самостійну, відносно замкнуту структуру;
- б) сукупність банків, що функціонують в економіці країни;
- в) законодавчо визначена, чітко структурована та субординована сукупність фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній професійній основі та функціонально взаємопов'язані в самостійну економічну структуру.

9. Як потрібно змінити норму обов'язкових резервів, якщо потрібно збільшити масу грошей в обігу:

- а) підвищити;
- б) знизити;
- в) залишити незмінною, але підвищити облікову ставку?

10. Основні джерела інформації про стійкість банків:

- а) статистичний звіт; звіт про сплату податків;
- б) звіт про фінансові результати діяльності; баланс;
- в) звіт про прибутки і збитки;
- г) баланс; звіт про сплату податків;
- д) звіт про сплату податків.

11. Валютне котирування – це:

- а) встановлення курсу іноземної валюти щодо валюти даної країни на певний момент часу;
- б) знецінювання національної валюти з метою масового експортування товарів за цінами, нижчими від світових;
- в) співвідношення між платежами, які здійснені економічними суб'єктами даної країни в інших країнах, та надходженнями, які одержані ними з інших країн за певний період.

12. Багатостороння агенція гарантії інвестицій (БАГІ):

- а) страхує життя;
- б) надає підтримку розвитку приватного сектора;
- в) страхує інвестиції від втрат, викликаних некомерційними ризиками;
- г) розробляє нормативно-правові документи щодо митних тарифів.

13. У банку відкрито депозити на 15 000 грн. Норма обов'язкових резервів – 25 %. На скільки може збільшитись кількість грошей в обігу в результаті операцій на монетарному ринку:

- а) 3750 грн;
- б) 15 000 грн;
- в) 60 000 грн;
- г) інше?

14. Розрахуйте ефект грошового мультиплікатора, якщо норма обов'язкових резервів дорівнює 20 %, а співвідношення між готівкою та депозитами – 15 %:

- а) 5;
- б) 3,42;
- в) 3,285.

Завдання 2. Задачі

Задача 1. Визначити величину окремих грошових агрегатів за умови, що готівка на руках у населення – 250 млрд грн, строкові депозити – 175 млрд грн, безготівковий обіг – 50 млрд грн, залишки на розрахункових рахунках та поточних рахунках – 130 млрд грн, готівковий обіг – 60 млрд грн, кошти за трастовими операціями – 55 млрд грн, готівка в оборотних касах банків – 139 млрд грн. Грошові резерви становлять 75 млрд грн. Розрахувати грошову базу.

Задача 2. У комерційному банку розміщено депозит на суму 50 500 грн. Норма обов'язкового резервування становить 17 %. Знайти розмір депозитів, обов'язкових резервів, нових кредитних ресурсів для перших 3 банків, що користуються коштами цього депозиту, максимальну суму нових грошей, що можуть бути утворені банківською системою.

Варіант 9

Завдання 1. Тестові питання

1. В якій функції гроші обслуговують процес ціноутворення:
 - а) у функції засобу нагромадження;
 - б) у функції міри вартості;
 - в) у функції засобу платежу?

2. Згідно з теорією монетаризму:
 - а) кількість грошей в обігу не впливає на формування господарської кон'юнктури;
 - б) кількість грошей в обігу є визначальним фактором формування господарської кон'юнктури;
 - в) основою є не обіг грошей, а їх накопичення у господарських суб'єктів.

3. Причини виникнення паперових грошей:
 - а) забезпечення нормального виконання грошових функцій; необхідність мінімізації витрат обігу; підвищення економічної могутності держави; забезпечення потреб обігу дійсними грошима;
 - б) необхідність мінімізації витрат обігу; підвищення економічної могутності держави; забезпечення потреб обігу дійсними грошима; необхідність покриття дефіциту державного бюджету;

в) підвищення економічної могутності держави; забезпечення потреб обігу дійсними грошима; необхідність покриття дефіциту державного бюджету; необхідність правильної організації грошового обігу.

4. Цілі грошово-кредитної політики ЦБ класифікують на:

- а) формальні;
- б) проміжні;
- в) тактичні;
- г) неформальні;
- д) стратегічні.

5. Як поділяється грошовий ринок за інституційною будовою:

- а) сектор прямого фінансування; сектор опосередкованого фінансування;
- б) ринок грошей; ринок капіталу;
- в) сектор пропонування; сектор запозичення?

6. Часткова зміна грошової системи відбувалась (знайдіть неправильну відповідь):

- а) в Англії згідно з Актом Роберта Піля (1844 р.);
- б) в СРСР у 1922–1924 і 1947 рр.;
- в) згідно з реформою Вітте в 1895–1897 рр.

7. Кредитна система – це:

- а) сукупність кредитних відносин;
- б) сукупність кредитних інститутів;
- в) банки-покупці й продавці кредитних ресурсів;
- г) сукупність кредитних відносин і кредитних інститутів, які реалізують ці відносини.

8. Визначте рису, властиву банківській системі України:

- а) це монобанк;
- б) дворівнева система;
- в) трирівнева система.

9. Чи може центробанк у порядку банківського нагляду обмежити кредитну діяльність комерційних банків:

- а) може;
- б) не може;
- в) може, але не всіх одразу?

10. Комерційні банки можуть здійснювати:

- а) страхування життя громадян;
- б) пенсійне страхування;
- в) емісію грошей;
- г) продаж державних цінних паперів.

11. Демпінг – це:

- а) встановлення курсу іноземної валюти щодо валюти даної країни на певний момент часу;
- б) знецінювання національної валюти з метою масового експортування товарів за цінами, нижчими від світових;
- в) співвідношення між платежами, які здійснені економічними суб'єктами даної країни в інших країнах, та надходженнями, які одержані ними з інших країн за певний період.

12. Міжнародна конференція, на якій була знищена функція золота як міри вартості валютних одиниць:

- а) Ямайська (1976 р.);
- б) Маастрихтська конференція (1991 р.);
- в) Бреттон-Вудська конференція (1944 р.).

13. У банку відкрито депозити на 10 000 грн. Норма обов'язкових резервів – 12 %. На скільки може збільшитись кількість грошей в обігу в результаті операцій на монетарному ринку:

- а) 5000 грн;
- б) 25 000 грн;
- в) 100 000 грн;
- г) інше?

14. Розрахуйте ефект грошового мультиплікатора, якщо норма обов'язкових резервів дорівнює 10 %, а співвідношення між готівкою та депозитами – 20 %:

- а) 2,87;
- б) 3,67;
- в) 4.

Завдання 2. Задачі

Задача 1. Визначити кількість грошей, необхідних для обігу, якщо сума цін за реалізовані товари (послуги, роботи) – 4700 млрд грн, сума цін товарів, які продані з відстрочкою платежу, термін оплати яких не настав, – 120 млрд грн. Сума платежів за довгостроковими зобов'язаннями, терміни сплати яких настали, – 155 млрд грн. Сума платежів, що взаємо погашаються, – 460 млрд грн, а середня кількість оборотів грошової одиниці за рік дорівнює 10.

Задача 2. Вкладник вніс 65 000 грн у комерційний банк під 17 % річних на 3 роки. Розрахувати суму вкладу через 4 роки та процентний дохід вкладника, якщо за вкладом нараховуються:

- а) прості відсотки;
- б) складні відсотки.

Варіант 10

Завдання 1. Тестові питання

1. «Квазігроші» – це:
 - а) кошти, які перебувають на строкових рахунках у комерційних банках і не можуть бути негайно використані для здійснення платежів;
 - б) сукупність готівки, випущеної Центральним банком;
 - в) сукупність залишку коштів комерційних банків на їх рахунках у Центральному банку.

2. Кейнсіанці – послідовники ідеї:
 - а) внутрішньої стабілізації ринкової економіки;
 - б) ігнорування товарного походження грошей;
 - в) внутрішньої нестабільності ринкової економіки і необхідності втручання держави в економічні процеси.

3. Вексель, що виник без реальної торгової операції фіктивно і призначений для спрямування в оборот додаткових коштів шляхом отримання позички в банках, називається:
 - а) комерційним;
 - б) фінансовим;
 - в) приятельським;
 - г) бронзовим;
 - д) простим.

4. Основні функції фіскально-бюджетної політики (визначте зайве):
 - а) забезпечення сталості грошового обігу;
 - б) забезпечення грошима сфери обігу;
 - в) перерозподіл національного доходу;
 - г) стримування інфляції;
 - д) боротьба з інфляцією;
 - е) нагромадження ресурсів для фінансування соціальних програм.

5. Попит на гроші залежить від (знайдіть помилку):
 - а) рівня цін;
 - б) реальних доходів;
 - в) норми відсотка;
 - г) демографічних процесів.

6. Емісія грошей у тому разі, коли вона не може розв'язати проблему бюджетного дефіциту, називається:
 - а) інфляція попиту;
 - б) фіскальна інфляція;
 - в) урядова інфляція.

7. Кредит населенню для купівлі товарів з відстрочкою платежу, який надається торговими організаціями, є:

- а) прямим;
- б) непрямим.

8. Банківська діяльність передбачає такі посередницькі операції:

- а) приймати грошові вклади від клієнтів;
- б) надавати клієнтам позички і створювати нові платіжні засоби;
- в) здійснювати розрахунки між клієнтами.

9. Проведення центральними банками політики «дешевих грошей» – це:

- а) проведення ЦБ рестрикційної політики;
- б) політика, спрямована на подорожчання кредиту;
- в) політика, спрямована на зниження процентної ставки, норм обов'язкового резервування, купівлю державних цінних паперів.

10. Система контролю за діяльністю комерційних банків містить (що є помилковим):

- а) зовнішній контроль (незалежні аудиторські фірми);
- б) державний контроль (НБУ, ДПА, правоохоронні органи);
- в) контроль з боку громадських організацій;
- г) внутрішній контроль.

11. Двостороння угода про передачу прав (для покупця) і зобов'язання (для продавця) купити чи продати визначений актив за фіксованим курсом, що обумовлений в угоді, – це:

- а) угода SPOT;
- б) форвардна угода;
- в) ф'ючерсна угода;
- г) опціонна угода.

12. До інструментів прямого банківського фінансування ЄБРР не належать:

- а) кредити;
- б) інвестиції в акціонерний капітал;
- в) гарантії;
- г) розробка інвестиційних проєктів.

13. У банку відкрито депозити на 25 000 грн. Норма обов'язкових резервів – 30 %. На скільки може збільшитись кількість грошей в обігу в результаті операцій на монетарному ринку:

- а) 15 000 грн;
- б) 25 000 грн;
- в) 32 500 грн;
- г) інше?

14. Розрахуйте ефект грошового мультиплікатора, якщо норма обов'язкових резервів дорівнює 20 %, а співвідношення між готівкою та депозитами – 15 %:

- а) 3,285;
- б) 3,42;
- в) 5.

Завдання 2. Задачі

Задача 1. Визначити величину окремих грошових агрегатів за умови, що готівка на руках у населення – 250 млрд грн, строкові депозити – 175 млрд грн, безготівковий обіг – 50 млрд грн, залишки на розрахункових та поточних рахунках – 130 млрд грн, готівковий обіг – 60 млрд грн, кошти за трастовими операціями – 55 млрд грн, готівка в оборотних касах банків – 139 млрд грн. Грошові резерви становлять 75 млрд грн. Розрахувати грошову базу.

Задача 2. У комерційному банку розміщено депозит на суму 17 500 грн. Норма обов'язкового резервування становить 25 %. Знайти розмір депозитів, обов'язкових резервів, нових кредитних ресурсів для перших 4 банків, що користуються коштами цього депозиту, максимальну суму нових грошей, що можуть бути утворені банківською системою.

КОРОТКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ СЛОВНИК

Активні операції – операції з розміщення мобілізованих комерційним банком ресурсів у депозити, кредити, інвестиції, основні фонди, товарно-матеріальні цінності.

Активні операції – розміщення банками наявних в їх розпорядженні коштів з метою одержання доходу та забезпечення ліквідності.

Акціонерний капітал – засоби акціонерного товариства, утворені шляхом об'єднання багатьох індивідуальних капіталів, розширення масштабів акціонерної компанії завдяки капіталізації частини прибутку також залучення частини коштів вкладників через механізм продажу акцій та облігацій.

Балансова вартість – вартість, за якою актив відображається у звітності власника.

Банківський кредит – основна форма кредиту, що виконує макроекономічну функцію стимулювання розширеного відтворення (шляхом або перерозподілу вільних коштів, або кредитної емісії), постійно орієнтується на задоволення потреб своїх клієнтів-вкладників і клієнтів-позичальників.

Банк-контрагент – банк, у якому відкрито рахунок іншого банку.

Вклади до запитання – внески з попереднім повідомленням банку про намір зняти гроші з рахунка (за умови, що термін повідомлення не перевищує одного місяця).

Власні ресурси – фонди, які створюються банками для забезпечення фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, а також прибуток поточного і минулого років.

Депозит – гроші або цінні папери, внесені до банку підприємствами та громадянами на зберігання.

Інкасація готівки – це переміщення її з кас підприємств і установ до кас комерційних банків.

Інкасо – банківська операція, за допомогою якої банк за дорученням клієнта отримує плату за надіслані на його адресу товари та надані послуги на основі грошових, товарних і розрахункових документів.

Класифікація кредитів:

- кредити з максимальним ризиком;
- кредити з найменшим ризиком (некласифіковані кредити);
- кредити з підвищеним ризиком;
- кредити, представлені як виняток з правил («нестандартні кредити»).

Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем банку – коефіцієнт, що показує величину додаткових доходів понад рівень доходності безризикового кредитного портфеля, яку одержить банк у розрахунку на одиницю прийнятного кредитного ризику.

Кредитний портфель – сукупність банківських активів та пасивів, а також сформована банком сукупність позичок.

Кредитний ризик – ризик, пов'язаний з непогашенням кредиту (основної суми боргу) та процентів боржником, є основним серед усіх інших банківських ризиків.

Лихварський кредит – кредит, що полягає в наданні грошей чи будь-яких інших матеріальних цінностей під заставу землі чи майна позичальника.

Лізинг – довготермінова оренда, що реалізується шляхом придбання банком устаткування, необхідного конкретному підприємству, і передачі йому цього устаткування в довгострокову оренду на умовах поетапного викупу з урахуванням амортизації та лізингового відсотка.

Ліквідні активи – засоби, які легко реалізуються. Це державні цінні папери, поточні рахунки, готівка, які не приносять доходу у вигляді процента.

Ліквідність банку – здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, визначається збалансованістю між термінами і сумами погашення активів та термінами і сумами виконання зобов'язань банку.

Лімітування – встановлення гранично допустимих розмірів наданих кредитів, що дозволяє уникнути концентрації ризику.

Маржа – різниця між цінами товарів, курсами цінних паперів, процентними ставками, іншими показниками, застосовується в торговій, біржовій, страховій та банківській практиці.

Пасивні операції – операції із залучення коштів на вклади та в позики. Формують зобов'язання банків, відображаються в пасиві балансу банку.

Платоспроможність банку – здатність своєчасно і повністю виконати свої платіжні зобов'язання.

Прибуток банку – показник, що залежить від рівня процентних ставок та пов'язаний з процентним і валютним ризиками.

Резервування – створення резерву для відшкодування можливих втрат шляхом акумуляції коштів, які використовуються для компенсації неповернених кредитів.

Структурування кредиту – визначення структурних параметрів кредиту: обсягу, строків, умов видачі, графіку погашення, забезпечення, відсоткової ставки (ціни кредиту).

Управління кредитним портфелем – отримання найбільшого прибутку з урахуванням ступеня ризику та забезпечення необхідного рівня ліквідності.

Факторингова угода – угода, що засвідчує придбання банком дебіторської заборгованості підприємства (чи неоплачених рахунків та інших платіжних документів за відвантажену продукцію).

Форвардні угоди – угоди, що використовуються банком для страхування валютних курсів за очікуваними надходженнями, за подальшими платежами та під час проведення спекулятивних операцій.

Функціональний підрозділ банку – підрозділ, який реалізує банківські послуги безпосередньо в контакт з клієнтурою.

Центри одержання прибутку – центри витрат, що мають право записувати на свій рахунок одержані доходи.

Ціна – вартість товару, величина якої, як відомо, визначається суспільно необхідними витратами праці (ОНЗТ).

Цінні папери – належним чином оформлені документи, що виражають майнові відносини та підтверджують право («титул») на певне майно або грошову суму.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 № 2542-III (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 2001. – № 37–38.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 2003. – № 40–44.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 2003. – № 18, 19–20, 21–22.
4. Конституція України. Затверджена ВРУ 28.06.1996 р. № 254/96-ВР // Відомості ВРУ. – 1996. – № 30.
5. Положення про валютний контроль : Постанова КМУ від 08.02.2000 № 49 (зі змінами та доповненнями) // Нормативні акти з фінансів, податків, страхування. – 2000. – № 11.
6. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // ВВРУ. – 2001. – № 5.
7. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 1996. – № 51.
8. Про додаткові заходи щодо розвитку фондового ринку в Україні : Указ Президента України від 26.03.2001 р. № 198/2001 // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 60.
9. Про фінансовий лізинг : Закон України від 16.12.1997 № 723/97-ВР (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ від 17.04.1998. – № 16.
10. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ від 23.07.1999. – № 29.
11. Про обіг векселів в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2374-III (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 2001. – № 24.
12. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2346-III (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 2001. – № 29.
13. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : Декрет КМУ від 19.02.1993 № 15-93 // ВВРУ. – 1993. – № 17.
14. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 № 2664-III // ВВРУ. – 2002. – № 1.
15. Положення про процентну політику НБУ. Затверджене Постановою Правління НБУ від 08.08.2004 № 389 // Казна. – 2004. – № 10. – С. 11–13.
16. Положення про регулювання НБУ ліквідності банків України. Затверджене Постановою Правління НБУ від 26.09.2006 № 378 // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2007. – № 11. – С. 36.
17. Правила використання готівкової іноземної валюти на території України. Затверджені Постановою Правління НБУ від 30.05.2007 № 168 // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2007. – № 6. – С. 7–11.

18. Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні : Закон України від 10.12.1997 № 710/97-ВР (зі змінами та доповненнями) // ВВРУ від 13.04.1998. – № 15.

19. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 № 3480 // ВВРУ. – 2006. – № 31.

20. Александрова М. М. Гроші. Фінанси. Кредит : навчально-методичний посібник / М. М. Александрова, С. О. Маслова. – К. : ЦУЛ, 2002. – 336 с.

21. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу у ХХ столітті / Андрущенко В. Л. – Львів : Каменяр, 2000.

22. Антонов Н. Г. Денежное обращение, кредит и банки / Н. Г. Антонов, М. А. Пессель. – М. : АО «Финстатинформ», 1995.

23. Банківські операції : підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2000. – 384с.

24. Вступ до банківської справи / за ред. М. І. Савлука. – К. : Лібра, 1998.

25. Гальчинський А. С. Теорія грошей : навчально-методичний посібник / Гальчинський А. С. – Видання четверте, змінене та доповнене. – К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001.

26. Гроші та кредит : підручник / за ред. професора Б. С. Івасіва. – К. : КНЕУ, 1999.

27. Гроші та кредит : підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін. ; за заг. ред. М. І. Савлука. – 4-те вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2006. – 744 с.

28. Гребеник Н. Основні віхи у формуванні та проведенні грошово-кредитної (монетарної) політики в Україні / Н. Гребеник // Вісник НБУ. – 2007. – № 5. – С. 12–22.

29. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті. Затверджена Постановою Правління НБУ від 21.01.2004 № 22 // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2007. – № 9. – С. 47.

30. Інструкція про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті. Затверджена Постановою Правління НБУ від 16.08.2006 № 320 // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності, 2007. – № 10. – С. 8.

31. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах. Затверджена Постановою Правління НБУ від 12.11.2003 № 492 // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2007. – № 9. – С. 112.

32. Козюк В. В. Сучасні центральні банки: середовище функціонування та монетарні рішення / Козюк В. В. – Тернопіль : Астон, 2001.

33. Костіна Н. І. Гроші та грошова політика : навчальний посібник / Костіна Н. І. – К. : НІОС, 2001.

34. Лагутін В. Д. Гроші та грошовий обіг : навчальний посібник / Лагутін В. Д. – Видання четверте, перероб. та допов. – К. : Знання, КОО, 2002.

35. Общая теория денег и кредита / под ред. Е. Ф. Жукова. – М. : Банки и биржи, 1995.
36. Общая теория финансов : учебник / Л. А. Дробозина, Ю. Н. Константинова, Л. П. Окунева и др. ; под ред. Л. А. Дробозиной. – М. : Банки и биржи ; ЮНИТИ, 1995. – 256 с.
37. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навчальний посібник / Опарін В. М. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2001. – 240 с.
38. Основы банковского дела / под ред. А. Н. Мороза. – К. : Либра, 1994.
39. Основні засади грошово-кредитної політики на 2008 р. // Фінансовий ринок України. – 2008. – № 1. – С. 3–10.
40. Савлук М. І. Особливості формування та роль попиту на гроші в грошово-кредитній політиці України / М. І. Савлук // Стратегія соціально-економічного розвитку України та пріоритети грошово-кредитної політики. – К., 2007. – С. 87–90.
41. Усоскин В. М. Современный коммерческий банк: управление и операции / Усоскин В. М. – М. : Все для Вас, 1993.
42. Финансы, денежное обращение и кредит / под ред. Л. А. Дробозиной. – М. : ЮНИТИ, 1997.
43. Фінанси. Грошовий обіг. Кредит : навч. посібник / Л. О. Дробозіна та ін. ; за ред. проф. Л. О. Дробозиної. – Рівне : Вертекс, 2001. – 352 с.
44. Финансово-кредитный словарь. В 3 томах / гл. редактор Н. В. Гаретовский. – М. : Финансы и статистика, 1988.

Допоміжна

1. Алексеев М. Ю. Рынок ценных бумаг / Алексеев М. Ю. – М. : Финансы и статистика, 1992.
2. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини : підручник / Боринець С. Я. – 2-ге видання, перероб. і допов. – К. : Знання, КОО, 1999.
3. Васюренко О. В. Банківські операції : навчальний посібник / Васюренко О. В. – 3-тє вид. – К. : Знання, 2002. – 255 с.
4. Войтюк Д. Грошові потоки: класифікація та вплив на грошову масу і грошову базу / Д. Войтюк // Економіка України. – 1999. – № 5. – С. 22–30.
5. Голуб А. Гроші. Кредит. Банки : навчальний посібник / А. Голуб, Л. Семенюк, Т. Смовженко. – Львів : Центр Європи, 1997. – 208 с.
6. Грищенко А. Гроші: виникнення, сутність, функції та агрегати / А. Грищенко // Економіка України. – 1999. – № 2. – С. 62–67.
7. Гроші, банки та кредит: у схемах і коментарях : навчальний посібник / за ред. Б. Л. Луціва. – 2-ге видання, перероб. – Тернопіль : Карт-бланш, 2000. – 225 с.
8. Демківський А. В. Гроші та кредит : навчальний посібник / Демківський А. В. – К. : Дакор, 2005. – 528 с.
9. Деньги. Кредит. Банки. Ценные бумаги. Практикум : учебное пособие для вузов / под ред. проф. Е. Ф. Жукова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 310 с.

10. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки : навчальний посібник / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2002. – 214 с.
11. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1 / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Академія, 2000. – 864 с.
12. Жуков Е. Р. Ценные бумаги и фондовые рынки : учебное пособие для ВУЗов / Жуков Е. Р. – М. : Банки и биржи ; ЮНИТИ, 1995.
13. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 2-ге вид., випр. та доп. – Львів : Центр Європи, 1997. – 576 с.
14. Ковальчук А. Т. Банківський кредит: правові засоби повернення / Ковальчук А. Т. – К. : Знання, КОО, 2001.
15. Ковбасюк М. Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств : навч. посібник / Ковбасюк М. Р. – К. : Скарби, 2001. – 336 с.
16. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика : навч. посібник / Лагутін В. Д. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, КОО, 2002. – 215 с.
17. Марфунин А. С. История золота / Марфунин А. С. – М. : Наука, 1987.
18. Мишкін Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків : переклад з англійської / Мишкін Фредерік С. – К. : Основи, 1999.
19. Нікіфоров П. О. Система регулювання грошового обігу / П. О. Нікіфоров // Фінанси України. – 2001. – № 12.
20. Про грошову реформу в Україні : Указ Президента України від 25.08.1996 № 762/96 // Урядовий кур'єр від 29.08.1996. – № 161.
21. Савлук М. І. Нова національна валюта гривня працює на економіку України / М. І. Савлук // Фінанси України. – 1997. – № 2.
22. Семко Т. В. Гроші та кредит у схемах і таблицях : навчальний посібник / Т. В. Семко, М. В. Руденко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 158 с.
23. Фінанси : навч. посіб. / В. С. Загорський, О. Д. Вовчак, І. Г. Благун, І. Р. Чуй. – К. : Знання, 2006. – 247 с.
24. Фінанси : навч. посіб. / О. П. Близнюк, Л. І. Лачкова, В. І. Оспіщев та ін. ; за ред. В. І. Оспіщева. – К. : Знання, 2006. – 415 с.
25. Шелудько В. М. Фінансовий ринок : навчальний посібник / Шелудько В. М. – К. : Знання-Прес, 2002. – 535 с.

Навчальне видання

**ГРОШІ ТА КРЕДИТ
(ПРАКТИКУМ)
НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК**

**А. А. Мещеряков
Н. В. Архірейська**

Редактори: *Т. П. Дерев'янка, О. О. Смирнова*
Комп'ютерна верстка: *О. О. Іщенко*

Підписано до друку 04.04.2022. Формат 60×84 1/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 10,69. Облік.-вид. арк. 9,50. Тираж 100 прим.
Замовлення № 13.
Дніпро: Університет митної справи та фінансів (свідоцтво про
видавничу діяльність ДК № 6198 від 24.05.2018 р.).
49000, м. Дніпро, вул. Володимира Вернадського